

10.1 Inleiding

Voor de mogelijke militaire betrokkenheid is in het instellingsbesluit van de Commissie in het bijzonder de aandacht gevraagd. Weliswaar verklaarde de Nederlandse regering op 18 maart 2003 uitdrukkelijk geen eigen actieve militaire bijdrage te zullen leveren aan de (Amerikaans-Britse) operaties ten aanzien van Irak, maar in de Nederlandse media circuleerden vanaf november 2002 hardnekkig andersluidende berichten. Voordat in paragraaf 10.6.3 verslag wordt gedaan van de bevindingen van de Commissie dienaangaande is het nuttig om aan de hand van het materiaal in de Nederlandse defensiearchieven een beeld te schetsen van de Nederlandse militaire besluitvorming met betrekking tot Irak. Ten dele is op dit onderwerp reeds ingegaan in de hoofdstukken over de nationale politieke besluitvorming en de internationale verhoudingen; dit zal evenzo geschieden in hoofdstuk 11, dat is gewijd aan artikel 100 van de Grondwet. De politieke en militaire aspecten in het afwegingsproces van de Nederlandse regering waren immers nauw verstrengeld. Er is echter op defensiegebied veel nog niet aan de orde gekomen wat vermelding verdient.

In de toenmalige defensieorganisatie (deze is later ingrijpend gewijzigd) was op ambtelijk niveau de militaire advisering en aansturing van de organisatie opgedragen aan de chef Defensiestaf (CDS), luitenant-admiraal Kroon, die werd bijgestaan door de bevelhebbers van respectievelijk de zee-, land- en luchtmacht, alsmede van het Wapen der Koninklijke Marechaussee. De politieke advisering aan de minister over alle aspecten van het defensiebeleid berustte bij de Directeur Algemene Beleidszaken Casteleijn. Verantwoordelijk voor de juridische advisering was de Directeur Juridische Zaken (DJZ), Ybema. De CDS, alsmede de hier genoemde directeurs, evenals de directeur van de MIVD, konden zich rechtstreeks (door tussenkomst van de secretaris-generaal) tot de minister richten. De secretaris-generaal, Barth, ging in december 2002 met leeftijdsontslag. Hij werd begin 2003 opgevolgd door Annink.

Overleg over operationele acties met het andere nauw bij het defensiebeleid betrokken departement, Buitenlandse Zaken, vond periodiek plaats in de ambtelijke Stuurgroep Militaire Operaties (SMO). Van de zijde van Buitenlandse Zaken namen aan dit overleg DGfz of zijn plaatsvervanger deel en de Directeur Veiligheidsbeleid (DVB); voor Defensie de CDS, de souschef Operaties en de Directeur Algemene Beleidszaken. Ook een vertegenwoordiger van het ministerie van Algemene Zaken, meestal een naaste adviseur van de minister-president, woonde als waarnemer de vergaderingen bij.¹ Een formeel mandaat of een taakomschrijving had de SMO niet. Afwisselend werd het voorzitterschap vervuld door Defensie of Buitenlandse Zaken. Notulen waren alleen bestemd voor de leden en de betrokken ministers. Een ministeriële Kerngroep Speciale Operaties, bestaande uit de minister-president, beide viceminister-presidenten en de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie, werd bij besluit van de Ministerraad van 13 december 2002 ingesteld.

1

Casteleijn, 26 juni 2009.

10.2 De Nederlandse militaire bijdrage aan de operatie *Enduring Freedom* in Afghanistan

Toen de crisis rond Irak zich in de tweede helft van 2002 toespitste, was Nederland reeds betrokken bij een aanzienlijke militaire krachtsinspanning in Centraal-Azië, die haar uitstraling had naar het gebied van de Perzische Golf, de Straat van Hormoez en de Golf van Oman. Ons land verleende immers militaire steun aan de door de Verenigde Staten opgezette operatie *Enduring Freedom* in Afghanistan. Deze operatie was op 7 oktober 2001 begonnen met aanvallen op militaire installaties van de Taliban en op trainingskampen van Al Qaida. Zij was een reactie op de terroristische aanslagen van Al Qaida in de Verenigde Staten op 11 september 2001. Deze werden door de internationale gemeenschap gezien als een gewapende aanval, waartegen aan de Verenigde Staten het recht op zelfverdediging toekwam. De Veiligheidsraad bevestigde dit uitgangspunt al een dag later met algemene stemmen in resolutie 1368. De Noord-Atlantische Raad beschouwde de aanslagen eveneens als een aanval op de Verenigde Staten en besloot diezelfde dag artikel 5 van het Atlantisch Verdrag van toepassing te verklaren.² Nederland stemde in met het zenden van AWACS- of radarvliegtuigen (*Airborne Warning and Control System*) naar de Verenigde Staten en van NAVO-vlooteenheden naar het oostelijk deel van de Middellandse Zee. Deze vlooteenheden, waaraan Nederland met twee fregatten bijdroeg, opereerden onder de paraplu van de operatie *Active Endeavour*.

Tijdens een debat met de Tweede Kamer op 9 oktober 2001 had minister-president Kok laten weten dat bilaterale verzoeken die Nederland zouden bereiken in aanvulling op de maatregelen die de NAVO reeds had getroffen, met een 'positieve grondhouding' zouden worden beoordeeld. Vervolgens gaf de Defensiestaf op 30 oktober opdracht plannen te maken voor de inzet van eenheden van de Koninklijke Marine en de Koninklijke Luchtmacht in het kader van operatie *Enduring Freedom*.

Op 5 november 2001 informeerde minister van Buitenlandse Zaken Van Aartsen de Tweede Kamer dat militaire planners naar het hoofdkwartier van *Central Command* (CENTCOM), het hoofdkwartier van de Amerikaanse strijdkrachten in het Midden-Oosten en Centraal-Azië in Tampa, Florida, waren afgereisd voor een verkennend beraad over de Amerikaanse wensen en de Nederlandse mogelijkheden.³ Een verzoek om bijstand kwam enkele dagen later, nadat daarover in Tampa overeenstemming was bereikt. De Verenigde Staten vroegen onder meer om de inzet van drie fregatten, vier maritieme patrouillevliegtuigen (de zogenaamde P₃C Orion, een verkenningsvliegtuig met ultramoderne apparatuur), één onderzeeboot en een tankvliegtuig. De Nederlandse regering besloot hieraan te voldoen. Het gold immers de versterking van de door de Verenigde Staten geleide coalitie tegen het internationale terrorisme en het onderstrepen van de internationale solidariteit.

De ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie schreven in hun brief van 9 november 2001 aan de Tweede Kamer dat de Nederlandse bijdrage niet werd ingezet voor gevechtshandelingen in Afghanistan zelf. Een deel van de militaire steun zou verder worden gegeven in de vorm van *backfill* in het Caraïbisch gebied, waar de Amerikanen

---

2 Dit artikel bepaalt dat een gewapende aanval tegen één lid van het bondgenootschap als een aanval tegen alle leden wordt beschouwd.

3 *Kamerstukken II, 2001/02, 27 925, nr. 22.*

militaire middelen wilden vrijmaken voor inzet in Afghanistan. De Verenigde Staten bestempelden het Nederlandse aanbod als een 'generous offer'.⁴ In een brief van 30 november 2001, waarin het Nederlandse aanbod nader werd gespecificeerd, liet de regering nog weten dat zij geen aanwijzingen had dat de Verenigde Staten voorbereidingen troffen voor een aanval op Irak. 'Uitbreiding van de militaire acties is wat het kabinet betreft dan ook niet aan de orde.' Mocht hiervan in een later stadium toch sprake zijn, dan zou de Nederlandse betrokkenheid daarbij afzonderlijke besluitvorming vereisen.⁵

Uitdrukkelijk werd door de regering in het overleg met de Kamer gesteld dat Nederland te allen tijde *Full Command* over de voor operatie *Enduring Freedom* in te zetten eenheden behield. Hun operationele taken konden alleen in overleg met Nederland worden gewijzigd. Operationele controle werd via CENTCOM overgedragen aan de desbetreffende regionale commandanten. Voorafgaand aan die overdracht werden de (geheime) *Rules of Engagement* (RoE's) vastgesteld. Die moesten zijn toegesneden op de situatie, 'voldoende robuust' zijn en de zelfbescherming van de eigen troepen 'op een geloofwaardige wijze' waarborgen. Met de verantwoordelijkheid voor de bevelvoering, militaire planning en het toezicht was de cds belast onder politieke verantwoordelijkheid van de minister van Defensie.⁶

Twee van de drie Nederlandse fregatten waren bestemd voor het bevelsgebied van CENTCOM, dat het Midden-Oosten en Centraal-Azië (inclusief Afghanistan) omvatte. De maritieme operaties strekten zich uit van de Perzische Golf en de kust van Somalië tot Pakistan en waren niet alleen bedoeld om de verplaatsing van in Afghanistan opererende terroristische groeperingen en wapentransporten naar elders te verhinderen, maar ook om escorte- en beveiligingstaken uit te voeren. Het derde marineschip zou dienstdoen in de West. Het eerste fregat richting de Arabische wateren voer op 10 december 2001 uit, het tweede op 14 januari 2002, gelijktijdig met het derde fregat dat koers zette naar het Caraïbisch gebied. Van de vier maritieme patrouillevliegtuigen werden er uiteindelijk maar twee uitgezonden; het ene naar het Midden-Oosten, het andere naar de Antillen.

De voor de operatie *Enduring Freedom* bestemde Orion werd eind juni 2002 gestationeerd in de Verenigde Arabische Emiraten met een Nederlands detachement van 23 militairen. Het gebied waarin de Orion opereerde, strekte zich uit van het Arabisch Schiereiland tot aan de kust van Somalië. Er is geen enkele aanwijzing dat boven het noordelijke deel van de Perzische Golf, dat wil zeggen in de nabijheid van of over Irak, is gevlogen. Enkele maanden later werd het toestel (dat regelmatig vanuit Nederland werd afgelost) vanwege zijn uitstekende kwaliteiten op Amerikaans verzoek ook ingezet boven Afghanistan.⁷ In de dagen rond de invasie van Irak werden missies gevlogen langs de kusten van Jemen en Somalië (14-18 maart) en boven Afghanistan (20 maart). Dit patroon herhaalde zich in april 2003: missies afwisselend boven zee en boven Afghanistan. In de zogenaamde *intelligence summaries* die de MIVD bereikten over de operaties van de Orion komt in de hele periode van inzet het woord 'Irak' niet voor.

In de aanloop tot de Irakoorlog was één Nederlandse onderzeeboot in de wateren van het Midden-Oosten actief. De boot in kwestie, Hr. Ms. Walrus, die beschikte over zeer geavanceerde radioaf luisterapparatuur en in ondiep water kon opereren, maakte van 16

---

4 Kamerstukken II, 2001/02, 27 925, nrs. 24, en 26; Def/ssa, Marinestaf, afd. Operaties, 2001-2002. Acceptance of the Netherlands' offer of military forces to participate in *Operation Enduring Freedom*, z.d.

5 Kamerstukken II, 2001/02, 27 925, nr. 28, p. 1.

6 *Ibidem*, p. 3-4.

7 Kamerstukken II, 2002/03, nrs. 63, p. 2 en 81, p. 2.

september tot 24 december 2002 een reis naar het haar aangewezen operatiegebied. Van 27 oktober tot 18 november hield de Walrus zich op in de Straat van Hormoez, de zee-entge tussen Iran en Oman die de Perzische (ook wel genoemd Arabische) Golf scheidt van de Golf van Oman. Eind februari 2003 werd op Amerikaans verzoek besloten de onderzeeboot andermaal in het Midden-Oosten voor inlichtingenvergaring in te zetten.⁸ Ditmaal vertrok de Walrus op 17 maart 2003 uit Nederland, passeerde op 9 april het Suezkanaal, en keerde, na een verblijf in het operatiegebied in de Straat van Hormoez van 26 april tot 31 mei, op 11 juli terug in de haven van Den Helder. Over de operationele inzet van de onderzeeboot werden de Staten-Generaal geïnformeerd, overeenkomstig de procedure voor speciale operaties.⁹ In Kamerstukken werd gemeld dat de boot werd ingezet in het kader van de operatie *Enduring Freedom* en tot doel had inlichtingen te verzamelen ten behoeve van de bescherming en de beveiliging van schepen in de wateren in de regio. Ook werd mededeling gedaan van de aanwezigheid van Amerikaanse officieren aan boord, die over de nodige talenkennis beschikten, voor het opnemen van het communicatieverkeer.¹⁰

De Nederlandse maritieme presentie in de wateren rond het Arabisch Schiereiland werd van november 2002 tot begin april 2003 teruggebracht tot het fregat Hr. Ms. Van Nes (het andere fregat was in de zomer van 2002 thuisgevaaren en niet afgelost).¹¹ De Van Nes was op 11 november in het Midden-Oosten gearriveerd en zou tot 5 april, dus bijna vijf maanden lang, in zijn operatiegebied actief blijven. Als verder in dit hoofdstuk sprake is van 'het fregat', wordt dus de Van Nes bedoeld. Zijn opdracht en *Rules of Engagement* bleven in deze periode onveranderd. Zo mocht het zich niet binnen de territoriale wateren van andere landen begeven, hetgeen zijn taak niet vergemakkelijkte. In een aantal gevallen konden daardoor verdachte vaartuigen aan 'boarding' ontkomen. Het was overigens niet de commandant van het fregat, maar de taakgroepcommandant onder wie hij ressorteerde, die bepaalde welke schepen moesten worden gevisiteerd.

Nadat in het verband van de Verenigde Naties stappen waren gezet voor een in Afghanistan te ontplooiën internationale veiligheidsmacht onder VN-mandaat (resolutie 1383 van 6 december 2001), besloot de regering eind 2001 ook deel te nemen aan de *International Security Assistance Force* (ISAF).¹² Deze operatie had een andere opzet en organisatie dan de operatie *Enduring Freedom*, die in beginsel een Amerikaanse aangelegenheid was. Het doel van ISAF was de Afghaanse interim-regering bij te staan in het scheppen van een veilige omgeving in de Afghaanse hoofdstad en omstreken. Nederland droeg een versterkte infanteriecompagnie bij van ongeveer 200 militairen.

In het kader van de operatie *Enduring Freedom* besloot het kabinet eind 2001 tevens een zestal F-16's (jachtvliegtuigen) naar Afghanistan uit te zenden voor het verlenen van *Close Air Support*. Uiteindelijk werd dat om logistieke redenen pas medio september 2002, waarna vanaf 1 oktober 2002 de eerste gevechtmissies boven Afghanistan werden gevlogen. De vliegtuigen werden gestationeerd op Manas International Airport in Kirgizië tezamen met Deense en Noorse F-16's. Zij vormden de *European Participating Airforces* (EPAF). Het door

---

8 Def/ssa, Kamp aan ministeriële Kerngroep Speciale Operaties, 13 maart 2003, nr. D2003000826; AZ. Nota Swartbol van 13 maart 2003, nr. 171/03G452395.

9 Kamerstukken II, 1999/00, 26 454, nr. 9 (23 augustus 2000).

10 Vgl. Kamerstukken II, 2002/03, 23 432, nr. 68, p. 6.

11 Kamerstukken II, 2001/02, 27 925, nr. 63, p. 1.

12 Kamerstukken II, 2001/02, 27 925, nr. 32.

Nederland beschikbaar gestelde tankvliegtuig ondersteunde de inzet van de F-16's door deze in de lucht bij te tanken tussen Kirgizië en Afghanistan.¹³ In december 2002 werd de taakomschrijving van de Nederlandse F-16's enigszins verruimd. Die verruiming had, naar de Commissie heeft vastgesteld, op geen enkele wijze betrekking op Irak of de omgeving van Irak. Er werd door minister Kamp, die op 12 december zijn partijgenoot Korthals was opgevolgd, mededeling van gedaan in een besloten vergadering met de fractievoorzitters van de grootste partijen uit de Tweede Kamer (de fractievoorzitter van de PvdA, die verhinderd was, werd afzonderlijk geïnformeerd).¹⁴

Op 1 november 2002 besloot het kabinet tot verlenging van de Nederlandse bijdrage aan ISAF voor een periode van zes maanden. Inmiddels was ook besloten samen met Duitsland de leiding van de internationale troepenmacht op zich te nemen. Dit betekende, naast het bestaande contingent, een extra uitzending van 400 militairen voor het hoofdkwartier in Kaboel en voor ondersteunende taken. De Nederlandse bijdrage aan de strijd in Afghanistan, juist in de aanloop tot de Irakoerlog, was dus niet van belang ontbloot. Nederlandse commando's mochten vanaf eind 2002 onder verantwoordelijkheid van de ISAF-commandant zo nodig ook buiten de grenzen van het operatiegebied van ISAF verkenningstaken in Afghanistan uitvoeren.¹⁵

Op het Amerikaanse verzoek om mede Nederlandse *Special Forces* (Korps Commandotroepen) in het kader van de operatie *Enduring Freedom* in Afghanistan in te zetten ging de Nederlandse regering voorlopig niet in. Minister Kamp zag als bezwaar dat dan een grens werd overschreden, te weten de inzet van Nederlandse militairen bij gevechtsactiviteiten op de grond. Minister De Hoop Scheffer wilde de optie tot inzet van deze militairen bij een eventuele operatie tegen Irak openhouden. Besloten werd de zaak aan te houden. Intussen kon dan een afweging worden gemaakt voor inzet hetzij in operatie *Enduring Freedom*, hetzij in Irak. Ondanks herhaalde verzoeken van Amerikaanse zijde om de inzet van Nederlandse *Special Forces* in Afghanistan opnieuw te overwegen, waarover later in dit hoofdstuk meer, is het in 2003 verder niet tot een besluit gekomen. In een bespreking tussen de ministers De Hoop Scheffer en Kamp op 12 februari 2003 bleef laatstgenoemde zich terughoudend opstellen.¹⁶

Op 20 december 2002 bood minister van Defensie Kamp een brief aan de Tweede Kamer aan over de stand van zaken met betrekking tot operatie *Enduring Freedom*. Al Qaida en taliban waren 'voor het grootste deel verslagen en/of verdreven', wist hij te melden. Resterende verzetshaarden bevonden zich vooral in het oosten van Afghanistan, in de grensstreek met Pakistan. Wapenopslagplaatsen werden nog steeds ontdekt. De aanwezigheid van de internationale coalitie bleef voorlopig noodzakelijk om te voorkomen dat vijandelijke strijders zich gingen hergroeperen en opnieuw een bedreiging konden vormen voor de veiligheid in Afghanistan. De Nederlandse regering was voornemens de internationale

---

13 *Kamerstukken II*, 2002/03, 27 925, nr. 81, p. 2/3.

14 Def/SSA, DAB, december 2002, doos 23. Aantekening cds op verslag ministeriële Kerngroep Speciale Operaties van 19 december 2002, nr. Do2/1007.

15 *Kamerstukken II*, 2002/03, 27 925, nr. 71; en Def/SSA, cds jaar 2003, docnr. 38. Verslag ministeriële Kerngroep Speciale Operaties van 19 december 2002, nr. Do2/1007.

16 Def/SSA, DAB, december 2002, doos 23. Verslag ministeriële Kerngroep Militaire Operaties 19 december 2002; DAB aan Minister, 19 december 2002, nr. Do2/1007. Zie verder verslagen Stuurgroep Militaire Operaties van 13 en 20 februari 2003.

strijd tegen het terrorisme actief te blijven steunen.¹⁷ Deze optimistische geluiden stonden in schrille tegenstelling tot de toenemende oorlogsdreigingen elders in de regio.

10.3 Geallieerde verzoeken om militaire steun en de Nederlandse reactie daarop

10.3.1 DE EERSTE INTERNATIONALE CONTACTEN OVER MILITAIRE STEUN AAN EEN GEWAPEND OPTREDEN IN IRAK

‘De Amerikaanse regering dreigt met een oorlog tegen Irak. Zij heeft zich ten doel gesteld het regime van Saddam Hoessein ten val te brengen en de massavernietigingswapens van Irak uit te schakelen.’ Zo ving een nota aan die de Directie Algemene Beleidszaken op 3 september 2002 aan minister Korthals zond. Deze nota bevatte een aantal beschouwingen over de aard van de Iraakse dreiging en de mate van waarschijnlijkheid van een Amerikaanse inval.¹⁸ Het stuk was bestemd voor een bilateraal overleg op ministerieel niveau met Buitenlandse Zaken dat twee dagen later, op 5 september, plaatsvond. In dit gesprek kwam Irak maar kort ter sprake. De Hoop Scheffer gaf een toelichting op zijn een dag eerder aan de Tweede Kamer gezonden brief.¹⁹

Dat de Amerikanen met een oorlog tegen Irak dreigden, viel begin september 2002 moeilijk te betwisten. In de volgende weken zou deze oorlogstaal alleen maar dreigender worden. Ook werd van Amerikaanse zijde officieus gezinspeeld op de militaire steun die de bondgenoten van de Verenigde Staten zouden kunnen bieden.

In een gesprek van de Nederlandse ‘tweede man’ in Washington, Geerts, met Bill Luti, onderminister van Defensie voor het Nabije Oosten, en dus een naaste medewerker van minister van Defensie Rumsfeld, op 19 september 2002 werd door Luti gesteld dat er slechts twee opties waren. Ofwel de Verenigde Staten gingen zichzelf verdedigen, bijgestaan door een *coalition of the willing*, ofwel de Veiligheidsraad keurde een door de Amerikanen gewenst inspectieregime goed, inclusief ‘enforcement’. Ondanks het geringe vertrouwen in de internationale gemeenschap toonde Luti zich toeschietelijk en pragmatisch op het gebied van de opbouw van een coalitie: ‘The more people that are with us, the sooner it is done.’ Binnenkort zouden consultatieteams worden uitgestuurd.²⁰

Minister Korthals voerde op 3 september 2002 kennismakingsgesprekken met zowel de Amerikaanse ambassadeur Sobel als diens Britse collega Budd. Blijkens het verslag van de bijeenkomst met ambassadeur Sobel kwam het onderwerp Irak echter niet rechtstreeks ter sprake. Sobel pree de Nederlandse militaire inspanningen en noemde Nederland een van de weinige landen het vermogen om ook buiten het NAVO-verdragsgebied op te treden. Verder maakte de ambassadeur gewag van de Amerikaanse behoefte aan Nederlandse grondtroepen en speciale eenheden voor Afghanistan. Hij sprak zijn waardering uit voor de inzet per 1 oktober van Nederlandse F-16-vliegtuigen in het kader van de operatie *Enduring Freedom*.²¹

---

17 Kamerstukken II, 2002/03, 27 925, nr. 81, p. 1.

18 Def/SSA, DAB, Coll. Venema 1972-2005, map 233. DAB aan Minister, 3 september 2002, Do2/716.

19 Def/SSA, DAB, bundel september 2002, doos 22. DAB aan Minister, 11 september 2002, Do2/732.

20 Codebericht van Washington 19 september 2002, nr. wasi283.

21 W. Geerts, 2 september 2009; Def/SSA, DAB, Bundel september 2002, doos 22. Verslag plv. DAB J.G. Siccama, 5 september 2002, nr. Do2/723.

Van het gesprek met ambassadeur Budd is geen verslag aangetroffen. Waarschijnlijk kwamen daarin de opgelopen spanningen met Irak wel ter sprake; ze waren althans als gespreksonderwerp geagendeerd. De minister werd door zijn medewerkers een opstelling aanbevolen die conform was aan het door zijn ambtgenoot van Buitenlandse Zaken ingenomen standpunt; een nieuwe Veiligheidsraadresolutie heette 'in ieder geval politiek wenselijk, hoewel juridisch wellicht niet absoluut noodzakelijk'.²²

Ook in NAVO-verband kon Korthals zijn oor te luisteren leggen. In een beraad van NAVO-defensie-ministers op 24 en 25 september 2002 in Warschau gaf *Deputy Director CIA* John McLaughlin een briefing over de vermeende mvw-capaciteit van Irak. De briefing beoogde de vermoede aanwezigheid van aanzienlijke hoeveelheden chemische en biologische wapens in Irak te bevestigen. Nucleair vermogen zou binnen een jaar dan wel uiterlijk binnen zeven jaar kunnen worden ontwikkeld. Opvallend in het Amerikaanse exposé was het sterke accent dat daarin werd gelegd op Irak als safe haven voor terroristen en de connectie met Al Qaida.²³

Minister Korthals was niet overtuigd door de Amerikaanse bewijzen en ergerde zich aan de CIA-presentatie, die beoogde het gehoor te doordringen van het gevaar dat van Saddam Hoessein uitging. 'Het was werkelijk te kinderachtig voor woorden,' zei hij tegen de Commissie.²⁴ Naar de mening van de eveneens aanwezige Nederlandse permanente vertegenwoordiger bij de NAVO, Patijn, was de CIA-presentatie 'onbetekenend. Er was een plaatje van drie hutjes en daar zaten installaties in. Een flesje met onduidelijke substantie werd aangeduid als antraxpoeder.'²⁵ Korthals informeerde bij het hoofd van de MIVD, generaal-majoor der mariniers Van Reijn, hoe diens inschatting was, en kreeg daarop mondelinge informatie die zijn scepsis niet deed verdwijnen. Hij achtte de kans dat Nederland gevaar liep een oorlog te worden 'ingezogen' reëel.

Er bestonden van oudsher hechte banden tussen het Nederlandse en het Britse defensieapparaat. Op verschillende terreinen, onder meer op marinegebied, placht nauw te worden samengewerkt. Daarnaast was er periodiek overleg op het niveau van secretaris-generaal tussen de Nederlandse en Britse ministeries van Defensie, waaraan ook de Denen en Noren deelnamen. Een dergelijk overleg had van 7 tot 10 oktober plaats in Londen. Daarbij werd ook over Irak gesproken. De Britse *Permanent Undersecretary* wees erop dat zijn regering voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog interne inlichtingen-rapporten, zij het ten dele gekuist, naar buiten had gebracht. In aanvulling daarop meldde hij dat tot grote zorg van de Britse regering uit verbindingsinlichtingen was gebleken dat er niet alleen sprake was van de productie van NBC-wapens, maar ook van hun mogelijke ontplooiing binnen één uur. Gelet op de snelle opbouw van de Amerikaanse strijdkrachten en het politieke klimaat in de Verenigde Staten, hield de Britse regering rekening met een militaire actie vóór de zomer van 2003.

Barth gaf volgens het door hem gemaakte verslag te kennen dat het nog te vroeg was om na te denken over een Nederlandse militaire bijdrage. Eerst zouden de VN-inspecteurs in Irak een kans moeten krijgen. Ook de Denen en Noren bleken te hechten aan het belang van de VN en het handhaven dan wel opbouwen van druk op Saddam Hoes-

---

22 Def/SSA, DAB, bundel september 2002, doos 22. DAB aan Minister, 2 september 2002, nr. Do2/694.

23 Codebericht PV NAVO aan M [minister van Buitenlandse Zaken], 26 september 2002, nr. bnri425.

24 Korthals, 15 september 2009, ook voor zijn aan het slot van deze alinea aangehaalde uitspraak; *Reporter* (KRO) 25 maart 2007. Vgl. ONJO.nl, Dossier Irak, maart 2009, p. 12.

25 Patijn, 23 juni 2009.

sein. Deze landen dachten eveneens nog na over een eventuele militaire bijdrage.²⁶ Voorafgaand aan een midden oktober door Korthals aan zijn Britse ambtgenoot Hoon te brengen bezoek werd hem ambtelijk geadviseerd dat het voor Nederland nog te vroeg was om concreet over een militaire bijdrage te spreken.²⁷

Naast het permanente overleg in NAVO-verband, waarvan in hoofdstuk 7 verslag is gedaan, werden tussen Nederland en de Verenigde Staten bilaterale militaire contacten onderhouden. Sinds eind 2001 was het *Netherlands Liaison Team* toegevoegd aan het hoofdkwartier van CENTCOM te Tampa. Dit verbindingsteam coördineerde de Nederlandse militaire inbreng voor de strijd in Afghanistan. Het berichtte op 22 oktober 2002 dat de Verenigde Staten naar alle waarschijnlijkheid op korte termijn de interesse gingen peilen voor deelname aan een coalitie tegen Irak. Deze coalitie zou dan samen met de Amerikanen gaan opereren, aangestuurd vanuit een *Forward Deployed Headquarter* in Qatar.²⁸

Ook de naaste politieke adviseur van de minister, Casteleijn, die op bezoek was in de Verenigde Staten ter voorbereiding van een bijeenkomst tot herziening van de NAVO-commandostructuur, werd hierover op 31 oktober geïnformeerd door de *Special Assistant to the President for Defense Policy* Frank Miller. Volgens Miller zou onmiddellijk na aanvaarding van resolutie 1441 het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, het *State Department*, een aantal bevriende landen benaderen met een verzoek om militaire steun voor het geval dat Irak de resolutie aan zijn laars lapt. De Verenigde Staten hechtten eraan tijdig met de planning van bijdragen van andere landen te beginnen. Bijdragen van bondgenoten zouden 'zeer welkom' zijn. Ook Nederland zou worden benaderd. Een bezoek op hoog niveau aan Den Haag lag in het verschiet. Er was al een uitgebreide inventarisatie gemaakt van wat kon worden bijgedragen. Gedacht werd aan toestemming voor transit en overvluchten, luchtverdedigingssystemen van het type Patriot en een eventuele militaire bijdrage aan een *post conflict stabilization operation* en verder aan F-16's en luchtmobiele eenheden. Maritieme eenheden, medische hulp en inlichtingen(vergaring) ontbraken in deze inventarisatie evenmin.²⁹

In een gesprek met secretaris-generaal Barth en ambassadeur Van Eenennaam in Washington op 13 november kwam Miller nader ter zake. Zijn beide bezoekers kregen inzage in een telegram dat op diezelfde dag of de volgende zou uitgaan naar de Amerikaanse ambassades in een vijftigtal landen, waaronder de NAVO-partners. Doel van deze demarche was de militaire druk op Irak op te voeren door het smeden van een grote coalitie om de uitvoering van resolutie 1441 af te dwingen. Een demarche van de Amerikaanse ambassadeur in Den Haag, Sobel, bij de minister van Buitenlandse Zaken kon derhalve op zeer korte termijn tegemoet worden gezien. Er waren vier terreinen waarop landen om bijdragen zouden worden gevraagd: (a) toegang, overvliegvergunning en basisfaciliteiten; (b) gevechtseenheden; (c) gevechtssteun (*Combat Services Support*); en (d) *Stability Forces* voor de postmilitaire periode. In de meeste gevallen zou alleen om (a) worden gevraagd. Van sommige landen, waaronder Nederland, zou meer worden gevraagd. Dat betrof naast (a) de categorieën (b) en (c). Indien bepaalde landen andere dan de gevraagde middelen ter beschikking mochten willen stellen, zouden de Verenigde Staten dat

---

26 Def/SSA, CDS, 2002, Docnr. 6947. Barth aan Minister, 11 oktober 2002, nr. D2002003235.

27 Def/SSA, CDS, 2002, Docnr. 6950. DAB aan Minister, 11 oktober 2002, nr. Do2/792.

28 Def/SSA, DAB, Coll. Venema, 1972-2005, map 233, Netherlands Liaison Team CENTCOM aan CDS, 22/10/02, nr. NLTC/276.

29 Def/SSA, DAB, bundel 1 t/m 15 november 2002, doos 22A. DAB aan Minister, 4 november 2002, nr. Do2/861.

graag in overweging nemen. Barth gaf in een reactie aan Miller te kennen dat Nederland het verzoek serieus zou bezien. Wel wees hij op de demissionaire status van het kabinet (sinds 16 oktober 2002) die implicaties voor de besluitvorming kon hebben.³⁰

10.3.2 HET AMERIKAANSE VERZOEK OM MILITAIRE STEUN VAN 15 NOVEMBER 2002

Op vrijdag 15 november 2002 overhandigde de plaatsvervangend chef de poste, tevens hoofd van de politieke afdeling en militair adviseur van de Amerikaanse ambassade, op Buitenlandse Zaken aan DGPZ Siblesz een aide-mémoire of memorandum van zijn regering. Het stuk behelsde een verzoek om militaire steun en faciliteiten. De inhoud van dit stuk is als bijlage L bij dit rapport gevoegd.

In het memorandum spraken de Verenigde Staten hun vaste wil uit om de leiding te nemen van een coalitie die Saddam Hoessein moest ontwapenen. Om hem tot naleving van resolutie 1441 te dwingen diende de militaire druk op Irak te worden verhoogd. Nederland werd gevraagd aan deze militaire krachtsinspanning deel te nemen. Dit kon op verschillende manieren. In het eerste deel van het Amerikaanse verzoek was hoofdzakelijk sprake van steun in het civiel-militaire vlak en van de inzet van defensieve wapens voor of na een eventuele invasie van Irak. Gevraagd werd om 'full access, basing and overflight rights' voor de Verenigde Staten en hun coalitiepartners. Dit tot alle NAVO-bondgenoten gerichte verzoek vormde de basis voor de later te bespreken zogenaamde *Host Nation Support*, het transport van Amerikaans personeel en materieel vanuit (en later retour naar) Duitsland over Nederlands grondgebied. Verder behelsde dit deel van het verzoek de inzet van luchtverdediging, waarbij het ging om de opstelling van Patriotraketten, alsmede, in de derde en vierde plaats, een bijdrage aan de na afloop van het conflict in Irak op te bouwen stabiliteitsmacht en hulp op humanitair terrein.

Het tweede deel van het verzoek, afgestemd op het militaire potentieel van de bondgenoot, bevatte een opsomming van hoofdzakelijk offensieve wapens. De Amerikaanse regering wenste de vraag te bespreken welke van die wapens Nederland ter beschikking kon stellen, opdat daarmee tijdig in de Amerikaanse planning voor een militaire operatie rekening kon worden gehouden. De inzet van fregatten, mijnenvegers, mijnenjagers en onderzeeboten voor escortering en beveiliging van zeeroutes en observatie ('naval assets') werd genoemd, alsmede offensieve steun in de vorm van 'air assets' en 'land assets'. Gedacht werd aan de mogelijke inzet van F-16's, Apache-helikopters, luchtmobiele eenheden en zelfs die van een gemechaniseerde divisie, waaronder tanks.

Inzicht in het tijdstip van een eventuele militaire actie bij het uitblijven van Iraakse medewerking kon de Amerikaanse diplomaat, blijkens het verslag dat door een ambtenaar van Buitenlandse Zaken van het gesprek werd gemaakt, niet geven. Met het oog op de NAVO-top in Praag op 21 en 22 november stelden de Verenigde Staten het echter op prijs vóór die datum een 'credible insight' te krijgen in de Nederlandse bereidheid tot medewerking aan de planning ter voorbereiding van een militaire actie.

De demarche kon na de reeds verkregen informatie op zichzelf nauwelijks een verrassing zijn, evenmin als de aan het slot van het verzoek geuite waardering voor de Nederlandse rol bij andere operaties, met name in Afghanistan en op de Balkan. Wel verrassend was de ferme taal waarin het verzoek werd toegelicht. Ten aanzien van de ter be-

schikking te stellen militaire middelen werd door de Amerikaanse diplomaat opgemerkt dat het hier geen vrijblijvend verlanglijstje (geen 'Xmas shopping list') betrof, 'maar een lijst van middelen die Nederland volgens de Verenigde Staten redelijkerwijs zou moeten kunnen opbrengen'. Er was kennelijk aan de opstelling van de lijst al een eerste toetsing van het Nederlandse militaire potentieel voorafgegaan. DGPZ onthield zich van een stellig antwoord onder verwijzing naar de voor een toezegging vereiste politieke goedkeuring. Een mogelijk succes van Blix en UNMOVIC zou een belangrijke factor in de Nederlandse besluitvorming zijn. Het gesprek eindigde blijkens het verslag met de conclusie van de plaatsvervangend chef de poste dat Nederland, naar hij verwachtte, twee kwesties zou uitwerken, te weten (1) wat Nederland militair kon bijdragen, en (2) onder welke omstandigheden inzet van de gevraagde middelen mogelijk was.³¹

Volgens staatssecretaris van Defensie Van der Knaap was het Amerikaanse verzoek niet meer dan een lijst van de militaire capaciteit die de Verenigde Staten nodig hadden. Het was een soort lijst die naar alle bondgenoten was gegaan en 'waarop je kon inteken'. In een gesprek van de Commissie met de Directeur Algemene Beleidszaken van het ministerie van Defensie, Casteleijn, stelde deze dat hij niet was geschrokken van de vermelding van grondtroepen en van andere wensen in het Amerikaanse verzoek. Hij achtte die vrijblijvend. 'De lijstjes vergden geen antwoord (...). Wel werden de lijstjes serieus genomen en werd gekeken [naar] wat zich richtte op alle landen en wat zich in het bijzonder richtte op Nederland.'

Ook cds Kroon nam blijkens zijn uitlatingen tegenover de Commissie het Amerikaanse verzoek niet in alle opzichten even serieus, bijvoorbeeld waar het de inzet van grondsteun betrof. 'Alles wat met offensieve operaties te maken zou hebben, vond ik waanzin. (...) Het was een absolute no-go.' Weliswaar hadden Nederlandse mariniers jarenlang met hun Britse collega's geoefend en zouden zij bij gevechten te land in bataljonsverband deel kunnen uitmaken van een grotere Brits-Nederlandse eenheid, maar dit was geen aantrekkelijk perspectief. Nederland zou iedere greep verliezen op zijn eigen militairen indien ze in een veel grotere gevechtsorganisatie waren opgenomen. Ten hoogste had volgens Kroon kunnen worden gedacht aan de inzet van een of meer oorlogsschepen, mits deze zich in de internationale wateren bleven ophouden. De cds behield daarover immers *full command*. 'Een fregat vaart in internationale wateren en dat heb je altijd onder controle. (...) Op alles wat je inzet op het vasteland raak je de grip kwijt.'³²

Wie het verzoek voorlopig wel serieus leken te nemen, waren de Amerikanen zelf. Op 25 november 2002 volgde vanuit Washington het bericht dat vanaf 2 december vertegenwoordigers van de Amerikaanse regering de hoofdsteden van de bondgenoten gingen bezoeken om met de aangekondigde consultaties te beginnen. Op 5 december zou de Amerikaanse onderminister van Buitenlandse Zaken, Grossman, Den Haag aandoen op een Europese rondreis die hem diezelfde dag ook naar Berlijn en Parijs bracht. Hij sprak overigens alleen minister De Hoop Scheffer; de ambtgenoot van Defensie was verhinderd. Volgens De Hoop Scheffer verliep het gesprek in een vriendelijke sfeer; Grossman gold bepaald ook niet als een havik.³³

---

31 BZ, DVB, 02809. 'Irak-demarche vs d.d. vrijdag 15 november 2002', ongedateerd. Zie verder dossier BZ, DVB/02809.

32 Van der Knaap, 15 juli 2009; Casteleijn, 26 juni 2009; Kroon, 25 augustus 2009.

33 De Hoop Scheffer, 21 september 2009.

Minder geruststellend was een codebericht van de ambassade in Washington. Van de vijftig aangeschreven landen zou slechts een gering aantal om 'combat forces' zijn gevraagd, te weten het Verenigd Koninkrijk, Polen, Nederland en mogelijk nog een paar bondgenoten. Wat ons land aanging was duidelijk dat vóór 22 januari 2003, de verkiezingsdatum voor de Tweede Kamer in Nederland, 'tough decisions' zouden moeten worden genomen.³⁴

Een van de andere benaderde landen was Denemarken. Hoe werd daar gereageerd op het Amerikaanse verzoek? Op 20 november 2002 gaf het Deense parlement, het Folketing, met overgrote meerderheid het groene licht voor een Deense bijdrage aan een eventuele militaire actie tegen Irak. Wel zou militair ingrijpen 'een vr-basis' moeten hebben. Ook aan Denemarken was een 'shopping list' gepresenteerd.³⁵ Uiteindelijk boden de Denen een fregat en een kustonderzeeboot om mee te doen aan de actie tegen Irak.

Voorlopig volstonden de twee meest betrokken ministers, De Hoop Scheffer en Kort-hals, op 21 november (dat was de dag waarop in Praag het NAVO-beraad begon) met een brief aan de Tweede Kamer. Daarin maakten zij melding van het verder niet inhoudelijk omschreven Amerikaanse verzoek 'om bij te dragen aan de planning ten behoeve van een mogelijk militair optreden voor het geval dat Irak niet of onvoldoende meewerkte aan de uitvoering van resolutie 1441'. De regering nam dit verzoek 'ernstig' op. Zij zou onderzoeken of en in hoeverre daaraan gevolg kon worden gegeven. Daartoe was overleg met de Verenigde Staten en andere bondgenoten nodig. Over de uitkomst zou de Kamer worden ingelicht.³⁶

In de Ministerraad van respectievelijk 29 november en 6 december werd vervolgens uitvoerig over de zaak gesproken. In een voorliggende notitie van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie werd onderscheid gemaakt tussen de 'vier ondersteunende en defensieve taken' in het eerste deel van het Amerikaanse verzoek en de wensen vervat in het tweede deel daarvan. Gesteld werd dat ten aanzien van dit laatste onderdeel van het Amerikaanse verzoek 'in dit stadium nog geen besluiten aan de orde zijn'. Op korte termijn zou met de Verenigde Staten van gedachten worden gewisseld over 'de Nederlandse (on)mogelijkheden'.³⁷

Op 6 december volgde een tweede brief van De Hoop Scheffer en Korthals aan de Tweede Kamer met de mededeling dat de regering besloten had 'in beginsel positief te reageren op het Amerikaanse verzoek', zonder dat op de verdere inhoud daarvan werd ingegaan. Deze beginselbereidheid, zo werd gesteld, betrof voornamelijk alleen het verlenen van overvliegvergunningen en het faciliteren van doorvoer over het Nederlandse grondgebied alsmede 'planning inzake ondersteunende en defensieve taken, zoals het Patriot-raketverdedigingssysteem'. Voordat een concreter aanbod voor planningsdoel-einden aan de orde kwam, was nader overleg tussen Nederlandse en Amerikaanse militairen over de precieze modaliteiten noodzakelijk. In dit overleg konden ook 'eventuele aanvullende bijdragen' worden betrokken (waarbij kennelijk op het tweede deel van het verzoek werd gedoeld). Een besluit tot feitelijke terbeschikkingstelling zou de regering

---

34 Codebericht Washington, 25 november 2002, nr. wasi356; BZ. DVB/03333. Zie voor reacties van andere landen Vestzaknotitie D4 aan PHAIVD, 9 december 2002, nr. 000000/01, en Codebericht Londen, 10 december 2002, nr. Ioni275.

35 Codebericht Kopenhagen, 27 november 2002, nr. 115; 5 december 2002, nr. 121.

36 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 64.

37 Notulen Ministerraad, 29 november 2002, 3f.

nemen 'mede op basis van een eigen oordeel of er sprake was van zogenaamde "material breach" door Irak'. Dit sloeg op het geval dat Irak niet ten volle mee zou werken aan de uitvoering van resolutie 1441. Irak zou dan, nadat was gerapporteerd aan de Veiligheidsraad, de 'serious consequences' van zijn weigering onder ogen moeten zien. De beoordeling door de regering zou worden voorgelegd aan de Tweede Kamer.³⁸

Hoe moet achteraf bezien het Amerikaanse verzoek worden opgevat? Op 17 maart 2003 merkte minister Kamp in de Ministerraad op dat Nederland niet door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk was gevraagd om in offensieve zin te participeren in de militaire interventie in Irak. Dit werd op 28 maart 2003 weersproken door minister De Hoop Scheffer in de Ministerraad. Hij concludeerde dat de Verenigde Staten wel een verzoek aan Nederland hadden gedaan om 'een offensieve bijdrage' (naast defensieve bijdragen als *Host Nation Support* en de plaatsing van Patriots). Op dat (tweede) deel van het verzoek had de Nederlandse regering echter 'niet positief' gereageerd. Kamp onderschreef deze opmerking van zijn ambtgenoot, maar het liet zijns inziens onverlet dat de Verenigde Staten in een vroeg stadium slechts aan 'een zeer beperkt aantal landen' een bijdrage hadden gevraagd aan de opbouw van een offensieve troepenmacht in de regio. Gelet op zijn uitslating in de Ministerraad van 17 maart rekende hij Nederland niet tot die landen. In een overleg met de Tweede Kamer op 27 maart 2003 zei de bewindsman met zoveel woorden dat Nederland niet behoorde tot 'de kleine kring van landen' die gevraagd waren om actief mee te doen aan de inval in Irak.³⁹

De Commissie stelt zich op het standpunt dat het Amerikaanse verzoek niet een verzoek was om deel te nemen aan een gewapende invasie van Irak. In zoverre had minister Kamp geen ongelijk. Maar het verzoek behelsde wel een uitnodiging voor 'planning for potential military action' met het doel Irak te ontwapenen, waaraan Nederland met defensieve en offensieve wapens mogelijk een bijdrage kon leveren. Dat minister De Hoop Scheffer het (tweede deel van het) Amerikaanse verzoek van 15 november 2002 in de Ministerraad van 28 maart 2003 wel zag als een verzoek aan Nederland om een meer offensieve bijdrage is daarom evenmin onbegrijpelijk. Het verzoek leende zich voor meer dan één uitleg.

Het valt te betwijfelen of er na de eerste in nader overleg tussen Nederlandse en Amerikaanse militairen uit te werken planning, gevolgd door een besluit tot feitelijke terbeschikkingstelling, nog een weg terug was. Om de beslissing zo veel mogelijk in eigen hand te houden had de Nederlandse regering in haar brief van 6 december 2002 aan de Tweede Kamer gesteld dat zij een besluit tot feitelijke terbeschikkingstelling pas zou nemen op basis van een eigen oordeel of er sprake was van een zogenaamde *material breach* door Irak. Voor *Host Nation Support* en de plaatsing van Patriots werd daarop later weer een uitzondering gemaakt, omdat het in die gevallen geen offensieve wapens zou betreffen. In zijn gesprek met de Commissie bracht De Hoop Scheffer dan ook een zekere nuancering in dit voorbehoud aan met zijn betoog dat er beter kon worden gesproken van *further material breach*, omdat de niet-nakoming van de resoluties en daarmee de aanwezigheid van een *material breach* door Irak al een vaststaand gegeven was. Hij stelde verder dat de demarche van 15 november niet als een officieel verzoek kon worden opgevat, waarop het Toetsingskader 2001, inclusief een kennisgeving aan de Staten-Generaal, van

---

38 *Kamerstukken II, 2002/03, 23 432, nr. 65.* Deze brief werd in afschrift aan de Eerste Kamer gezonden. Vgl. resolutie 1441 (onder 1 en 13).

39 Zie Notulen Ministerraad van 17 en 28 maart 2003; *Kamerstukken II, 2002/03, 23 432, nr. 108, p. 14.*

toepassing was. Het ging slechts om een uitnodiging van gedachten te wisselen over de vraag of en hoe zo'n verzoek zou worden ingediend. Een formeel Amerikaans verzoek om bepaalde militaire bijdragen zou pas worden gedaan als vooraf een gunstig antwoord verzekerd was. Zo ging het immers altijd met concrete verzoeken om militaire bijstand. De vragende partij deed alleen een concreet verzoek wanneer zij na het sonderen van de betrokken regering wist dat de reactie positief zou zijn.⁴⁰

De constatering dat Irak in (*further*) *material breach* verkeerde, was in de ogen van minister De Hoop Scheffer blijkbaar niet een grote stap. Deze situatie zou zich al kunnen voordoen als Irak zich tijdens het inspectieproces niet aan de gemaakte afspraken zou houden, zoals neergelegd in resolutie 1441. Het gevaar dat Nederland aldus zou afglijden naar een oorlog die niet langer druk op Irak inhield om zich te conformeren aan de resoluties maar daarentegen wel degelijk een directe aanval op dat land tot oogmerk had, heeft hij kennelijk niet aanwezig geacht. De Commissie nam kennis van zijn uitspraak in het gesprek dat zij op 21 september 2009 met hem voerde: 'Geen F-16 zou zijn opgestegen zonder instemming van het parlement.' Elders in dit rapport (zie hoofdstuk 11) is aangegeven dat artikel 100 van de Grondwet, waarop de oud-bewindsman hier doelde, slechts een mededelingsplicht aan het parlement inhoudt en niet zonder meer een instemmingsrecht van de volksvertegenwoordiging impliceert. Maar ook als dit laatste wel het geval zou zijn, plaatst de Commissie een vraagteken bij de keuzevrijheid die de Staten-Generaal in een zo laat stadium van besluitvorming nog zouden hebben.

Ook op zijn opmerking in de vergadering van de Ministerraad op 28 maart 2003 dat Nederland 'niet positief' had gereageerd op het Amerikaanse verzoek valt wel iets af te dingen. Er is daarover in de twee maanden volgend op het verzoek intensief gesproken, laatstelijk bij het overleg te Tampa op 17 januari 2003, waarop in dit hoofdstuk later nog wordt teruggekomen. De Amerikanen verloren echter al spoedig hun belangstelling voor een Nederlandse offensieve bijdrage. Dit tot verbazing van de toen verantwoordelijke bewindsman De Hoop Scheffer, zoals hij volmondig aan de Commissie toefaf.⁴¹

De Amerikaanse terughoudendheid kan mogelijk te maken hebben gehad met het Nederlandse voorbehoud. Dit voorbehoud maakte de planning en inzet van een eventuele Nederlandse bijdrage er niet eenvoudiger op. Niettemin werd deze reserve een vast punt, dat in latere besprekingen steeds terugkwam. 'Het werd een beetje een mantra, een soort verdedigingslinie,' zei Casteleijn erover. Waarschijnlijker is echter dat de Amerikanen bij nader inzien nauwelijks behoefte hadden aan offensieve militaire steun van hun bondgenoten. De Britse steun was welkom, maar overigens konden ze het karwei alleen wel af. Temeer lag die redenering voor de hand bij een bondgenoot als Nederland, die zijn militaire bijdrage evenzeer kon richten op Afghanistan als op Irak. Casteleijn, die al sinds het begin van de jaren tachtig bij Defensie werkzaam was, drukte de Amerikaanse stemming aldus uit: in 1991 bij de eerste Irakoorlog werd heel erg ingezet op een brede coalitie. In 2002 was men een stuk terughoudender in die zin dat onder Bush veel vaker werd gezegd: 'Als jullie mee willen doen, dan horen we het wel.'⁴²

Nergens blijkt dat de regering nog heeft overwogen om in een al dan niet openbare vergadering of in een vertrouwelijke bijeenkomst met de (fractievoorzitters van de grote partijen van de) Tweede Kamer nadere inhoudelijke informatie te verschaffen over het

---

40 Vgl. De Hoop Scheffer, 21 september 2009; Van Osch, 28 augustus 2009.

41 Van Osch, 28 augustus 2009; De Hoop Scheffer, 21 september 2009.

42 Van Osch, 28 augustus 2009; Casteleijn, 16 juli 2009.

Amerikaanse verzoek. Wel is de brief van 6 december besproken in een algemeen overleg op 18 december, daags voor het kerst- en verkiezingsreces, dat tot eind januari zou duren. Minister Kamp verklaarde bij die gelegenheid dat het Amerikaanse verzoek 'in zeer algemene termen' was gesteld en dat bij Defensie geen operationele voorbereidingen waren getroffen. Eerst moest het overleg met de Verenigde Staten worden afgewacht over de concretisering van een Nederlandse bijdrage. Over zo'n bijdrage, als het zover kwam, zou Nederland 'soverein' beslissen op basis van een eigen oordeel over de feitelijke inbreuk door Irak op zijn verplichtingen.⁴³ Overigens heeft ook de Tweede Kamer in de brief van 6 december geen aanleiding gezien de bewindsman toen of later nader daarover te bevragen.

Nadat door toedoen van het televisieprogramma *Reporter* (KRO) het Amerikaanse verzoek was uitgelekt, hebben de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie, Verhagen en Van Middelkoop, in een brief van 2 april 2007 aan de voorzitter van de Tweede Kamer gesteld dat het tweede deel van het verzoek 'slechts een illustratief karakter' had en niet moest worden gezien als een verzoek om militaire steun, zoals in de uitzending was gesuggereerd.⁴⁴ De Commissie acht dit standpunt in het licht van het vorenstaande discutabel. Zo is het verzoek in elk geval niet door de plaatsvervangend chef de poste van de Amerikaanse ambassade op 15 november gepresenteerd of opgevat door het ministerie van Defensie in het latere overleg met de Amerikaanse militaire autoriteiten, en evenmin door De Hoop Scheffer in de Ministerraad van 28 maart 2003.

10.3.3 DE REACTIE VAN DEFENSIE OP HET VERZOEK

Het ministerie van Defensie had na 15 november niet stilgezeten. In het wekelijkse politieke beraad van 18 november 2002 meldde minister Korthals aan zijn ambtelijke staf dat *en marge* van de Ministerraad van vrijdag 15 november over Irak was gesproken. Naar hem was gezegd, kwamen de Verenigde Staten op zeer korte termijn met een schriftelijk verzoek om medewerking.⁴⁵ Desgevraagd deelde hij de Commissie mee dat hij pas na het weekeinde van het verzoek had kennisgenomen, hoewel dit dus reeds vrijdag bij Buitenlandse Zaken gedeponereerd was.⁴⁶

Er lag op dat moment al een nota van de Directeur Algemene Beleidszaken, mede namens de CDS, gedateerd 15 november en gebaseerd op het codebericht uit Washington van twee dagen eerder. Daarin was een eerste inventarisatie gemaakt van wat Nederland, rekening houdend met reeds aangegane verplichtingen, militair zou kunnen bijdragen. In dit voorlopige lijstje waren geen prioriteiten aangegeven. De inzet van grondtroepen was buiten beschouwing gelaten. Elementen uit deze inventarisatie zouden in het verdere overleg telkens terugkeren. Ze hielden in:

- toestemming voor vervoer over Nederlands grondgebied van Amerikaanse troepen en materieel, alsmede voor overvluchten;

---

43 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 74, p. 6.

44 *Reporter*, 25 maart 2007, ONJONL, Dossier Irak, maart 2009, p. 19; *Kamerstukken II*, 2006/07, 23 432, nr. 221, p. 2-3.

45 Def/ssa, BSG, Politiek Beraad, doos 5, november en december 2002. Verslag politiek beraad van 18 november 2002. De Hoop Scheffer kon zich in zijn gesprek met de Commissie niet herinneren wanneer hij van het verzoek precies kennis had gekregen, vermoedelijk pas na afloop van de Ministerraad van 15 november.

46 Korthals, 15 september 2009.

- Patriotluchtverdedigingssystemen;
- een fregat voor beveiligingstaken in de regio;
- maritiem transport voor materieel en troepen;
- mijnenjagers voor het vrijhouden van de scheepvaartroutes in de regio;
- een NBC-ontsmettingspeloton;
- een geniehulpbataljon (inclusief beveiliging) van nader te bepalen samenstelling voor humanitaire hulpverlening in de regio tijdens of na afloop van de operatie tegen Irak.⁴⁷

In het verlengde van de Amerikaanse demarche van 15 november begonnen de Defensiestaf en de Directie Algemene Beleidszaken op 19 november 2002 met de ontwikkeling van scenario's voor militaire activiteiten. Hierbij moet worden bedacht dat op elk ministerie van Defensie, dus ook het Nederlandse, veel tijd pleegt te worden gestoken in planningsactiviteiten. Allerlei mogelijke militaire operaties, ook die waarvan het realiteitsgehalte op voorhand niet groot is, worden nauwkeurig gepland voor het geval dat op korte termijn toch zo'n operatie in gang moet worden gezet. Dan moet de planning van de inzet en uitzending van de nodige manschappen en materieel, alsmede van de voorwaarden waaronder die uitzending plaatsvindt, gereed zijn. Dat houdt niet in dat deze militaire planning in Den Haag de politieke besluitvorming zou bepalen of metterdaad bepaald heeft.

De Commissie is van mening dat het ministerie van Defensie in het algemeen in politiek opzicht 'volgend' was en dat in de onderlinge verhouding tussen de twee departementen en beide betrokken ministers het politieke primaat bij de minister van Buitenlandse Zaken berustte zonder dat de minister van Defensie daarin een groot aandeel had of wenste. Deze indruk is niet alleen op de studie van de archieven van Buitenlandse Zaken en Defensie gegrondvest, maar ook op verklaringen van verschillende door de Commissie gehoorde personen. Zo zei de toenmalige permanente vertegenwoordiger bij de NAVO (en voormalig staatssecretaris van Defensie) Patijn: 'Het is niet de stijl van Defensie om in politiek onzekere zaken mee te denken over inzet van militaire middelen.'⁴⁸ In dit verband acht de Commissie het veelzeggend dat De Hoop Scheffer op een hem voorgelegde departementale nota van 30 augustus, die diende ter voorbereiding op een reeds ter sprake gekomen overleg met zijn ambtgenoot van Defensie op 5 september 2002, aantekende dat een onderwerp als Irak 'een duidelijk politiek primaat' had.⁴⁹ Een primaat dat kennelijk niet met het departement van Defensie hoefde te worden gedeeld.

Moest er wél concreet over de inzet van militaire middelen worden beslist, dan volgde Defensie echter wel degelijk een eigen koers. Of om de Directeur Algemene Beleidszaken in zijn gesprek met de Commissie aan te halen: 'Het is ondenkbaar dat besloten wordt tot inzet van militairen als de minister van Defensie daarop tegen is.' Zo toonde minister Kamp zich vaak terughoudend ten opzichte van de verlangens van Buitenlandse Zaken. Omgekeerd trachtten onderdelen van het departement van Defensie eigen initiatieven te ontplooiën (de nog te bespreken verwickelingen rond de inzet van Hr. Ms. Rotterdam zijn daar een voorbeeld van).⁵⁰

47 Def/SSA, DAB, Coll. Venema, 1972-2005, map 233, DAB aan Minister, 15 november 2002, nr. Do2/904.

48 Patijn, 23 juni 2009.

49 BZ, BSG/00987, Memorandum DVB aan M, 30 augustus 2002, nr. DVB/VD 165/02, met aantekening minister 1 september 2002. De onderstreping in de aanhaling is van de hand van De Hoop Scheffer.

50 Casteleijn, 26 juni 2009.

In het geval van Irak bestond voor de planningsactiviteiten des te meer reden, aangezien onduidelijk was wat Veiligheidsraadresolutie 1441 zou opleveren. Volgens het in deze resolutie vastgelegde tijdschema moest Irak uiterlijk 8 december 2002 opening van zaken geven. Uiterlijk 23 december 2002 dienden de VN-inspecteurs hun werk te beginnen en uiterlijk 21 februari 2003 moesten zij daarover aan de Veiligheidsraad rapporteren.

Het bezoek van onderminister Grossman aan Den Haag op 5 december was vanuit Amerikaans perspectief bevredigend verlopen. Washington was 'zeer content' geweest over de positieve respons op de verzoeken om overvliegvergunningen en basisfaciliteiten. Wellicht zou Nederland ook op bilaterale basis Patriots ter beschikking willen stellen.⁵¹ De uitnodiging om een militaire delegatie naar het hoofdkwartier van CENTCOM in Tampa te zenden werd op 20 december door de Amerikaanse ambassade aan de Nederlandse regering overgebracht. Daarbij werd de verwachting uitgesproken dat van Nederlandse zijde 'a firm commitment to contribute' zou volgen. Als zeer spoedeisend werd het overleg echter kennelijk niet gezien. Pas op 17 januari 2003 ontmoetten de Nederlandse en Amerikaanse planners elkaar in Tampa.

10.3.4 EEN BRITS INTERMEZZO

Wanneer aan bilaterale militaire samenwerking werd gedacht in het geval van een mogelijk Irakconflict, kwam naast de Verenigde Staten nog een ander land in aanmerking: het Verenigd Koninkrijk. In het najaar van 2002 had de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, viceadmiraal Van Duyvendijk, contact met zijn Britse ambtgenoot om de mogelijkheden te verkennen voor een eventuele gezamenlijke inzet van de UK/NL *Amphibious Force*. Britse en Nederlandse marinierseenheden en schepen werkten al sinds 1973 onder deze paraplu nauw samen. Veelvuldig werden militaire oefeningen gehouden. Afgezien van een optreden tijdens de operatie *Provide Comfort* in Irak in 1991 was echter nog nooit gezamenlijk opgetrokken in een oorlogssituatie of wat daarop leek. Toen een operatie in Irak in beeld kwam, zagen beide maritieme bevelhebbers hierin een kans om het blijvend bestaansrecht van deze gezamenlijke amfibische eenheid en de daaraan verbonden investeringen te demonstreren. De Britse marine toonde zich geïnteresseerd in het bij de Nederlandse tegenhanger aanwezige materieel. Dit gold in het bijzonder Hr. Ms. Rotterdam, een *Landing Platform Dock* voor het transport van troepen en materieel. Gezamenlijk gebruik van dit Nederlandse marinevaartuig kon het tekort aan scheepsruimte aan Britse zijde ten dele opheffen.⁵² Wellicht kon de Rotterdam met de UK/NL *Amphibious Force* worden ingezet bij een militaire operatie in Irak. Van Britse zijde werd bij een bezoek van de Nederlandse ambassadeur Bentinck van Schoonheten aan het Britse hoofdkwartier in Northwood deze suggestie gedaan.⁵³ Binnen de Nederlandse Defensiestaf werd deze mogelijkheid eveneens onderkend. De Koninklijke Marine, zo was de gedachte, kon op korte termijn Hr. Ms. Rotterdam voor een amfibische operatie gereedmaken. Ook was een bataljon mariniers beschikbaar.⁵⁴

---

51 Code Washington, 11 december 2002, nr. wasi379, op basis van inlichtingen van Frank Miller, *Special Assistant to the President for Defense Policy*.

52 Van Duyvendijk, 30 juni 2009.

53 BZ, Codebericht Londen aan DVB 10 december 2002, nr. Ioni275.

54 Def/SSA, DAB, Coll. Venema, 1972-2005, map 231. 'Strategische analyse inzake NL bijdrage IRK [Irak]' (naar situatie eind december 2002), versie 3 januari 2003.

Op 16 december voegde de Britse minister van Defensie Hoon zich in dit koor.⁵⁵ Details werden uitgewerkt in een brief van diezelfde datum van de Britse vlootcommandant aan zijn Nederlandse evenknie, de Commandant der Zeemacht in Nederland viceadmiraal Van der Aa. Was het niet mogelijk de Rotterdam met Nederlandse en Britse mariniers aan boord mee te laten doen aan een oefening nabij Cyprus tussen 26 januari en 6 februari in het geheel van een Brits vlootverband dat zou opstomen naar het Suezkanaal? Deze oefening zou een compensatie kunnen zijn voor de jaarlijkse Brits-Nederlandse winteroefening in Noorwegen, die in omvang aanzienlijk dreigde te worden gereduceerd, zo niet geheel afgelast, vanwege bezigheden van de *Royal Marines* elders, en paste op haar beurt weer in de Britse planning voor een *Far East Deployment*. In de oostelijke Middellandse Zee kon gezamenlijk worden geoefend en, afhankelijk van wat Nederland politiek besloot, kon de Rotterdam meevaren door het Suezkanaal of terugkeren.

Het verzoek werd besproken in de Stuurgroep Militaire Operaties. De deelnemers aan dit gesprek, DGPZ Siblesz en DAB Casteleijn, meenden dat er politiek geen ruimte was voor een uitzending van Nederlandse militairen die in verband zou kunnen worden gebracht met Irak. Het *Foreign Office* zou volgens Buitenlandse Zaken ook niet bij deze Britse uitnodiging betrokken zijn geweest.⁵⁶ Er was een materieel-technisch excuus voorhanden om de maritieme gevoelens aan de overzijde van de Noordzee te sparen. Op 20 december berichtte Van der Aa zijn Britse collega dat in de opgegeven periode Hr. Ms. Rotterdam niet vaarklaar was vanwege onderhoudswerkzaamheden.⁵⁷

Deelname aan een oefening in de oostelijke Middellandse Zee tijdens een *Far East Deployment* van de Britse vloot zou vanuit Nederlands perspectief inderdaad een onverstandige manoeuvre zijn geweest. Een oefening met Nederlandse marinestrijdkrachten nabij Cyprus leek te veel op een tussenstop richting Perzische Golf. CDS Kroon legde minister Kamp na diens aantreden het voorstel nog mondeling voor, maar Kamp zei daar nee tegen. Hij wilde niet 'sluipenderwijs' worden betrokken bij een operatie tegen Irak.⁵⁸ Ook in de vergadering van de Ministerraad op 20 december 2002 wees Kamp het voorstel tot verplaatsing van de marineoefening van Noorwegen naar de Middellandse Zee af. Nederland diende een eventueel besluit tot militair ingrijpen in Irak 'met vrije handen' te kunnen nemen.⁵⁹

Dit intermezzo illustreert hoe de ambitie van krijgsmachtonderdelen om zichzelf te profileren en, mede om budgettaire redenen, de eigen onmisbaarheid te doen uitkomen zich ook in het dreigende conflict met Irak deed gelden. De Defensieleiding moest er rekening mee houden dat tussen die verschillende krijgsmachtonderdelen onderling een zekere naijver kon ontstaan wanneer het ene onderdeel wel en het andere niet in een toekomstige grootschalige militaire operatie zou worden betrokken.⁶⁰

---

55 BZ, DVB/03019, Hoon aan Van der Knaap, 16 december 2003, nr. MO 14/11C.

56 Def/SSA, BSG, DAB, dl.1, doos 1, 1 januari t/m 16 juni 2003. Verslag Stuurgroep Militaire Operaties, 20 december 2002, aangeboden met nota DAB aan de Minister, 10 januari 2003, nr. D03/016.

57 BZ, DVB/03019. Conceptnota CDS Kroon aan Minister, 29 januari 2003.

58 Kamp, 6 juli 2009.

59 Notulen Ministerraad, 20 december 2002, 3d.

60 In die zin ook Kroon in zijn gesprek met de Commissie op 25 augustus 2009.

10.3.5 EEN STRATEGISCHE ANALYSE INZAKE EEN NEDERLANDSE BIJDRAGE AAN OPERATIES TEGEN IRAK

Naar aanleiding van de toelichting die Grossman op 5 december 2002 op het Amerikaanse verzoek aan De Hoop Scheffer had gegeven, vond bij de Defensiestaf op 13 december nader overleg plaats. Dit overleg stond onder leiding van souchef Operatiën van de Defensiestaf, brigadegeneraal Van Osch, die ook als delegatieleider in Tampa zou optreden. Vertegenwoordigers van de MVD en van het ministerie van Buitenlandse Zaken namen aan dit overleg deel. Het bleef daardoor niet tot strikt militaire afwegingen beperkt. Het doel was na te gaan welke politieke en militair-strategische overwegingen ten grondslag moesten liggen aan een besluit over een Nederlandse bijdrage aan operaties tegen Irak, het identificeren van de risico's en het adviseren over de wenselijkheid en haalbaarheid van zo'n bijdrage, waarbij rekening werd gehouden met andere Nederlandse internationale militaire bijdragen. Een en ander moest uitmonden in een instructie voor de naar Tampa te zenden onderhandelingsdelegatie.⁶¹

In de naar aanleiding van dit overleg opgestelde strategische analyse werd verondersteld dat de Nederlandse regering alleen daadwerkelijk zou bijdragen aan militaire operaties als in haar ogen sprake was van een zodanige *material breach* van resolutie 1441 door Irak dat militaire maatregelen gerechtvaardigd waren. 'Het kale feit dat de vs dit in een bepaald geval vindt is dus niet voldoende (...). Verondersteld werd dat de animo bij het demissionaire kabinet niet groot zou zijn om tot zo'n militaire bijdrage te besluiten. Het was echter in Nederlands belang om 'een betrouwbaar bondgenoot' van de Verenigde Staten te zijn. Ook de positie van de landen in het Midden-Oosten in een toekomstig conflict kwam ter sprake. Zo werd van Turkije verwacht dat het een Amerikaanse aanval op Irak openlijk zou steunen.

De meest voor de hand liggende Nederlandse defensieve militaire bijdragen waren inzet van Patriots, fregatten, mijnenjagers en maritieme patrouillevliegtuigen. Overige maritieme, land- en luchtstrijdkrachten konden ook voor defensieve taken worden ingezet, maar dan dreigde het risico dat in de perceptie van anderen de verbinding naar offensieve taken snel werd gelegd. Offensieve bijdragen waren in theorie te splitsen in ondersteunende operaties buiten Irak en offensieve operaties in en boven Irak. Ondersteunende operaties als luchttransport buiten Irak zouden minder in het oog springen. Het was, naar op het ministerie van Defensie werd gedacht, overigens de vraag of de Amerikanen zaten te wachten op veel relatief kleine offensieve bijdragen, omdat die de coördinatie van een grootschalige militaire operatie nodeloos complex maakten, zeker als er bovendien tot in een laat stadium onzekerheid bestond over de daadwerkelijk door afzonderlijke landen te leveren bijdragen. 'Voor een eventuele aanval tegen Irak zal daarom vooral worden gezocht naar politieke steun (...).'

Bij de door Grossman in zijn gesprek met De Hoop Scheffer nog genoemde Nederlandse bijdragen aan 'consequence management', om de effecten van een grootschalige catastrofe tijdens of na een militaire operatie te beperken, kon worden gedacht aan noodhulpverkenningsteams (*Disaster Assistance Response Team*, DART), militaire noodhulpeenheden, NBC-ontsmettingscapaciteit, capaciteit voor herstel van de infrastructuur en beveiligings-eenheden. Een dergelijke capaciteit kon in het gebied worden gestationeerd, maar eventueel ook in Nederland gered worden gehouden. De Nederlandse NBC-capaciteit was overigens

---

61 Def/SSA, DAB, Coll. Venema, 1972-2005, map 231. Strategische analyse inzake NL bijdrage IRK (naar situatie eind december 2002), (zevende) versie 3 januari 2003. Deze bron is ook gebruikt voor wat verder in deze paragraaf en paragraaf 10.3.6 volgt.

zeer gering (slechts één peloton) en was in Nederland zelf nodig. Feitelijk kon alleen een DART-team worden aangeboden zonder dat Nederland zich vastlegde op vervolgstun met militaire noodhulpcapaciteit. Bij bijdragen aan de stabiliteit en de wederopbouw viel te denken aan infanteriebataljons, een geniehulpbataljon, CIMIC-capaciteit (*Civil-Military Cooperation*) en staven om hieraan leiding te geven.

Een afzonderlijk vraagstuk, dat bij het ministerie van Defensie mede onder ogen werd gezien, was de kwestie van de zogenaamde *backfill*, het beschikbaar stellen van (Nederlandse) eenheden die andere (Amerikaanse of Britse) eenheden konden vrijmaken voor het oorlogstoneel. Daarbij viel in het bijzonder te denken aan de operatie *Enduring Freedom*. Op deze wijze werd indirect steun verleend, maar deed Nederland niet mee aan offensieve acties in Irak. In beginsel beschikte Nederland over voldoende capaciteit om F-16's en *Special Forces* zowel in Afghanistan als in Irak in te zetten. Uit het gezichtspunt van een zo efficiënt mogelijke inzet van middelen was een versnippering van de Nederlandse militaire bijdrage over deze twee landen echter onwenselijk en ook onnodig. Voor CENTCOM waren bijdragen aan operatie *Enduring Freedom* net zo relevant als voor Irak.

De analyse van de Defensiestaf, die hier werd samengevat, concludeerde onder meer dat:

1. het in de lijn met de Nederlandse doelstellingen was om in de huidige fase van het conflict politieke steun aan de Verenigde Staten te geven en deze te versterken door nu reeds aan te geven dat Nederland bereid was militaire bijdragen te overwegen, mocht Irak zich niet houden aan resolutie 1441;
2. het in dezelfde lijn lag om in het komende overleg met de Amerikanen defensieve bijdragen te ontkoppelen van offensieve militaire operaties. Te denken viel aan Patriots in Turkije en het onder voorbehoud toezeggen van de Nederlandse maritieme middelen in het operatiegebied van CENTCOM voor hun inzet in het kader van Irak.
3. dat het onverstandig was grootschalige militaire middelen aan de Verenigde Staten toe te zeggen voor offensieve operaties. Het was immers denkbaar dat de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk zouden besluiten tot een aanval zonder dat de Nederlandse regering dit gerechtvaardigd zou vinden. Een eigen Nederlands oordeel of er sprake was van *material breach* was nodig.

Vastgesteld werd eveneens dat het belang van een Nederlandse bijdrage niet van gewicht was ontbloot. De Amerikanen hadden niet voldoende eenheden om in alle oorlogstheaters succesvol te kunnen zijn. Voor Afghanistan en de Hoorn van Afrika hadden zij niet genoeg eenheden om alle gewenste operaties te kunnen uitvoeren. De Amerikaanse waardering voor de Nederlandse bijdragen zou in dat licht moeten worden bezien.

10.3.6 WAPENSCHOUW EN ONDERHANDELINGSMANDAAT

In de rond de jaarwisseling van 2002 naar 2003 opgestelde versies van de analyse van de Defensiestaf werd concreter ingegaan op de in te zetten militaire middelen. Het hield allemaal niet over, ook vanwege de verplichtingen die Nederland elders in de wereld, met name in Afghanistan en de Balkan, was aangegaan. Zo kon de Koninklijke Marine één fregat ter beschikking stellen ten behoeve van escortetaken (deze taken waren niet gespecificeerd), met dien verstande dat dit oorlogsschip reeds in operatie *Enduring Freedom* participeerde. Ook was er een onderzeeboot voor inlichtingenvergaring beschikbaar. Twee mijnenjagers waren al in hetzelfde kader aangeboden, maar de Amerikanen hadden daarop nog geen beroep gedaan.

De Koninklijke Luchtmacht kon als mogelijke defensieve bijdrage Patriots leveren. Er waren twee opties voor de inzet daarvan: gescheiden op twee locaties, elk met een separaat commando, of centraal op één locatie. In het eerste geval was aanmerkelijk meer personeel nodig. Uit een inventarisatie bleek dat in Koeweit en Israël weinig behoefte bestond aan Nederlandse Patriots; in Turkije was deze behoefte waarschijnlijk wel aanwezig. 'Indien Irak Turkije wil treffen zullen de Turkse militaire vliegvelden die worden gebruikt door Amerikaanse eenheden waarschijnlijk het belangrijkste doelwit zijn.'

Was in het voorgaande sprake van defensieve militaire bijdragen, ook enkele offensieve bijdragen werden genoemd. Zo kon de Koninklijke Marine een bataljon mariniers leveren, aangevuld met een eenheid zware mortieren, een logistiek element en een *Special Forces*-eenheid. Hr. Ms. Rotterdam was op korte termijn beschikbaar voor het vervoer ervan.

De Koninklijke Landmacht kon als mogelijke offensieve bijdrage één compagnie van het Korps Commandotroepen leveren voor speciale operaties of verkenningstaken. Een tankbataljon van 44 Leopardtanks kon worden ingebracht in een buitenlandse gemechaniseerde brigade en onder NBC-omstandigheden. Ook kon een pantsergeniebataljon worden geleverd, bestaande uit twee pantsergeniecompagnieën en een constructie/wegherstedetachment, waaraan eventueel middelen om bruggen te construeren konden worden toegevoegd. Deze eenheid was in staat deel te nemen aan vrijwel alle mobiliteitsverbeterende operaties.

De Koninklijke Luchtmacht had in dit scenario naast de toestellen voor operatie *Enduring Freedom* ook nog zes F-16's voor een andere locatie beschikbaar. Gedurende langere tijd konden bovendien zes Apache-gevechtshelikopters beschikbaar worden gesteld. Om redenen van efficiency verdiende het de voorkeur deze helikopters onder te brengen bij een Amerikaanse eenheid, om zo te kunnen besparen op ondersteuningspersoneel.

Van de zijde van Buitenlandse Zaken werden bij deze beschouwingen in twee vergaderingen van de ambtelijke Stuurgroep Militaire Operaties op 20 december 2002 en 9 januari 2003 enkele kanttekeningen geplaatst.⁶² Volgens de vertegenwoordigers van Buitenlandse Zaken kon in dit stadium alleen over het eerste deel van het Amerikaanse verzoek in Tampa worden overlegd, inclusief de plaatsing van Patriots. Zodra beter inzicht in de Amerikaanse behoeften bestond, konden de bevelhebbers verdere voorbereidingen treffen op voorwaarde dat geen onomkeerbare maatregelen mochten worden genomen of significante additionele kosten worden gemaakt voordat Nederland een finaal besluit had genomen. Mochten er over deze voorbereidingen vragen worden gesteld door de Tweede Kamer of de pers, dan zou het antwoord moeten luiden dat uiteraard militair werd geanticipeerd op alle mogelijke opties, echter zonder dat er al sprake was van een concreet besluit. Verder werd in de vergaderingen van de SMO reeds geanticipeerd op de opstelling van een artikel 100-brief aan de Tweede Kamer. Deze brief moest gereed zijn op het moment dat de besluitvorming in de Ministerraad aan de orde was over deelname aan een militair optreden ter uitvoering van een daartoe strekkende Veiligheidsraadresolutie.

Richtlijnen voor de Nederlandse delegatie die naar CENTCOM zou vertrekken, werden in overleg tussen beide ministeries uitgewerkt in een stuk dat op 10 januari door CDS Kroon aan minister Kamp werd voorgelegd, onder gelijktijdige toezending van afschrijf-

---

62 Def/SSA, BSG, DAB, dl. 1, doos 1, 1 januari t/m 16 juni 2003. Aangeboden aan de minister van Defensie bij nota van DAB van 10 januari 2003, nr. Do3/016.

ten aan de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken.⁶³ Goedkeuring van het door de CDS opgestelde mandaat voor de naar Tampa te zenden delegatie had plaats in een nader overleg tussen de drie ministers in het weekeinde van 11 en 12 januari 2003, waarvan de Commissie geen verslag bekend is.

In dit onderhandelingsmandaat werd nog eens vastgelegd dat de Nederlandse regering op 6 december besloten had 'positief' te reageren op het Amerikaanse verzoek om bij te dragen aan de planning ten behoeve van een mogelijk militair optreden tegen Irak, in het geval dat dit land niet of onvoldoende meewerkte aan de uitvoering van resolutie 1441. Nederland was bereid tot *Host Nation Support* en de verlening van overvliegvergunningen. De Amerikaanse strijdkrachten konden dus gebruikmaken van het Nederlandse grondgebied voor de doorvoer van militaire eenheden en materieel. Verder was Nederland bereid deel te nemen aan de planning van ondersteunende en defensieve bijdragen aan een mogelijk militair optreden tegen Irak ter uitvoering van resolutie 1441. Daarbij moest worden gewezen op het voorbehoud dat een besluit tot feitelijke terbeschikkingstelling pas zou worden genomen op basis van een eigen oordeel of er sprake was van een zogenaamde *material breach* van die resolutie door Irak. Een dergelijk besluit zou bij voorkeur worden genomen op basis van een nieuwe resolutie van de Veiligheidsraad over militair optreden tegen Irak.

De delegatie moest inzicht zien te krijgen in de aard en opzet van een eventuele militaire operatie om de risico's beter te kunnen inschatten. De behoefte aan Patriots diende nader te worden bepaald. Nederland had een voorkeur voor hun inzet in Turkije, mits de Turkse regering om deze steun vroeg. Onderzocht kon worden of er behoefte aan een *Disaster Assistance Response Team* (DART) bestond en aan op maat gesneden militaire noodhulpeenheden. Medische en NBC-beschermingscapaciteit kon niet worden toegezegd, omdat die nodig was voor het eigen land. Verder kon de bereidheid worden uitgesproken mogelijkheden te onderzoeken voor bijdragen aan de stabilisatie en wederopbouw na afloop van een militaire operatie tegen Irak.

Ging het tot dusver om het eerste deel van het Amerikaanse verzoek, ten aanzien van het tweede deel daarvan, dus de inzet van offensieve middelen, moest de missie nadere informatie inwinnen over de specifieke behoeften van de Amerikanen. Zo kon de vraag aan de orde komen of de Nederlandse maritieme middelen voor operatie *Enduring Freedom* (één fregat en zo mogelijk een tweede, een maritiem patrouillevertoeging en een onderzeeboot) eventueel zouden worden ingezet in het kader van de militaire operaties tegen Irak. Verder kon de delegatie onderzoeken of de Verenigde Staten maximaal twee mijnenjagers konden gebruiken, en onder welke condities. Ook kon worden kennisgenomen van de Amerikaanse vraag naar *Special Forces*, mede in relatie tot de behoefte aan deze capaciteit in Afghanistan, wanneer dit onderwerp van Amerikaanse zijde ter sprake werd gebracht. Hetzelfde gold voor de F-16's. Het was vooral op verlangen van Kamp dat deze laatste twee passages in een laat stadium (16 januari 2003) alsnog terughoudender werden geformuleerd.⁶⁴

10.3.7 DE BESPREKINGEN IN TAMPA (17 JANUARI 2003)

Tot op zekere hoogte was het overleg te Tampa na deze uitvoerige voorbereiding een anticlimax. Het bleek dat de Nederlandse delegatie in het hoofdkwartier gezelschap had of

63 Zie Def/SSA, CDS, 2003. CDS aan Minister, 10 januari 2003, nr. S2003000107.

64 In de oorspronkelijke tekst van de instructie stond dat Nederland naar deze behoeften zou 'informer', dus zelf het initiatief zou nemen tot hun bespreking. Def/SSA, BSG, DAB, dl.1, doos 1, 1 januari t/m 16 juni 2003. Verslag SMO 16 januari 2003, aangeboden met nota DAB aan Minister, 20 januari 2003, nr. D 03/038.

kreeg van enkele tientallen delegaties van andere door de Verenigde Staten benaderde landen, die successievelijk werden ingevlogen. Het gesprek duurde niet langer dan een uur of twee.⁶⁵ De Amerikanen toonden zich meer geïnteresseerd in een verruiming van de Nederlandse militaire bijdrage aan operatie *Enduring Freedom*, mede ten behoeve van de verplaatsing van Amerikaanse eenheden naar Irak (de zogenaamde *backfill*), dan in directe deelneming aan de operaties in en rond Irak zelf. In het verleden was bij herhaling pressie op Nederland uitgeoefend om de inzet van F-16's boven Afghanistan te verlengen en daar Nederlandse *Special Forces* in te zetten. Die wens, zo bleek de Nederlandse delegatie onder leiding van brigadegeneraal Van Osch, bestond nog steeds. Over grondtroepen in Irak werd niet gesproken. Ook voor de inzet van marine-eenheden was er niet veel belangstelling. Het aanbod om te onderzoeken of de Nederlandse marine-eenheden die deelnamen aan operatie *Enduring Freedom* konden worden ingezet voor Irak ('omlabelen' heette dat in het militaire jargon), werd lauw ontvangen, maar uiteindelijk toch aanvaard. De twee mijnenjagers, die Nederland als een goede bijdrage zag, hadden in Amerikaanse ogen geen hoge prioriteit. Een nadrukkelijk Amerikaans verzoek om luchttransportcapaciteit ter beschikking te stellen kon niet worden gehonoreerd, omdat Nederland die capaciteit zelf nodig had voor Afghanistan; het had daarvoor reeds aanvullend civiel transport ingehuurd.

Het aanbod van *Host Nation Support* en overvluchtrechten werd in dank aanvaard, maar ook niet meer dan normaal gevonden. Veel werd er in Tampa niet over gezegd. Wel toonden de Amerikanen grote belangstelling voor de inzet van Nederlandse Patriotraketten in Turkije bij wijze van *predeployment*, dus vooruitlopend op eventuele oorlogshandelingen waarin dit land kon worden betrokken. De Amerikaanse delegatie had aanvankelijk hun plaatsing in Jordanië geopperd, maar dit was wel erg dicht bij een toekomstig front in Irak, en bovendien was Jordanië geen NAVO-bondgenoot. Nederland bood twee Patriotbatterijen met personeel aan van de vier waarover het beschikte, voor de luchtmachtbasis Diyarbakir of een andere geschikte Turkse locatie, mits Turkije om deze luchtafweer vroeg. De Amerikanen zeiden graag te zien dat hier een derde Nederlandse batterij bij kwam. Het (zee)transport zou door Nederland zelf geregeld moeten worden. Op vervoer naar Turkije met Amerikaanse schepen werd niet aangedrongen omdat dit een vermenging van Nederlandse defensieve en Amerikaanse offensieve operaties tot gevolg kon hebben. Amerikaanse vliegtuigen voor luchttransport waren niet voorhanden.⁶⁶

Belangstelling bestond eveneens voor het beschikbaar stellen van een noodhulpverlenings- of DART-team. Hetzelfde gold voor de mogelijke inzet van een Nederlandse militaire noodhulpeenheid. Die eenheid zou, als inzet in Irak niet werd toegestaan, in het geval van een ramp in de omliggende landen van de regio kunnen worden ontplooid.

Een laatste wens op het Amerikaanse verlanglijstje waarover in Tampa gesproken werd, was een bijdrage aan de stabilisatiemacht en wederopbouw in Irak na afloop van het conflict. De Nederlandse delegatie verklaarde deze mogelijkheid te willen onderzoeken.

In een samenvatting van de uitkomsten van het overleg te Tampa sprak de Amerikaanse regering op 28 januari jegens de Nederlandse regering haar erkentelijkheid uit voor de 'positieve en productieve discussies'. Ze bevestigde nog eens dat er geen beslis-

---

65 Van Osch, 28 augustus 2009.

66 Over de inhoud van het overleg: zie reisverslag Nederlandse delegatie naar USA van 15 t/m 17 januari 2003, Def/ssa, DAB, coll. Venema, 1972-2005, map 229; Code Washington aan M, 19 januari 2003, nr. wasio25. Zie ook de notitie voor de Ministerraad van 22 januari 2003 (BZ/Dav/02758) met een samenvatting van de onderhandelingsresultaten te Tampa.

sing was genomen over het gebruik van geweld. Was zo'n beslissing nodig, dan zou de Nederlandse regering worden geconsulteerd.⁶⁷ Door aansluiting bij het proces van planning hielp Nederland de druk op Saddam Hoessein op te voeren, om zo tot een vreedzame oplossing te komen. Nederland had zich in Amerikaanse ogen gecommitteerd om ten behoeve van de militaire inspanning van de coalitie beschikbaar te stellen:

1. twee Patriotbatterijen voor onverwijld plaatsing in Turkije, terwijl nog beslist moest worden op het aanvullende verzoek de plaatsing van een derde batterij te overwegen. De Amerikanen hadden hier kennelijk grote haast mee: 'we request you [to] immediately prepare your Patriot missile batteries for deployment';
2. een DART-team;
3. de inzet van reeds in de operatie *Enduring Freedom* deelnemende marine-eenheden, te weten een fregat, een onderzeeboot en een Orion (maritiem patrouillevliegtuig), voor taken in een operatie tegen Irak ('could be tasked against Iraq').

Zodra instemming van Nederland was verkregen, zouden deze eenheden worden geïncorporeerd in de Amerikaanse planning. Ook werd herinnerd aan de Nederlandse toezegging in Tampa dat de inzet van de F-16's in Afghanistan met zes maanden zou worden verlengd. Eveneens werd opnieuw aangedrongen op de inzet van *Special Forces* in dat land. Het was nu aan de Nederlandse regering te besluiten of zij aan deze concrete verzoeken gevolg zou geven.⁶⁸

10.3.8 DE UITZENDING VAN DE PATRIOTS

In de vergadering van de Ministerraad op 24 januari 2003 kwamen de uitkomsten van het overleg te Tampa voor de eerste keer ter sprake. Minister Kamp concludeerde dat de vraag of Nederland bij een Amerikaanse aanval op Irak ook militaire steun zou verlenen nadere afweging vereiste. Volgens Kamp hadden de Amerikanen in Tampa laten weten dat zij geen Nederlandse militaire steun wensten in Irak zelf. Slechts een beperkt aantal landen zou actief aan acties in Irak deelnemen, zodat de noodzaak tot overleg en onderlinge afstemming zo beperkt mogelijk kon worden gehouden. Wel hadden de Verenigde Staten ondersteuning verzocht bij militaire operaties in andere delen van de wereld. In de eerste plaats ging het hierbij om de levering van Patriots aan Turkije. Verder zou de inzet van Nederlandse F-16's in Afghanistan kunnen worden verlengd. De kwaliteit van de Nederlandse F-16's werd, op die van de Verenigde Staten na, als de beste beschouwd.

Vervolgens nam de Ministerraad op 31 januari 2003 het (voorwaardelijke) besluit de drie gevraagde Patriotsystemen met 350 man militair personeel ter beschikking te stellen en voorbereidingen te treffen voor hun uitzending naar Turkije voor een tijdvak van zes maanden.⁶⁹ Slechts een van de vier batterijen zou dus in Nederland achterblijven. Omdat deze wapensystemen werden gezien als louter defensieve, preventieve middelen, op verzoek van een bondgenoot (Turkije) ter beschikking gesteld, werd het Nederlandse voorbehoud inzake een *material breach* door Irak van resolutie 1441 niet van toepassing geacht.

---

67 Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat dit is gebeurd.

68 BZ, DVB/02807. Afschrift ongedateerde Amerikaanse demarche. Zie ook BZ, DVB03019. Verslag bezoek wnd. US DEFAT te Den Haag aan DCBC, 28 januari 2003.

69 Notulen Ministerraad, 31 januari 2003, 3 sub c.

De uitgaven die met de uitzending van de Patriots waren gemeoid, ter grootte van 15 tot 20 miljoen euro, werden ten laste van de post vredesoperaties op de Nederlandse rijksbegroting gebracht.⁷⁰

Bij dit besluit van de Nederlandse regering valt overigens wel een kanttekening te maken. De Verenigde Staten hadden na maanden van druk diplomatiek overleg en het aanbod van miljarden dollars aan financiële steun eind januari 2003 de hoop nog niet opgegeven dat Turkije bereid zou worden gevonden een grote troepenmacht, dat wil zeggen circa 60.000 Amerikaanse militairen, doortocht te verlenen voor een invasie van Irak vanaf Turks grondgebied.⁷¹ Een extra garantie voor de bescherming van het Turkse territorium, inclusief de luchtmachtbases te Diyarbakir en Batman (waarvan de Amerikanen voor hun noordelijke offensief met een luchtvloot van enkele honderden toestellen gebruik wilden maken), tegen Iraakse raketaanvallen was dus welkom. Eind februari zou het Turkse parlement beslissen over het verzoek van de regering Amerikaanse troepen door te laten. Het strikt defensieve karakter van de Patriots kan naar de mening van de Commissie dus in twijfel worden getrokken. Ze hadden in een oorlog ook offensieve betekenis door vanaf de grond bescherming te bieden aan Amerikaanse aanvalsvliegtuigen.

Van Amerikaanse zijde was er dus reden om op de Nederlandse regering druk uit te oefenen opdat haast werd gemaakt bij het plaatsen van de Patriots. Daarbij moet worden bedacht dat alleen al het vervoer per schip van de raketten naar Turkije minstens twee weken vergde, waardoor de tijd tussen een besluit tot plaatsing en de plaatsing zelf op circa drie weken of langer zou uitkomen.

Het besluit tot uitzending van de Patriots was voorwaardelijk in die zin dat de uitvoering zou moeten wachten op een formeel verzoek van Turkije aan de Nederlandse regering. De Verenigde Staten waren hierover al geruime tijd met dit land in gesprek. De Turken zelf wilden eerst het overleg in de NAVO-raad afwachten over het door het bondgenootschap te verlenen pakket aan multilaterale steunmaatregelen dat door secretaris-generaal Robertson midden januari was voorgesteld. Die steun, waarover al op 17 januari in de vergadering van de Ministerraad was gesproken, hield onder meer NAVO-assistentie door uitzending van Patriotraketten in. Zoals reeds beschreven in hoofdstuk 7 liepen de gemoederen in deze dagen hoog op in het NAVO-hoofdkwartier. Secretaris-generaal Robertson liet op 30 januari de Nederlandse permanente vertegenwoordiger, P. tijn, weten dat hij het onverstandig vond op bilaterale basis Patriots beschikbaar te stellen, omdat zo'n besluit een gemeenschappelijk NAVO-besluit kon ondergraven.⁷²

Zodra echter bleek dat het overleg in NAVO-verband voorlopig niet het door Turkije gewenste resultaat zou hebben ten gevolge van het traineren van de besluitvorming door Frankrijk, Duitsland en België, diende de Turkse regering op 6 februari alsnog een bilateraal verzoek om steun bij Nederland in. De dag daarna liet de Nederlandse regering weten met het verzoek in te stemmen en onmiddellijk ('immediately') te beginnen met de voorbereiding tot uitzending.⁷³ Gelijktijdig werden de Staten-Generaal geïnformeerd in een brief van 7 februari aan de Tweede Kamer.⁷⁴ Het technische uitvoeringsoverleg

---

70 Vgl. nota ten behoeve van de Ministerraad, 31 januari 2003, Def/SSA, DAB, coll. Casteleijn/Glashouwer, doos 2, 2003, Irak, map 5B; *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 75.

71 Volgens de Nederlandse ambassade te Ankara zou het zelfs om 80.000 man gaan, zie Codebericht Ankara, 17 januari 2003, nr. ankior3.

72 Def/SSA, Codebericht PV NAVO, 30 januari 2003, nr. brnio49.

73 Def/SSA, DAB, Coll. Casteleijn/Glashouwer, 2002-2003, doos 1, map 4. BZ, Note verbale, 07/02/03.

74 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 75.

met de Turkse generale staf, waar ook in eenvoudige aangelegenheden de beslissingsbevoegdheid lag, had overigens nog heel wat voeten in de aarde.

De operatie *Tulip Guardian* begon met het aanmeren van drie gecharterde schepen op 14 en 17 februari in de haven van Vlissingen om daar beladen te worden. Het op initiatief van het ministerie van Defensie omvlaggen van een van de schepen, een Grieks-Cypriotisch schip, stuitte op bezwaren. Ambtenaren van het ministerie van Buitenlandse Zaken vroegen zich bezorgd af of de houding van het departement van Defensie ('Ze moeten niet zeuren, ze hebben ons immers nodig') niet zou leiden tot 'een gevoelige reactie' van Turkije en zelfs tot een weigering van (een deel van) de Patriots.⁷⁵

Toen de Nederlandse raketlanceerinrichtingen begin maart in Turkije arriveerden, was het plan voor een Amerikaanse invasie in Noord-Irak via Turkije echter al van de baan. De stemming in Turkije was in de aanloop naar de oorlog tegen Irak zeer anti-Amerikaans geworden en die omslag had het Turkse parlement niet onberoerd gelaten. Hoewel de partij van premier Erdogan op een comfortabele meerderheid in het parlement kon rekenen, werd diens voorstel om de Amerikanen doortocht te verlenen op 1 maart 2003 afgewezen. Weliswaar was er een nipte meerderheid voor het voorstel, maar ten gevolge van vele onthoudingen ontbrak de absolute meerderheid van het aantal aanwezige parlementsleden die voor goedkeuring van het voorstel was vereist. De ontgoocheling aan Amerikaanse zijde was groot. Wekenlang hadden Amerikaanse transportschepen met manschappen en materieel voor de Turkse Middellandse Zeekust tevergeefs op ontscheping gewacht; in allerijl moesten zij nu via het Suezkanaal naar Irak worden gedirigeerd. Elke kans op actieve Turkse steun was immers verkeken. Zelfs de vluchten in het kader van de no-flyzone werden op 17 maart gestaakt om iedere twijfel over de Turkse neutraliteit in het Amerikaans-Iraakse conflict uit te sluiten. Alleen overvliegvergunningen voor Amerikaanse toestellen werden nog gegeven.⁷⁶

Op 3 maart 2003 was de ontplooiing van de Nederlandse batterijen voltooid. Ze zouden nu een taak kunnen vervullen bij de bescherming van de Turkse bevolking tegen Scudaanvallen uit Irak als de oorlog een feit zou zijn. Ook twee Amerikaanse Patriotbatterijen werden met dat doel alsnog in Turkije geplaatst. De Nederlandse Patriots werden op twee plaatsen in Zuidoost-Turkije gestationeerd, te Diyarbakir en Batman, waar ze stad en vliegveld beschermden. De eenheid kwam onder Amerikaans commando te staan, te weten onder het *Combined Air Operations Center North* te Diyarbakir, dat weer geplaatst was onder CENTCOM. Ook de door de NAVO voorbereide AWACS-operaties kwamen intussen op gang; ze vonden plaats vanaf de Turkse luchtmachtbasis Konya. Van het eerste detachement, dat vier toestellen met NAVO-bemanningen omvatte op een totaal van zeventien telkens roulerende vliegtuigen, maakten twaalf Nederlanders deel uit, van wie acht burgermedewerkers in dienst van de NAVO en vier militairen van de Koninklijke Luchtmacht. Door aflossingen fluctueerde dit laatste aantal. De Duitsers leverden circa 30 procent van de bemanningen. De vluchten werden uitsluitend uitgevoerd ter ondersteuning van de beveiliging van het Turkse luchtruim en territorium. Ook na het begin van de strijd in Irak op 20 maart bleef dit zo.⁷⁷

Een vraag was nog met welk type raketten de drie systemen of batterijen zouden worden uitgerust. De Verenigde Staten waren in beginsel bereid Nederland een aantal

75 Zie BZ, BSG/00987. Nota DVB van 13 februari 2003, nr. DVB/VD-36/03.

76 Zie voor een overzicht van de Turks-Amerikaanse betrekkingen in deze periode: James E. Kapsis, 'The Failure of us-Turkish Pre-War Negotiations: An Overconfident United States, Political Mismanagement, and a Conflicted Military', *MERIA. The Middle East Review of International Affairs*, dl. 10, nr. 3, september 2006. De stemverhouding in het Turkse parlement was 264 voor toelating en 251 tegen met 19 onthoudingen.

77 Def/SSA, DAB, 1991-2004, doos 10, map 34. Nota CBS aan Minister, 8 maart 2003.

raketten van het type GEM+ ter beschikking te stellen, maar misten daarvoor voldoende capaciteit in het operatiegebied. Duitsland had dit type wel in voorraad en wilde een aantal ervan aan Nederland uitlenen zonder tegenprestatie, mits Nederland betaalde voor het verschoten aantal. Al op 12 februari 2003 was een overeenkomst hierover voorbereid. De Duitsers zegden toe 32 GEM+-raketten en 14 van het type PAC 2 te leveren. Voor het gebruik van de GEM+-raketten dienden de Verenigde Staten overigens aan Duitsland toestemming te geven; de Amerikaanse defensieattaché in Den Haag vervulde hierbij de rol van coördinator.⁷⁸ Er is tijdens de gehele operatie overigens geen enkele raket afgevuurd. Nadat niet meer gesproken kon worden van een Iraakse dreiging, beëindigde de NAVO op 16 april 2003 de steun aan Turkije. Voor Nederland betekende dit dat de terugtrekking van de Patriots ter hand kon worden genomen. Het personeel was op 1 mei weer in Nederland, het materieel kwam op 13 en 14 mei per schip aan. Het AWACS-detachement van de NAVO werd eveneens teruggetrokken. Het telde op dat moment zestien Nederlanders.⁷⁹

10.3.9 VERDERE REACTIES IN NEDERLAND OP AMERIKAANSE VERZOEKEN OM NEDERLANDSE BIJDLAGEN AAN DE PLANNING VOOR EEN MOGELIJK MILITAIR OPTREDEN TEGEN IRAK

In de vergadering van de Ministerraad op 7 februari, dus twee dagen na de rede van Powell in de Veiligheidsraad, werd andermaal over de mogelijke inzet van militaire middelen gesproken. Tot een besluit kwam het ook toen niet. Kamp deelde mee dat hij zeer terughoudend stond tegenover het verzoek om menskracht en expertise te leveren voor NBC-dreigingen, dat op 21 januari als een afzonderlijk Amerikaans verzoek was ontvangen. Hij had de indruk dat Nederlandse militairen dan direct achter de frontlinie zouden moeten opereren. Kamp stond eveneens zeer terughoudend tegenover het ter beschikking stellen van het maritieme patrouillevliegtuig. Hoewel hij dit niet in de Ministerraad zei, werd die aarzeling ingegeven door de ernstige overbelasting van de bemanningen van de Orions, die gelijktijdig werden ingezet in de operatie *Enduring Freedom*, het Caraïbisch gebied en de oostelijke Middellandse Zee. Voor de tien parate toestellen waren slechts elf bemanningen beschikbaar. Kamp wees er verder op dat de Amerikaanse regering mogelijk een beroep zou doen op Nederland voor *backfill* in Bosnië en andere delen van de Balkan, alsmede voor het inzetten van *Special Forces* in Afghanistan. Hij rekende voor hoe 650 Nederlandse militairen bij ISAF in Afghanistan dienden, en 150 man in Kirgizië bij het F-16-squadron, terwijl voor de Patriotraketten 350 man personeel in Turkije zou worden ingezet. Indien aan alle verzoeken tegemoet werd gekomen, waren Nederlandse militairen op acht tot negen plaatsen in de wereld actief. Het besluit op de krijgsmacht dreigde daarmee te groot te worden.⁸⁰

De Hoop Scheffer bevond zich op 7 februari in Washington voor overleg met zijn Amerikaanse ambtgenoot Powell. Hij informeerde deze laatste over het besluit van de Ministerraad tot beschikbaarstelling van de Patriots. Het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag zou de Turkse regering nog diezelfde dag laten weten dat het ver-

---

78 Def/DOC, Fax DCBC aan Van Osch via SNR Kaboel, 101732ZFeb03. Zie ook 'Turkije krijgt 370 Hollandse militairen', *NRC Handelsblad*, 11 februari 2003.

79 Def/SSA, DAB, coll. Casteleijn/Glashouwer, 2003, map 6A. Nota CDS aan M, 18 april 2003, nr. S2003002353, en 25 april 2003, nr. S2003002431.

80 Notulen Ministerraad, 7 februari 2003, 3c.

zoek werd ingewilligd. Dat was dus slechts één dag nadat het Turkse verzoek om Patriots te stationeren in Den Haag was aangekomen. Powell toonde zich ingenomen met het besluit en liet verder geen twijfel bestaan over de urgentie waarmee de Verenigde Staten het Irakdossier wilden afhandelen.⁸¹

Een gesprek tussen Kamp en De Hoop Scheffer resulteerde op 13 februari in een gezamenlijke notitie van beide departementen, die een totaaloverzicht bevatte van de van Amerikaanse zijde gedane verzoeken en voorstellen voor militaire bijdragen, waarover de Ministerraad nog moest beslissen. Zodra daarover was beslist zou hiermee in de Amerikaanse planning rekening kunnen worden gehouden. Het zeer geheime karakter van de notitie werd onderstreept door het stuk in de vergadering van de raad uit te delen en na afloop van de discussie weer in te nemen. De opsomming greep terug op de resultaten van het Tampa-overleg. Ter tafel lagen verzoeken voor:

1. Een noodhulpverkenningsteam (of DART-team) van 10 tot 15 militaire specialisten en een militaire noodhulpeenheid (maximaal 300 militairen) voor inzet in de buurlanden van Irak, maar in een later stadium mogelijk ook in Irak zelf na een bestand. De veel grotere noodhulpeenheid kon in actie komen op basis van de door het Verkenningsteam verzamelde informatie.
2. De mogelijke 'omlabeling' van het fregat en de onderzeeboot die al in het kader van operatie *Enduring Freedom* in de regio actief waren. Het werk van het fregat zou ongeveer gelijk blijven aan wat het reeds deed, te weten het controleren van verdachte schepen en het escorteren van bevriende vaartuigen in internationale wateren. Dat werk zou nu echter als onderdeel van maritieme operaties in het kader van de operatie-Irak worden verricht. Ook lag er een Amerikaans verzoek de Nederlandse onderzeeboot Hr. Ms. Walrus, die voor een nieuwe missie van vier maanden aan de Amerikanen was aangeboden (en die zich op dat moment in Nederland bevond), opnieuw in te zetten voor inlichtingenvergaring.
3. De beschikbaarstelling van personeel voor beveiliging en ontmanteling van nucleaire, biologische en chemische wapens en locaties in Irak, nadat een staakt-het-vuren tot stand was gekomen.⁸² Het ging hier om specifieke deskundigen en/of specialistische eenheden, die echter in Nederland zelf niet of nauwelijks te vinden waren.

'Het ligt in de rede,' zo vervolgde de notitie, 'wat betreft de eerste twee verzoeken een positieve houding aan te nemen.' Wat het derde verzoek betreft was nader overleg met de Verenigde Staten nodig om te bezien of, en zo ja, in hoeverre Nederland hieraan kon voldoen.

---

81 Codebericht Washington aan DVB, 7 februari 2003, nr. wasio49.

82 Def/SSA, BSG, DAB, doos 5, jaar 2003, dossiernr. D104/2003. Notitie ten behoeve van de Ministerraad, 13 februari 2002. Deze notitie is voor wat het Irakgedeelte betreft gelijkluidend aan een voorafgaande notitie van 7 februari.

Besluitvorming over Nederlandse bijdragen aan de planning voor een mogelijk militair optreden tegen Irak was echter nog niet aan de orde. Zoals de minister-president op 14 februari in de Ministerraad zei, zou dat pas het geval zijn nadat het kabinet had vastgesteld of sprake was van wezenlijke schending van resolutie 1441 door Irak. De raad nam wel 'met instemming' van de notitie kennis zonder daaraan op dat ogenblik verdere consequenties te verbinden. Bij het ambtelijk apparaat van het ministerie van Defensie kon hierdoor de gedachte postvatten dat in het geval van een gewapend conflict met Irak Nederland minstens één fregat ter beschikking zou stellen, zoals ook in de Golfoorlog van 1991 was gebeurd. Of zoals Casteleijn het ten overstaan van de Commissie formuleerde: 'Mijn gevoel van meet af aan was dat het wel zo iets zou worden als in 1991, als het zover zou komen.'⁸³

Er werd op 14 februari wel een besluit genomen over de prolongatie van de Nederlandse F-16-bijdrage aan operatie *Enduring Freedom* voor inzet boven Afghanistan met een periode van zes maanden, te rekenen vanaf 1 april 2003. De Ministerraad verenigde zich met dit voorstel. Van een besluit over de uitzending van militairen van het Korps Commandotroepen of *Special Forces* naar Afghanistan, waarop de Amerikaanse regering in haar demarche van 28 januari opnieuw had aangedrongen, werd voorlopig afgezien.

De raad machtigde op 14 februari de minister van Defensie tevens om in overleg met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een brief over *Host Nation Support* aan de Tweede Kamer te zenden. De Amerikaanse ambassade had zich daarover op 27 januari tot de Nederlands regering gewend. In zijn brief van 17 februari 2003 aan de Tweede Kamer deelde Kamp mee dat de regering bewilligde in het Amerikaanse verzoek om in de komende maanden militaire transporten over Nederlands grondgebied te laten plaatsvinden.⁸⁴ Aangezien dit onderwerp een afzonderlijke behandeling verdient, zal daarop in paragraaf 10.5 worden teruggekomen.

In een nota van 20 februari van de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie werd de inhoud van de notitie van 13 februari woordelijk herhaald. Ook nu werd een beslissing daarover aangehouden.⁸⁵ Nog steeds gold immers het Nederlandse voorbehoud dat eerst moest vaststaan dat Irak de verplichtingen neergelegd in resolutie 1441 niet nakwam. In een telefoongesprek met de Amerikaanse president Bush verklaarde de Nederlandse premier op 28 februari weliswaar opnieuw dat bij verdere 'material breach serious consequences must follow', maar het bleef bij woorden. Tot een zelfstandige constatering door de Nederlandse regering dat Irak in gebreke was gebleven, is het pas op 17 maart gekomen, dat wil zeggen op de dag dat Nederland definitief besloot géén militaire steun te verlenen aan de invasie van Irak.

Behalve politieke waren er praktische bezwaren. Zo had het ministerie van Defensie niet veel NBC-expertise tot zijn beschikking, in feite slechts één ontsmettingspeloton.⁸⁶

---

83 Casteleijn, 26 juni 2009.

84 Notulen Ministerraad, 14 februari 2003, 2. Over *Host Nation Support* zie: brief van de minister van Defensie van 17 februari aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 84; zie ook de brief van Kamp van 19 februari 2003, 23 432, nr. 86.

85 Notulen Ministerraad, 21 februari 2003, 3b. Zie verder: AZ, dossier 464119. Nota Van de Beek en Swartbol aan de minister-president, 6 maart 2003, nr. 172/162 en Def/SSA, BSG, DAB, doos 5, jaar 2003, dossiernr. D104/2003, Notitie ten behoeve van de Ministerraad, 20 februari 2002.

86 Kroon, 25 augustus 2009.

De noodhulpeenheden waarover Nederland beschikte, bestonden bovendien uit militairen die vooral ervaring hadden met natuurrampen, zoals genietroepen en mariniers. Zij hadden geen ervaring met hulpverlening onder oorlogsomstandigheden. Uit te zenden eenheden zouden dus al snel de rol gaan vervullen van bewakingseenheden, wat een onaantrekkelijk perspectief was.

Ook werd afhoudend gereageerd op een op 20 februari gedaan verzoek van de Verenigde Staten om te kunnen beschikken over artsen en andere medische specialisten, mobiele laboratoria en bijbehorend personeel die ervaring hadden op het gebied van chemische en biologische wapens; die capaciteit zou na een inventarisatie zo nodig in de buurlanden van Irak kunnen worden ingezet. Het ministerie van Buitenlandse Zaken wilde de Amerikanen wel ter wille zijn, maar het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport voelde er niet veel voor.⁸⁷

10.3.10 INZET VAN NEDERLANDSE MARINESCHEPEN

Ook al vond, naar nog zal blijken, uiteindelijk geen 'omlabeling' van Nederlandse marienevaartuigen ten behoeve van tegen Irak gerichte operaties plaats, de vraag kan worden gesteld of niet toch indirect steun werd verleend aan de Amerikaans-Britse operatie in en rond Irak, voorafgaand aan de invasie van dat land op 19 maart 2003. Het operatiegebied van het Nederlandse fregat Hr. Ms. Van Nes in het kader van de operatie *Enduring Freedom* strekte zich uit van de Golf van Oman tot de Straat van Hormoez en het zuidelijk deel van de Perzische Golf. Voorbij de Straat van Hormoez, varende in noordelijke richting, werden de geëscorteerde schepen aan een andere *Task Force* overgegeven. Een op 5 februari door CENTCOM doorgevoerde wijziging van de maritieme operatiegebieden had tot gevolg dat het operatieterrain van de Van Nes verruimd dreigde te worden tot circa tachtig zeemijl uit de kust van Irak. Deze wijziging stuitte bij het ministerie van Defensie op bezwaren. Ze kon immers misverstand wekken en worden gezien als het betrekken van een Nederlands marineschip bij de invasieplannen jegens Irak. Voorlopig werd daarom op verzoek van Den Haag vastgehouden aan het oude operatiegebied van de Van Nes. Betekende dit dat door het fregat in het kader van de operatie *Enduring Freedom* escortediensden zijn verricht in het (oude) operatiegebied ten behoeve van Amerikaanse en Britse oorlogvaartuigen en bevoorradingschepen alvorens zij verder richting Irak opstoomden? Indirect zou dan zijn meegewerkt aan de opbouw van de invasiemacht.

Om deze vraag te beantwoorden heeft de Commissie het in de archieven van het ministerie van Defensie aanwezige scheepsjournaal van Hr. Ms. Van Nes over de maand maart 2003 bestudeerd om een indruk te krijgen van de activiteiten van het fregat in de opmaat naar de oorlog met Irak. Op één uitzondering na blijkt uit het journaal dat het Nederlandse marineschip niet betrokken is geweest bij het escorteren van Amerikaanse of Britse vaartuigen met marinepersoneel aan boord. Wel werden koopvaardijsschepen (zonder bewapening en met burgerpersoneel) geëscorteerd die eigendom waren van de Verenigde Staten dan wel waren gecharterd voor het vervoer van militair materieel. Dat was ook het geval in de dagen tijdens en direct volgend op de invasie van Irak op 20 maart. Het verste punt in de Perzische Golf werd bereikt ten tijde van een patrouille op 31 maart 2003 op circa 500 kilometer uit de Iraakse kust (26.12.3 Noorderbreedte en 052.25.2 Oosterlengte). De dichtst bij Irak liggende haven die werd aangelopen, was

Bahrein op 460 kilometer. Op 27 maart – en dit betreft de hiervoor vermelde uitzondering – maakte het fregat bij de toegang tot de Straat van Hormoez rendez-vous met de *USS Grapple*, een lichtbepappende en langzaam varende sleepboot voor een escorte door de Straat van Hormoez richting Perzische Golf. De activiteiten bestonden in deze periode verder uit patrouilles in opgegeven patrouillegebieden nabij de Straat van Hormoez, het ‘boarden’ van koopvaardij schepen en andere escortetaken.⁸⁸

De *Walrus* keerde, zoals reeds vermeld, pas op 26 april, dus ruim een maand na de invasie van Irak, in zijn operatiegebied in de Straat van Hormoez terug. De dichtst bij Irak liggende haven waar de *Walrus* op zijn reis aanmeerde, was Jebel Ali op ruim 800 kilometer van de Iraakse kust.

Naar het oordeel van de Commissie heeft de inzet van de *Van Nes* in het kader van de operatie *Enduring Freedom* tot gevolg gehad dat in een enkel geval escortediens ten behoeve van vaartuigen die betrokken waren bij de opbouw van een Amerikaanse/Britse invasiemacht in Irak. Dit had alleen vermeden kunnen worden door het fregat geheel uit deze operatie terug te trekken. Een dergelijke stap zou de internationale reputatie van Nederland als betrouwbare bondgenoot ernstig hebben geschaad. Nu het ging om een zeer indirecte bijdrage aan de voorbereiding van de opbouw van een geallieerde invasiemacht, en de defensieleiding bovendien pogingen van de Verenigde Staten om het aandeel van het fregat in de escortetaken ten behoeve van Irak te vergroten effectief heeft geblokkeerd, meent de Commissie dat in redelijkheid aan de minister van Defensie of de Nederlandse regering over deze inzet geen verwijt kan worden gemaakt. Voor de *Walrus* geldt dat de boot in de maanden tussen eind december 2002 en eind april 2003 niet in het oorlogsgebied aanwezig was. Op zijn rol bij het vergaren van inlichtingen voor de Iraanse kust wordt in paragraaf 10.6.3 teruggekomen.

10.4 Onthouding van militaire steun

De verwachting op de betrokken Haagse departementen was dat de laatstelijk op 21 februari in de Ministerraad aangehouden besluitvorming over een militair aanbod voor planningsdoeleinden gelijk zou plaatsvinden met de constatering van *material breach* en de feitelijke terbeschikkingstelling van de gevraagde middelen en eenheden. Een zogenaamde artikel 100-brief moest gelijktijdig aan de Staten-Generaal worden aangeboden. Als ‘kennisgeving’ in de zin van het Toetsingskader kon de brief van 6 december 2002 aan de Tweede Kamer worden opgevat. Op ambtelijk niveau werd bij Buitenlandse Zaken in deze weken gewerkt aan het ontwerp van zo’n artikel 100-brief, maar dit ontwerp is niet verder gekomen dan een departementale bureaula.⁸⁹

---

88 BZ, DJZ/IR/921/00214. Memorandum DVB aan M, 12 maart 2003, nr. DVB/MJ 010/03. Het memorandum van Buitenlandse Zaken vermeldde dat geen van de landen die maritiem deelnamen aan operatie *Enduring Freedom* zijn positie al had bepaald. Voor de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Spanje leek duidelijk dat zij hun schepen ook tegen Irak zouden inzetten. Duitsland en Frankrijk waren voornamelijk betrokken bij operaties rond de Hoorn van Afrika en zouden dat willen blijven doen. Nederland, Canada en Italië verrichtten vooral taken in de Straat van Hormoez.

89 BZ JZ/IR/00557. Ongedateerd concept van brief aan de Staten-Generaal. Vgl. ONJO.nl, Dossier Irak, maart 2009, p. 37.

Rond 10 maart werd duidelijk dat een nieuwe, door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk ontworpen Veiligheidsraadresolutie waarin Irak voor zijn gebrek aan medewerking werd veroordeeld, in de raad niet op een meerderheid kon rekenen dan wel door een of meer veto's zou worden getroffen. Nederland stond voor de vraag of het steun zou geven aan het Amerikaans-Britse optreden en of het daaraan een militaire invulling wilde geven door het ter beschikking stellen van marine-eenheden die zich in het kader van de operatie *Enduring Freedom* toch al in de regio bevonden. Of er nu wel of niet een 'tweede resolutie' kwam, de Nederlandse regering vond dat zij tot een zelfstandige afweging diende te komen, waarbij moest worden vastgesteld of Irak zich schuldig had gemaakt aan een *material breach* van de aan dat land opgelegde verplichtingen.

Dat de Veiligheidsraad geen 'tweede resolutie' over Irak zou aannemen als vervolg op resolutie 1441, werd op 17 maart zeker. De Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk verklaarden daarop dat zij Irak op korte termijn zouden aanvallen. Nog diezelfde dag werden de minister van Defensie twee ambtelijke nota's voorgelegd ter voorbereiding op de ingelaste Ministerraadsvergadering van die avond. De eerste was afkomstig van DJZ van het ministerie van Defensie in een met de Directie Algemene Beleidszaken en CDS afgestemde nota; het tweede stuk was opgesteld door de Directeur Algemene Beleidszaken. Ook het ministerie van Buitenlandse Zaken werd op ambtelijk niveau geïnformeerd.⁹⁰ Beide nota's brachten nog eens de Amerikaanse verzoeken om militaire bijdragen in kaart, zoals in de ambtelijke notities van beide departementen van 13 en 20 februari al was verwoord. Met de conclusie van die notitie(s) om 'een positieve houding' aan te nemen ten aanzien van de 'omlabeling' van de marineschepen en de beschikbaarstelling van noodhulpeenheden op termijn had de Ministerraad op 14 februari ingestemd, maar het daarbij voorlopig gelaten.

In de nota van 17 maart van de Directeur Algemene Beleidszaken werd gememoreerd dat de Amerikaanse ambassade op 14 maart aan de minister van Buitenlandse Zaken en op 17 maart aan de minister van Defensie om militaire bijdragen had verzocht zodra in Irak de gevechtshandelingen waren beëindigd, 'in the immediate aftermath of combat' en 'very shortly after the introduction of troops in Iraq'. Het verzoek liet in het midden of het ging om een bijdrage vóór of na een formeel staakt-het-vuren, maar wel werd gesteld dat 'in some cases assets and personnel would be located in or close to areas that have seen combat'. De vertegenwoordiger van de Amerikaanse ambassade had gesproken over bijdragen voor de korte en de lange termijn.

De bijdragen waarom in dit verband was gevraagd, waren vooral gericht op het vestigen van een veilige omgeving in Irak en op het verkrijgen van hulp bij de ontmanteling van het Iraakse mvw-arsenaal. De mogelijke bijdragen vielen in vier categorieën uiteen:

- stabilisatiebijdragen van bataljons- of brigadegrootte voor de bewaking en beveiliging van belangrijke objecten, met inbegrip van religieuze objecten;
- NBC-gerelateerde bijdragen in de vorm van bewakingseenheden, deskundigen en materieel voor de ontmanteling van mvw, alsmede medisch personeel;
- humanitaire bijdragen;
- wederopbouwbijdragen, zoals materieel en personeel voor het herstel van wegen en bruggen, (lucht)havens, publieke voorzieningen en brandweer.

---

90 Def/SSA, BSG, DAB, doos 5, jaar 2003, dossier D104/2003. Intern memorandum, DJZ aan DS/SCO/HOPN-A), 10 maart 2003, nr. C2003/206.2003000849; Def/SSA CDS, jaar 2003, doc 1577. Nota DAB aan minister, 17 maart, nr. 2003000238.

Het ging hierbij om een algemeen verzoek en een hele lijst van personeel en middelen, en niet uitsluitend om bijdragen van militaire aard. Op voorhand gold voor het ministerie van Defensie dat voor zover het beschikte over de gevraagde NBC-gerelateerde capaciteiten, deze zo schaars waren dat zij niet voor nationale doeleinden konden worden gemist.

Stabilisatiebijdragen, zo vervolgde de nota van 17 maart, waren op een later moment wellicht mogelijk. Het leek echter verstandig terughoudendheid te betrachten totdat meer duidelijkheid bestond over de afloop en afwikkeling van het militaire conflict en de wijze waarop Irak na de oorlog zou worden bestuurd. Ook moest meer duidelijkheid ontstaan over de mate waarin de VN zou worden betrokken bij het interim-bestuur en over de vraag of een stabilisatiemacht op een VN-mandaat berustte. Het Verenigd Koninkrijk had Nederland eveneens gepolst over een bijdrage op dit vlak, zij het mogelijk in een latere fase dan de fase waarop het Amerikaanse verzoek doelde, namelijk als sprake was van een internationaal overgangsbestuur met VN-mandaat. Om zowel operationele als politieke redenen lag het in de rede aansluiting te zoeken bij een Britse *post-conflict*-bijdrage.

Van Nederland viel dus niet veel te verwachten, althans niet in de periode die de directe aanloop tot het gewapend conflict en het conflict zelf omvatte. Het lag wellicht anders voor de periode daarna.

In de nota van de Directeur Algemene Beleidszaken werd nog als mogelijkheid geopend de Verenigde Staten voor planningsdoeleinden het noodhulpverkenningsteam met noodhulpeenheden aan te bieden. Een dergelijk aanbod was waarschijnlijk minder omstreden door het humanitaire karakter ervan. Bovendien waren definitieve besluiten pas aan de orde als zich een humanitaire noodsituatie voordeed. Dat er in en vanuit Irak vluchtelingenstromen op gang zouden komen, was vrijwel zeker, al liepen de ramingen sterk uiteen. De vraag was nog wel in hoeverre de betrokkenheid van de VN als voorwaarde moest worden gesteld.

De Directeur Juridische Zaken kwam in zijn nota van 17 maart tot de conclusie dat zich drie mogelijkheden voordeden:

- (a) Nederland nam deel aan de coalitie en hevelde het in naburige internationale wateren aanwezige fregat over naar een andere *Task Force* ten behoeve van operaties tegen Irak;
- (b) Nederland nam deel aan de coalitie, maar het fregat bleef uitsluitend beschikbaar voor operatie *Enduring Freedom*;
- (c) Nederland nam *niet* deel aan de coalitie tegen Irak. Het fregat bleef beschikbaar voor operatie *Enduring Freedom*.

Een besluit tot participatie in de coalitie had tot gevolg dat Nederland betrokken werd bij een gewapend conflict. Dat betekende dat Nederlandse eenheden als combattant konden worden aangemerkt en een legitiem doelwit waren voor vijandelijke acties. In optie (a) kreeg de politieke steun aan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk een tastbare militaire vertaling. Dit kon in de ogen van deze landen de Nederlandse geloofwaardigheid ten goede komen. Deze optie had ook als voordeel dat er geen verwarring kon optreden in het geval van escortering van schepen die al dan niet betrokken waren bij een gewapend optreden tegen Irak. De andere opties daarentegen genoten om politieke redenen de voorkeur, wegens het ontbreken van een nieuwe, 'zeer wenselijk' geachte, VN-resolutie, de internationale verdeeldheid en de binnenlandse politieke verhoudingen.

In de avondvergadering van de Ministerraad op 17 maart maakte Kamp de militaire balans op. Zijn afweging viel ten gunste van de hierboven besproken optie (c) uit. Hiermee werd teruggekomen op de aanvankelijke instemming van de Ministerraad op 14 februari met het voorstel het fregat (en de onderzeeboot) om te labelen. Kamp verdedigde deze uitkomst op de volgende gronden. Nederland was niet gevraagd in offensieve zin deel te nemen aan de militaire interventie in Irak. Wel was Nederland in het verleden gevraagd bij te dragen aan andere militaire operaties. Dit gold met name voor operatie *Enduring Freedom*. Gesteld kon worden dat de Nederlandse bijdrage 'substantieel' was. Nederland had daarnaast positief gereageerd op de gevraagde *Host Nation Support* en op het verzoek om Patriotsystemen voor Turkije. Wat betreft de verzoeken om eenheden op humanitair en beveiligingsterrein te leveren na beëindiging van de oorlog was een beslissing op dit moment niet noodzakelijk.⁹¹ Kamp plaatste nog de kanttekening dat Nederland voor zijn veiligheid leunde op de Verenigde Staten en dat dit ook gold voor de Nederlandse militairen die in het buitenland actief waren. Mede daarom was steun aan dat land van belang, maar die kon tot politieke steun beperkt blijven.⁹²

De Ministerraad kon zich vinden in deze redenering. Het gevoelen overheerste dat Nederland voldoende bijdroeg aan internationale operaties, met name aan de operatie *Enduring Freedom*, en dat de Nederlandse steun in bondgenootschappelijk verband daaraan kon worden afgemeten.

Tegenover de Commissie vatte Kamp zijn beweegredenen nog eens aldus samen:⁹³

Het Kabinet was demissionair en het uitgangpunt is dan dat je op de winkel past en geen nieuwe zaken aanpakt. In dit geval gold dat des te meer omdat de regeringscoalitie bij de verkiezingen haar meerderheid was kwijtgeraakt. Mijn verwachting was dat er een kabinet CDA-PvdA zou komen. Deze partijen waren in onderhandeling. Ik wilde geen besluit dat de coalitieonderhandelingen in de weg zou staan, en vond het bovendien ongewenst een besluit te nemen dat door een volgend kabinet weer teruggedraaid zou worden.

Op het onderwerp van de militaire inzet werd in de aansluitende ochtendvergadering van 18 maart niet meer teruggekomen. Die vergadering werd besteed aan het opstellen van de brief die nog diezelfde dag door het kabinet aan de Staten-Generaal werd gezonden. De Hoop Scheffer wees er in navolging van zijn ambtgenoot van Defensie op dat de Verenigde Staten aan Nederland geen verzoek hadden gedaan tot een directe offensieve bijdrage aan de militaire actie. De Nederlandse F-16's in Kirgizië en de Patriots konden dan ook niet worden gezien als *backfill* om Amerikaanse eenheden voor de strijd in Irak vrij te maken. De uitkomst lag vast: wel politieke maar geen actieve militaire steun aan de oorlog die de dag daarna zou uitbreken.

---

91 Later verzoeken van ambassadeur Sobel om een DART-team ter beschikking te stellen strandden op het argument dat het hier militair personeel betrof. Codebericht ps aan Washington, 28 maart 2003, nr. wasu21.

92 Notulen Ministerraad, 17 maart 2003, 2.

93 Kamp, 6 juli 2009.

10.5 *Host Nation Support*

Het onderwerp *Host Nation Support* (HNS) kent een lange voorgeschiedenis. Al in 1950 sloot Nederland met de Verenigde Staten een *Mutual Defense Assistance Agreement*. Deze bilaterale overeenkomst was een uitvloeisel van het NAVO-verdrag en bepaalde dat beide landen elkaar op verzoek diensten en militaire bijstand zouden verlenen bij de verdediging van het NAVO-verdragsgebied.⁹⁴ Latere overeenkomsten borduurden daarop voort. In 1983 vulde een *Mutual Support Agreement* tussen de Verenigde Staten en Nederland de overeenkomst uit 1950 aan. Het doel was om tot verdere logistieke samenwerking te komen, tot definiëring van logistieke steun en tot een regeling voor de daaruit voortvloeiende administratieve verplichtingen en verrekening van diensten.⁹⁵

De grote doorvoeroperatie van Amerikaans militair materieel over Nederlands grondgebied in de aanloop naar de Golfoorlog in 1991 leidde in 1992 tot enige technische aanpassingen van de overeenkomst.⁹⁶ In 1999 werd de *Agreement* opnieuw aangepast door middel van een *Implementing Agreement*. Structuur, procedures en financiële afhandeling van de logistieke steunverlening werden vereenvoudigd en overzichtelijker gemaakt. Het ging bij deze aanpassingen louter om technische afspraken die geen betrekking hadden op de organisatie van doorvoeroperaties.⁹⁷ Ze werden gezien als interne afspraken die niet de status hadden van een verdrag in de zin van de Grondwet of de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen (Wet van 7 juli 1994, *Stb.* 542).

Procedureel werden de afspraken in werking gesteld door een verzoek van Amerikaanse zijde, neergelegd in een door de Amerikaanse ambassade over te leggen *Letter of Intent* aan de Nederlandse regering, waarin de gevraagde medewerking en faciliteiten werden gespecificeerd. Na goedkeuring door de regering wees de chef Defensiestaf een leidend krijgsmachtdeel aan, in de regel de Koninklijke Landmacht, die de uitvoering mandateerde aan de commandant van het Nationaal Commando (NATCO). Het NATCO werkte vervolgens met de Amerikaanse uitvoerende organisatie (*21st Theater Support Command* in Kaiserslautern) de behoeften uit en gold als contactpunt voor alle in Nederland plaatsvindende acties. Wat nodig was ten behoeve van de operatie, werd vastgelegd in een *Statement of Requirements*. Daarin kwamen zaken aan de orde als: de *Command and Control* van spoorweghoofden, beladingplaatsen voor watertransport, opstelplaatsen, verkeersleiding, brandstofvoorziening, bewaking en beveiliging en de verzorging van de betrokken militairen.⁹⁸

---

94 Def/SSA, HKGS, Militair Politieke Aangelegenheden, inv. nr. 3957. 'Mutual Defense Assistance Agreement Between the United States of America and the Netherlands', 27 januari 1950.

95 Def/SSA, DGM, jaar 1983, dossier M 83/4790/7258. 'Mutual Support Agreement Between the United States of America and The Kingdom of the Netherlands', 22 februari 1983.

96 Def/SSA, Kabinet BLS, tijdvak 1990-1996, archiefcode 02/31, stuk 5418. 'Agreement Amending the Mutual Support Agreement Between the United States of America and The Kingdom of the Netherlands', 27 februari 1992.

97 Def/SSA, DJZ, Coll. HNS, Ordner 'HNS OPS'. Nota DGM aan verzendlijst, 11 januari 1999, nr. M99000167.

98 Def/SSA, DCBC, 2002-2003, doos 1, map 1. Intern memorandum G3 NATOPS/HNS aan C-NATCO, 30 augustus 2002.

Het ging bij de *Host Nation Support* om een gecompliceerde operatie, waarbij zowel Nederlands als Amerikaans personeel (en politie) zou moeten worden ingezet. Gezien de politieke gevoeligheid van de verplaatsing van tanks en ander groot legermaterieel was afgesproken dat het NATCO het Defensie Crisisbeheersingscentrum (DCBC) op de hoogte zou houden van het eventueel te voeren overleg met de Amerikaanse autoriteiten. Binnen de Nederlandse overheid zou onder verantwoordelijkheid van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties via het Nationaal Coördinatiecentrum (NCC) een *Host Nation Support*-overlegstructuur met de departementen en overige betrokken instanties in het leven worden geroepen.⁹⁹

Formeel waren regelingen over de doorvoer van Amerikaans materieel en militairen alleen van toepassing in NAVO-verband. Er bestond in het geval van doorvoer richting Irak geen concrete juridische verplichting om mee te werken. Het paste echter in de geest van de militaire alliantie om positief te reageren op het verzoek van een bondgenoot die in Europa materieel had opgeslagen en personeel gestationeerd, mede om Nederland te beschermen.¹⁰⁰ Om die reden zouden ook landen als Duitsland en België in het najaar van 2002 en het voorjaar van 2003 meewerken aan de *Host Nation Support*.

In de loop van 2002 waren er indicaties voor een toenemende Amerikaanse belangstelling voor de doorvoerfaciliteiten en de strategische betekenis van de Rotterdamse haven. Zo werd een vijftigtal Amerikaanse officieren en onderofficieren van in Duitsland gelegerde eenheden eind augustus rondgeleid langs havenfaciliteiten in Rotterdam en Antwerpen. Op 11 oktober vond op initiatief van de Amerikaanse ambassade in Den Haag de Workshop Rotterdam Port Security plaats, waarbij ambassadeur Sobel de bijeenkomst opende en sloot. Op 29 oktober ontving het NATCO het verzoek de uitvoerbaarheid van een doorvoeroperatie via de haven van Rotterdam te inventariseren. Een gelijksoortig verzoek werd aan België en Duitsland gericht voor de haven van Antwerpen en twee Duitse havens. Omdat het verzoek een politiek gevoelige materie betrof, werd met nadruk gesteld dat het geen formeel verzoek was, maar uitsluitend een inventarisatie van mogelijkheden. Het DCBC lichtte de CDS in.¹⁰¹ Die gaf er bekendheid aan bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, terwijl ook het ministerie van Algemene Zaken werd geïnformeerd over 'eerste sondages door Amerikaanse militairen' voor een eventueel gebruik van de Rotterdamse haven.¹⁰²

Volgens de bij het verzoek gevoegde concept-*Statement of Requirements* ging het om legering van 250 Amerikaanse militairen voor een periode van 30 tot 90 dagen, bureauruimtes, bewaking van een alleen voor Amerikanen toegankelijk gebied, landings- en opstelplaatsen voor helikopters, onderhoudslocaties, wapen- en munitieopslag, verkeersleiding, meteo, brandweer en medische faciliteiten. Voor een deel konden bestaande faciliteiten op de vliegvelden Valkenburg, Gilze-Rijen en Soesterberg hierin voorzien, voor een ander deel zouden deze faciliteiten moeten worden geïmproviseerd.¹⁰³

De CDS ging op 27 november akkoord met de bekendmaking van het resultaat van de inventarisatie aan de Amerikanen. Ten overvloede werd daarbij nogmaals gesteld dat

---

99 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 84, p. 2.

100 *Handelingen II*, 19 maart 2003, 46-3115.

101 Def/SSA, DCBC, 2002-2003, doos 1, map 1. Hoofd Afd. Operatiën NATCO, 31 oktober 2002, nr. 50135/2002.

102 AZ, dossier 447858, Notitie Swartbol aan MP, 12 november 2002, nr. 101/02M443633.

103 Def-SSA, DCBC, 2002-2003, doos 1, map 1. Fax NATCO aan Opcen KLu, 14 november 2002, nr. 10444.

voor een daadwerkelijk verzoek een *Letter of Intent* aan de minister-president en/of de minister van Defensie nodig was.¹⁰⁴

Intussen had ook de buitenwereld notie gekregen van de Amerikaanse initiatieven. Enkele leden van de Tweede Kamer roerden zich toen het Amerikaanse bevoorradingsschip Major Stephen W. Pless van 7 tot en met 17 oktober 2002 een bezoek aan de Eemshaven bracht. Het betrof een *Maritime Prepositioning Ship*, dat wil zeggen een schip met civiele bemanning dat doorgaans met militair materieel in de wacht ligt ten behoeve van een snelle interventie- of reactiemacht, waarbij dit materieel wordt ingezet. Kamerlid Van Bommel (SP) stelde de vraag of de komst van het schip iets te maken had met de Amerikaanse voorbereidingen voor een aanval op Irak. Op 18 november 2002 antwoordde de minister van Defensie Korthals dat het bezoek aan de Eemshaven bedoeld was geweest voor onderhoud, bevoorrading en recreatie van de bemanning. Het schip had geen militaire goederen geladen, maar alleen goederen voor eigen gebruik en dat van andere marineschepen van de Amerikaanse Zesde Vloot in de Middellandse Zee. Deze goederen waren niet uit militaire depots (op Nederlands grondgebied) gekomen.¹⁰⁵ In een algemeen overleg met de Tweede Kamer op 3 december 2002 zei het lid Van Velzen (SP) niet tevreden te zijn met dit antwoord. Zij legde een indirect verband met Irak door te stellen dat het bewuste vaartuig en een ander tot het *Military Sealift Command* behorend bevoorradingsschip, dat van 18 tot 28 november 2002 in de Eemshaven verbleef, schepen zouden kunnen bevoorraden die mogelijk in de toekomst bij oorlogshandelingen tegen Irak betrokken zouden worden. Van de bewindsman kreeg zij te horen dat het uitsluitend om voedselvoorraden ging. Een deel daarvan was wellicht bestemd voor andere Amerikaanse marineschepen. Wat die schepen precies deden, was onbekend.¹⁰⁶

Op 10 december was er contact tussen de verschillende geledingen in de defensieorganisatie over de uitvoering van een mogelijke *Host Nation Support*-operatie. De benodigde civiele locaties zouden tot militair terrein worden verklaard en worden bewaakt door Nederlandse militairen. De politie was verantwoordelijk voor de openbare orde in de omgeving. De begeleiding van de Amerikaanse militaire colonnes door Nederland was een reguliere marechaussee-taak. Het burgerlijk gezag bleef verantwoordelijk voor de openbare orde en veiligheid. Militairen kwamen pas bij uiterste noodzaak in aanmerking voor bijstand aan de politie (zie artikel 59 van de Politiewet 1993).

Over tijdstip en omvang van een Amerikaans verzoek was op dat moment nog niets bekend. De Verenigde Staten hadden tot dan toe alleen te kennen gegeven gebruik te willen maken van de faciliteiten van de haven van Rotterdam. Na ontvangst van de *Letter of Intent* zou de voorbereiding van de doorvoeroperatie ongeveer twintig dagen vergen.

Een vergadering op 9 januari 2003 in Kaiserslautern bracht meer duidelijkheid. Vertegenwoordigers van de Duitse, Nederlandse en Belgische krijgsmachtonderdelen en de spoorwegen kregen er informatie. De verwachting was dat het transport in een tijdsbestek van 45 dagen 170 treinen, 200 binnenschepen en 100 wegcolonnes (konvooiën) zou vergen.

Doorvoer door Nederland leek aanvankelijk niet hoog op de prioriteitenlijst te staan. Alleen omdat vanaf 15 februari het traject naar de haven van Antwerpen door werkzaam-

---

104 Def/SSA, DCBC, 2002-2003, doos 1, map 1. Intern memorandum, SCO aan CDS, 21 november 2002, nr. 004/7603/2002/Stgconf/2003.

105 *Kamerstukken II*, 2002/03, Aanhangsel, nr. 368.

106 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 68, p. 4 en 7. Def/SSA, DAB, december 2002, doos 23. DAB aan de Minister, 2 december 2002, nr. Do2/962.

heden aan het spoor voor langere tijd in de weekeinden niet beschikbaar was, kwam een alternatieve route via Venlo en Roosendaal in beeld. Vervoer over water zou hoofdzakelijk over de Rijn plaatsvinden, dus over Nederlands grondgebied. Transporten van bulk-munitie zouden via Duitsland geschieden.¹⁰⁷ Dat laatste gold niet voor 'battle loaded' voertuigen met bijbehorende munitie.

Andere zaken die de aandacht vroegen, waren de voorlichting van het plaatselijk bestuur en het publiek, risicoanalyses die moesten worden bijgehouden, en de samenwerking met Duitse en Belgische instanties. Aan de orde kwam ook een informeel verzoek om vanaf half maart tot eind mei eventueel de havens van Vlissingen, Rotterdam en de Eemshaven te kunnen gebruiken voor de herschikking van materieel uit Amerikaanse opslagplaatsen in Europa.

Het wachten was nu op de *Letter of Intent* met het Amerikaanse verzoek. Toen de Ministerraad op 24 januari sprak over de uitkomsten van de besprekingen met CENTCOM in Tampa, kwam het onderwerp niet aan de orde. Een *Letter of Intent* was toen nog steeds niet ontvangen.¹⁰⁸ De Amerikanen hadden alleen als voorzorgsmaatregel het NATCO gevraagd mogelijkheden in Rotterdam nader te onderzoeken.¹⁰⁹

Op 27 januari 2003 arriveerde de lang verwachte *note verbale*, opgevat als een *Letter of Intent*, van de Amerikaanse ambassade. De Verenigde Staten kondigden hun intentie aan in de periode van 17 februari tot 30 juni 2003 'sensitive military equipment' via Nederlands grondgebied te verplaatsen. Onder 'sensitive military equipment' werden tanks en andere pantservoertuigen verstaan. Een gewapend geleide van dit materiaal was noodzakelijk totdat de uitrusting en helikopters zich aan boord van schepen in de vertrekhaven zouden bevinden. Nederland werd gevraagd dit gewapende geleide te leveren.¹¹⁰

De Ministerraad stelde vast dat de *Letter of Intent* geen nieuw besluit vereiste en machtigde de minister van Defensie positief op het verzoek te reageren. Dit gebeurde bij een Nederlandse *note verbale* van 7 februari. Het werd de Amerikanen toegestaan rechtstreeks met het NATCO over detailregelingen te spreken.¹¹¹

Er volgde een tweetal weken waarin de doorvoeroperatie koortsachtig werd voorbereid. Deze werd nog gecompliceerder na het bericht dat Oostenrijk, immers geen NAVO-lid, had geweigerd niet-sensitief materieel door te voeren. Dat moest nu via Rotterdam worden verscheept. Het ging om 26 treinen met wielvoertuigen. Verder kwam er een verzoek om Schiphol voor tussenlandingen van civiele vliegtuigen met militairen te mogen gebruiken, zodat daar de toestellen (van North West Airlines) konden worden bijgetankt. Per dag werden twee vliegtuigen verwacht, die telkens ongeveer twee uur op Schiphol zouden blijven. De militairen konden zich in de tussentijd vertreden in een afgesloten ruimte op een van de pieren. Wapens bleven aan boord. Eigenlijk ging het hier niet om *Host Nation Support* (het was immers geen militair vervoer, zij het wel vervoer van militairen), maar om de afhandeling van commerciële vluchten die om redenen van doelmatigheid ook door het NATCO werden

---

107 Def/SSA, DCBC, 2002/03, doos 1, map 1. Intern memorandum Hoofd Afd. Operatiën NATCO aan C-NATCO, 13 januari 2003, nr. 1729/2003.

108 Def/SSA, DAB, Coll. Venema, 1972-2005, map 229. Fiche t.b.v. Bewindspersonenoverleg 1441, 24 januari 2003.

109 Def/SSA, Staf NATCO, Afd. Operatiën, jaar 2002-2003. Intern memorandum G3 NATOPS aan C-NATCO, 27 januari 2003, nr. 4671/2003.

110 Def/SSA, DJZ, Coll. HNS, Ordner 'HNS OPS'. Demarche Embassy of the United States of America, 27 januari 2003.

111 Def/SSA, DAB, 1991-2004, doos 10, map 33. Note verbale, 6 februari 2003.

geregeld. Het departement van Verkeer en Waterstaat moest daaraan zijn goedkeuring geven.¹¹²

Uitgangspunt bleef dat de Koninklijke Marechaussee de begeleiding van de transporten op zich nam en dat de politie maatregelen trof tegen mogelijke verstoringen van de openbare orde. Bewapende Amerikaanse militairen bewaakten het eigen sensitieve materieel. Er bestond geen overeenkomst met de Verenigde Staten over wapengebruik door Amerikaanse militairen. De bevoegdheid tot het dragen van wapens en het gebruik daarvan werden bepaald door de nationale wetgeving, in dit geval de Wet wapens en munitie (*Stb.* 1997, 292) en de Regeling wapens en munitie krijgsmacht personeel 1997 (*Stct.* 1996, 250). Naar Nederlands recht hield dit in dat alleen in geval van noodweer gebruik van wapens was geoorloofd. Voor de Amerikanen kwam er een nadere omschrijving van de regeling in de vorm van een schietinstructie. Daarnaast bestond de mogelijkheid onder verantwoordelijkheid van de minister van Defensie Nederlandse militairen in te zetten op grond van de Rijkswet geweldgebruik defensiepersoneel in de uitoefening van de bewaking- en beveiligingstaak (*Stb.* 1995, 239).¹¹³ Voor militairen die voor dergelijke taken werden ingezet, gold het Besluit geweldgebruik krijgsmacht in de uitoefening van de bewakings- en beveiligingstaak.¹¹⁴

Omdat het niet wenselijk werd gevonden dat gewapende Amerikaanse militairen in het publieke domein optraden, adviseerden de CBS en de Directeur Juridische Zaken de minister van Defensie akkoord te gaan met de inzet van Nederlandse militairen bij de begeleiding van de transporten. Ook bij de bewaking van objecten verdiende het aanbeveling eerst Nederlandse militairen te laten optreden en pas in allerlaatste instantie Amerikaanse. Dit betekende wel een aanzienlijke belasting van de krijgsmacht.¹¹⁵ Het DCBC stelde daarom voor om transporten met niet-sensitief materieel, die niet door Amerikaanse militairen zouden worden begeleid, niet door de marechaussee te laten beveiligen. Minister Kamp wilde hiervan echter niet weten. Hij bepaalde dat op alle treinen marechausseeperoneel moest meerijden. Contact werd verder gelegd met de Duitse militaire politie voor overname van de transporten aan de grens.¹¹⁶

De verplaatsing van Amerikaans materieel over Nederlands territorium begon op 17 februari 2003.¹¹⁷ Die dag werd ook de Tweede Kamer ingelicht, zoals beloofd in de brief van 6 december. Dit was rijkelijk laat.¹¹⁸ De brief aan de Kamer stelde dat 'vanaf korte termijn' – feitelijk dus diezelfde dag – de Verenigde Staten met toestemming van de

---

112 Def/SSA, DAB, Coll. Casteleijn/Glashouwer, doos 2, jaar 2003. Irak, map 5B. Nota CBS aan de minister, 18 februari 2003, nr. S 2003000900; CBS, jaar 2003, doc. 1102. Kort verslag ministeriële stuurgroep resolutie 1441, 21 februari 2003.

113 Deze wet werd in 2003 vervangen door de Rijkswet geweldgebruik bewakers militaire objecten (*Stb.* 2003, 134), die op 1 september 2003 in werking trad.

114 *Stb.* 1997, 354.

115 Def/SSA, DJZ, Coll. HNS, Ordner 'HNS OPS'. Nota DJZ en PCDS aan de Minister, 12 maart 2003.

116 Def/SSA, DCBC, Afd. Operaties, jaar 2002-2003. Transport US Army Germany-Rotterdam Botlek, 21 februari 2003; nota Staf NATCO, 17 februari 2003, nr. 9931/2003; Def/SSA, DJZ, Coll. HNS, Ordner 'HNS OPS'. Fax KMar, Hoofd Afd. Operatiën aan Districtscommandanten KMar, 19 februari 2003; e-mail Wichers aan Staf NATCO, 14 februari 2003, 14.47 uur; e-mail 21TSC PMO aan 21TSC G5, 19 februari 2003, 12.03 uur.

117 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 84.

118 Wel was in antwoord op vragen van het lid Van Bommel op 4 februari medegedeeld dat de Verenigde Staten een verzoek hadden gedaan transporten door Nederland te laten plaatsvinden; *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 86.

Nederlandse regering gebruik zouden maken van uiteenlopende faciliteiten voor de doorvoer van militair materieel en personeel. Nederland trad hierbij 'faciliterend' op. Naast politie en Koninklijke Marechaussee zouden bij de bewaking en beveiliging van geval tot geval Nederlandse militairen worden ingezet. Het in goede banen leiden van de transporten geschiedde onder verantwoordelijkheid van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties vanuit het Nationaal Coördinatiecentrum, zo stond verder in de brief. Mededelingen over tijdstippen en routes werden niet gedaan.

In het debat in de Tweede Kamer op 19 februari werd het de regering niet al te lastig gemaakt. De kwestie of overheidspersoneel dat gewetensbezwaren had, kon worden vrijgesteld van het meewerken aan transporten, bleek van groter theoretisch dan praktisch belang. Neteliger was de vraag of de Kamer niet buitenspel was gezet. Toestemming voor de doorvoer was feitelijk al gegeven voordat een brief daarover de Kamer had bereikt. Het leidde tot de vraag of de brief van 6 december 2002 een definitief besluit bevatte of slechts een beginselbesluit, waarop later nog een definitief besluit moest volgen.

Gezien de bewoordingen van de brief van 6 december kan naar het oordeel van de Commissie moeilijk anders dan van een beginselbesluit worden gesproken, waarop een nader besluit had moeten volgen. Het overleg met de Kamer had in elk geval niet tot 17 februari hoeven te wachten. Mededeling van het regeringsvoornemen had reeds eerder, in de dagen na de ontvangst van de *Letter of Intent* op 27 januari, kunnen plaatsvinden. Was dit stilzwijgen ingegeven door de vrees dat een vroegtijdige bekendmaking van het tijdstip van de transporten verzet onder de bevolking en tegenacties kon oproepen? Dat de regering geen nadere beslissing op het gespecificeerde Amerikaanse verzoek nodig achtte, deed naar het oordeel van de Commissie aan haar plicht tot het tijdig informeren van de Kamer niet af.

Minister Kamp verklaarde dat uit het Noord-Atlantische Verdrag, uit andere verdragen en uit ongeschreven gewoonterechtelijke normen die daaruit voortvloeiden, geen concrete juridische verplichting kon worden geconstrueerd om mee te werken. Het paste in de geest van de reeds gemaakte afspraken om positief te reageren op een dergelijk verzoek van een bondgenoot die in Europa materieel had, onder meer om Nederland te beschermen. Voor de doorvoer van materieel gold dat de inzet niet rechtstreeks viel te herleiden tot de artikelen 96, 97 of 100 van de Grondwet.¹¹⁹

Op een vraag van het lid Koenders (PvdA) deed minister Kamp de toezegging zich te beraden op de vraag hoe de Tweede Kamer nader kon worden ingelicht over de veiligheidsmaatregelen rond de doorvoer van Amerikaans militair personeel via Schiphol, zonder afbreuk te doen aan de veiligheid van de militairen of de luchthaven. Kamp lichtte daarover de voorzitters van de Tweede en Eerste Kamer vertrouwelijk in. Hij deed dit aan de hand van een nota van de CDS aan de minister van 18 februari.¹²⁰

Van 17 februari tot en met 19 mei 2003 werd aan de Verenigde Staten *Host Nation Support* verleend. In het eerste deel van de operatie (tot 26 april) werden 6927 stuks materieel, dat wil zeggen wielvoertuigen, tanks en pantservoertuigen, verplaatst naar Rotterdam per trein, per binnenvaartschip en over de weg. Via Nederland werden naar Antwerpen 7161 stuks materieel getransporteerd per binnenvaartschip. Van Duitsland naar Rotter-

119 *Handelingen II*, 19 februari 2003, 46-3085/91.

120 Def/SSA, CDS, jaar 2003, doc 1535. Minister van Defensie aan de voorzitter van de Tweede Kamer en de voorzitter van de Eerste Kamer, 28/02/03, nr. D2003000657.

dam voeren 44 binnenvaartschepen; 117 voeren via Nederland naar Antwerpen. 77 treinen reden via Venlo en Zevenaar naar Rotterdam. Met 323 civiele voertuigen werd materieel naar Rotterdam verplaatst. Zeven grote bevoorradingschepen deden in deze periode Rotterdam aan, en vijf Antwerpen. 10.297 militairen in 33 vliegtuigen passeerden tussen 19 februari en 23 maart Schiphol. Ook waren er diverse scheepsbewegingen in de Eemshaven. In totaal werden voor de operatie 4257 Nederlandse militairen ingezet, dagelijks gemiddeld 400.

Het Amerikaanse verzoek had niet alleen betrekking op verschepingen of transporten via Nederlands territorium, het omvatte ook zogenaamde overvliegvergunningen. Zo werd toestemming verleend voor het laten overvliegen van B-52-bommenwerpers die voor inzet in Irak waren bestemd. Een positief Nederlands antwoord dienaangaande werd op 14 maart aan de Amerikaanse ambassade in Den Haag overgebracht.¹²¹ Ook twee tegenstanders van de oorlog, België en Duitsland, willigden op grond van bestaande bondgenootschappelijke verplichtingen soortgelijke verzoeken zonder bezwaar in.

In het tweede deel van de operatie, waarbij materieel via Rotterdam naar Duitsland terugkeerde, was de inspanning aanzienlijk kleiner. 1903 stuks materieel gingen met 29 treinen, één binnenvaartschip en twaalf trucks terug. Vier schepen deden toen Rotterdam aan; 1865 militairen passeerden Schiphol.¹²²

10.6 Inzet van Nederlandse militairen

10.6.1 LIAISON- EN UITWISSELINGSOFFICIEREN

De uitzending en detachering van liaison- of verbindingsofficieren is in de militaire wereld een gebruikelijk fenomeen. Zij worden gezonden naar eenheden en hoofdkwartieren met als doel deze op de hoogte te stellen van de capaciteiten van de eigen eenheden of bewapening en om inlichtingen te verzamelen, bijvoorbeeld over de voorbereiding of voortgang van operaties die voor de eigen nationale staven van belang zijn. Veelal vervullen zij tevens een nevenfunctie op het gebied van personeel, financiën en logistiek. In sommige gevallen zijn zij met speciale bevoegdheden belast en bewaken zij de naleving van de voorwaarden waaronder eenheden aan een land of coalitie ter beschikking zijn gesteld.

Detachering van een officier bij CENTCOM *Forward Operating Headquarters* leek noodzakelijk nadat dit hoofdkwartier eind 2002 naar Qatar was verplaatst en de Verenigde Staten Nederland om zo'n officier hadden gevraagd. Op 30 januari 2003 werd luitenant-kolonel Blom, expert op het terrein van Patriots, als liaisonofficier uitgezonden, eerst naar Tampa en vanaf 3 maart naar Qatar.

Ten tijde van de oorlog tegen Irak beschikte Nederland in het bevelsgebied van CENTCOM en in Turkije over twaalf liaisonofficieren: één ten behoeve van de inzet van Patriots in Turkije, één bij het *Combined Air Operation Center* ten behoeve van de inzet van de Nederlandse F-16's in Kirgizië en één bij het *Regional Air Movement Coordination Center* voor het plannen van logistieke transporten voor operatie *Enduring Freedom*, alle drie in Qatar. In Afghanistan bevonden zich twee officieren bij het Amerikaanse hoofdkwartier ten behoeve van de inzet van de Nederlandse F-16's. In Bahrein was er een officier bij het maritieme hoofdkwartier van CENTCOM. Deze vervulde tevens de functie van *Senior National Representative* voor

---

121 BZ, DVB/02988. Memorandum DVB aan M, 14 maart 2003, nr. DVB/VD-054/03.

122 Def/SSA, DJZ, COLL. HNS, Ordner 'HNS OPS'. Sitrep C-NATCO, 26 mei 2003, nr. 2054/7598/2003.

de maritieme bijdragen in het kader van operatie *Enduring Freedom*. In Turkije bevond zich één liaisonofficier bij de Turkse generale staf in Ankara voor het contact over de inzet van de Patriots, terwijl drie officieren waren aangesteld bij het Amerikaanse *Combined Air Coordination Center* in Eskishehir, dat deel uitmaakte van het NAVO-contingent ter bescherming van Turkije. Zij vervulden tevens liaisontaken.

Op 26 maart, dus na het begin van de oorlog tegen Irak, kwam er in de Verenigde Arabische Emiraten (VAE) nog een liaisonofficier bij voor het *Coalition Coordination Center* ten behoeve van de inzet van het maritieme patrouillevliegtuig vanuit de VAE. De autoriteiten van de VAE vroegen landen waarvan eenheden vanuit de VAE opereerden, een *Coordination Officer* te leveren. Kwam die er niet, dan mochten eenheden niet langer in de VAE gestationeerd blijven. Gezien het belang van de stationering van het maritieme patrouillevliegtuig dat aan de operatie *Enduring Freedom* deelnam, werd aan dit verlangen voldaan.¹²³ Ook werd aan het hoofdkwartier van CENTCOM in Qatar nog een liaisonofficier toegevoegd, waarmee het eerdergenoemde dozijn werd volgeemaakt.

Naast liaisonofficiëren kennen de krijgsmachten in de wereld ook zogeheten uitwisselingsofficiëren. Het doel hiervan is om de internationale samenwerking te bevorderen en kennis over elkaanders organisaties en middelen op te doen. Het is bovendien gebruikelijk dat de uitwisselingsofficiëren operationele functies bezetten en een geïntegreerd onderdeel van de eenheid of bemanning uitmaken. Nederland had zulke uitwisselingsofficiëren vooral in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, waarmee het al lange tijd intensieve betrekkingen onderhield op militair gebied.

In het Verenigd Koninkrijk waren in het kader van bilaterale samenwerkingsprogramma's in de periode 2002-2003 elf en in de Verenigde Staten twaalf officieren en onderofficiëren geplaatst. Het ging hierbij merendeels om marinepersoneel en voor een kleiner deel om luchtmachtpersoneel. De overeenkomsten die aan de uitwisseling ten grondslag lagen, bepaalden steevast dat toestemming van Nederland was vereist alvorens de betrokken militairen konden deelnemen aan operaties in geval van oorlogvoering, crisisbeheersing en binnenlandse veiligheid. Verzoeken daartoe dienden via de betrokken defensieattaché ter kennis van het DCBC te worden gebracht, waarna zij ter goedkeuring aan de minister werden voorgelegd.¹²⁴

Op 27 november 2002 stelde de defensie- en tevens marineattaché in Londen de Nederlandse officieren en onderofficiëren in het Verenigd Koninkrijk die in het kader van bilaterale samenwerkingsprogramma's functies vervulden onder bevel van een Britse commandant op de hoogte van het bestaande beleid. De attaché wees erop dat toestemming van de Nederlandse autoriteiten was vereist alvorens kon worden deelgenomen aan operaties van hun eenheden. Het was daarbij niet onwaarschijnlijk dat positief zou worden gereageerd op verzoeken Nederlandse militairen toe te staan om deel te nemen aan activiteiten ter bestrijding van terroristische activiteiten. Ieder verzoek daartoe moest echter eerst ter goedkeuring aan de minister van Defensie worden voorgelegd. Zodra een Nederlandse officier onder Brits bevel vernam voor een operatie te kunnen worden ingezet, diende hij onmiddellijk contact op te nemen met de defensieattaché.¹²⁵

De Koninklijke Luchtmacht kende sinds 1995 een uitwisselingsprogramma voor officieren geleide wapens. Zo vervulde in 2003 een Nederlandse majoor een organieke functie in

123 Def/SSA, CDS, jaar 2003. Intern memorandum SCO aan CDS, 14 maart 2003, nr. S2003001518.

124 Def/SSA, DAB, Coll. Venema, 1972-2005, map 229. Fiche Beleid Inzet Uitwisselingspersoneel, 28 februari 2003.

125 Def/DOC. Defensie- tevens Marineattaché aan uitwisselingspersoneel in het VK, 27 november 2002, nr. 2002-0899.

de brigadestaf van *11 Air Defense Artillery 11 ADA* te El Paso, Texas, een Amerikaanse Patriot-eenheid. In de tweede helft van januari 2003 stuurde dit onderdeel een verkenningseenheid naar Koeweit ter voorbereiding op een mogelijke uitzending. De commandant van *11 ADA* verzocht Nederland om de majoor toestemming te verlenen voor uitzending naar Koeweit met de verkenningseenheid, met aansluitende operationele inzet indien de eenheid daadwerkelijk zou worden ingezet. Met het oog op de geloofwaardigheid van Nederland en de waardevolle informatie die deze majoor kon leveren bij de inzet van de Nederlandse Patriots, stond CDS Kroon positief tegenover het Amerikaanse verzoek, zo liet hij minister en staatsecretaris weten.¹²⁶ Minister Kamp stemde op 10 januari 2003 in, zij het met de restrictie dat deze Nederlandse officier alleen voor defensieve operaties en alleen *buiten* het grondgebied van Irak kon worden ingezet. De majoor vertrok op 3 februari naar Koeweit en bevond zich daar op 27 maart nog steeds.¹²⁷

Aan boord van de vliegdekschepen *USS Constellation* en *HMS Ark Royal* bevonden zich eveneens in totaal drie Nederlandse marineofficieren. Gezien de te verwachten ontwikkelingen rond een offensief in Irak achtte CDS Kroon een beslissing over het aan boord laten van deze officieren gewenst. De luitenant-ter-zee aan boord van *USS Constellation* fungeerde als Nederlandse liaisonofficier bij de *Commander Task Force 50 (CTF 50)* ten behoeve van de operatie *Enduring Freedom*. Aangezien deze operatie bij een eventueel offensief tegen Irak normaal doorgang zou vinden, was het vanwege de deelname van het fregat en het maritieme patrouillevliegtuig gewenst dat de officier in kwestie geëmbaard bleef.

Problematischer was de aanwezigheid van twee luitenants-ter-zee der eerste klasse die sinds 14 januari en 15 februari 2003 met instemming van de minister van Defensie aan boord van *HMS Ark Royal* waren geplaatst voor een oefenreis naar het Verre Oosten. Aan de plaatsing was de voorwaarde verbonden dat, als het schip een andere missie kreeg, nieuwe besluitvorming plaats zou vinden. Beide officieren maakten integraal deel uit van de staf van de Britse *Commander Amphibious Task Force* en heetten moeilijk vervangen te kunnen worden. Aan boord van dit vliegdekschip bevonden zich ook Britse marinierseenheden die mogelijk bij een offensief tegen Irak zouden worden ingezet. Gezien de hechte relatie tussen beide marines achtte CDS Kroon het ongewenst beide officieren op korte termijn van boord te halen. Hij adviseerde minister Kamp het duo voorlopig aan boord te laten.¹²⁸ Toen de oorlog onvermijdelijk bleek, werd op 18 maart alsnog vanuit Den Haag op last van de minister opdracht gegeven beide officieren, evenals de Nederlandse uitwisselingsofficier die zich aan boord van *USS Constellation* bevond, terug te roepen.¹²⁹

Niet zozeer het feit dat beide officieren werden teruggetrokken zette bij de Britten kwaad bloed, als wel het tijdstip waarop, namelijk luttele uren voor de aanvang van de operatie tegen Irak.¹³⁰ Dit schaadde het vertrouwen in de Nederlanders, temeer waar veertien dagen eerder de *Commander-in-Chief Fleet* nadrukkelijk bij de Nederlandse auto-

---

126 Def/SSA, DAB, Coll. Venema, 1972-2005, map 229. CDS aan de Minister, 10 januari 2003, nr. S2003000106.

127 Def/SSA, DAB, Coll. Casteleijn/Glashouwer 2003, map 6B. Fiche aan de minister van Defensie, 25 maart 2003. Kamp, *Kamerstukken II*, 2002/03, nr. 101, p. 2, nr. 108, p. 16. Hij werd gehandhaafd vanwege zijn defensieve rol als Patriotspecialist.

128 Def/SSA, DAB, Coll. Venema, 1972-2005, map 229. Nota CDS aan de Minister, 11 maart 2003, nr. S2003001420.

129 Def/SSA, Marinestaf/afd. Operaties OEF, ordner 16, jaar 2002-2003. DCBC aan DEFAT Londen, NLTN Bahrein, info OPS BDZ, NLTC Tampa, 181235Z mrt 03.

130 Van Duyvendijk, 30 juni 2003.

riteiten naar voren had gebracht dat, gezien hun sleutelrol, terugtrekking van de twee officieren in een later stadium problemen zou opleveren. De vrees bestond dat de Britten ten nadele van Nederland de wenselijkheid van uitwisselingsofficieren op operationele functies ter discussie zouden stellen, zo luidde de waarschuwing van de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, viceadmiraal Van Duyvendijk, aan minister Kamp.¹³¹ Na het wegvallen van de Nederlandse liaisonofficier aan boord van *uss Constellation* nam zijn Canadese collega diens rol over voor zover het de inzet van het fregat *Hr. Ms. Van Nes* betrof.

De conclusie ten aanzien van liaison- en uitwisselingsofficieren kan kort zijn. Zij hebben niet deelgenomen aan offensieve operaties tegen Irak. Enkele officieren aan boord van Britse schepen zijn wel betrokken geweest bij voorbereidingen daartoe, zij het niet onder Nederlands bevel of in Nederlands verband. De uitwisselingsofficieren aan boord van *HMS Ark Royal* zijn pas op het laatste moment van boord gehaald. Dat een kapitaal vliegdekschip bij offensieve operaties tegen Irak zou worden betrokken, was te voorzien geweest. De minister van Defensie had naar het oordeel van de Commissie dan ook verstandiger aan gedaan deze twee luitenant-ter-zee op een eerder moment van boord te laten halen. Door dit pas zo laat te doen werd niet alleen de verstandhouding met de Britse marine onder druk gezet, maar kon ook verwarring ontstaan over de Nederlandse militaire betrokkenheid bij de invasie in Irak. Een en ander was het gevolg van het late stadium waarin aan Nederlandse zijde de definitieve besluitvorming over een eventuele militaire deelname aan de oorlog in Irak plaatsvond.

10.6.2 DE AFFAIRE-BLOM

Het lijkt voor de Commissie geen twijfel dat minister Kamp er alles aan heeft gedaan om te voorkomen dat Nederlandse militairen actief bij de oorlog in Irak zouden worden betrokken. Zelfs het ongenoegen van de Britse vlootvoogd had hij ervoor over. De affaire-Blom heeft echter twijfel doen ontstaan. Was hier niet toch een militair bij de oorlog betrokken? Indertijd heeft die affaire veel stof doen opwaaien, reden waarom de Commissie zich zes jaar later nog eens in deze kwestie heeft verdiept.

Eerder werd al melding gemaakt van de plaatsing van luitenant-kolonel Blom als liaisonofficier bij CENTCOM te Qatar. Zijn taak was als *Senior National Representative* te zorgen voor een optimale inbedding van de Nederlandse Patriotsystemen in de informatiearchitectuur en commandovoering. Als zodanig werd hij de hoofdpersoon in een incident dat in Nederland veel publicitaire aandacht kreeg. De aanleiding tot dat incident vormde de persconferentie van *Commander Central Command*, General Tommy Franks, op 22 maart 2003. Het was diens eerste ontmoeting met de pers na het begin van de oorlog in het vooruitgeschoven hoofdkwartier in Qatar, van waaruit zowel de operatie *Enduring Freedom* als operatie *Iraqi Freedom* (de codenaam voor de invasie van Irak) werd geleid. Tot verrassing van iedereen in Den Haag verscheen op het podium voor het oog van film- en televisiecamera's ook Blom, gestoken in gevechtsskleding, prominent in beeld naast een hoge Britse, een hoge Australische en een hoge Deense officier, vertegenwoordigers van landen die, anders dan Nederland, de operatie militair steunden. Franks introduceerde Blom als een officier van de Nederlandse coalitiepartner. De commotie in Nederland was groot. Minister Kamp gelastte een nauwkeurig feitenrelaas op te stellen, waaruit hieronder

---

131 Def/SSA, DAB, Coll. Casteleijn/Glashouwer 2003, map 6A. BDZ aan de Minister van Defensie, 15 april 2003, nr. BDZ/2003040243.

wordt geciteerd. Verder wilde hij de vraag beantwoord zien wie wat verkeerd had gedaan en hoe herhaling kon worden voorkomen. Reeds twee dagen later, op 24 maart, legde hij beide Kamers van de Staten-Generaal uit hoe de vork in de steel zat. Nog eens drie dagen later, op 27 maart, kwam de zaak in een algemeen overleg van de Tweede Kamer uitgebreid aan de orde.¹³²

De reconstructie van de gebeurtenissen door de Commissie leert het volgende. Een medewerker van CENTCOM had Blom op 21 maart verzocht samen met de andere buitenlandse officieren op het podium plaats te nemen, wanneer generaal Franks zijn briefing hield over Operatie *Iraqi Freedom*. Op dat moment was nog onduidelijk of Franks zijn briefing die middag (vrijdag 21 maart) of een dag later zou houden. In zijn dagelijkse situatierapport aan het DCBC, dat die vrijdag om 11.00 uur beschikbaar was, maakte Blom melding van het verzoek: 'General Franks heeft alle coalitie-SNRS [*Senior National Representatives*] verzocht bij hem op het podium plaats te nemen als hij zijn eerste rede na aanvang van de operatie houdt.' Over de aanwezigheid van de media bewaarde Bloms rapport het stilzwijgen.

Blom belde die vrijdag enkele uren later naar het DCBC en vroeg naar de stafofficier operationele plannen, een kapitein-luitenant-ter-zee. Die was echter afwezig. Een kwartier later belde hij opnieuw. Het hoofd van de 'dienstploeg' in het DCBC, een majoor, beantwoordde de telefoon. Desgevraagd kreeg Blom de bevestiging dat zijn situatierapport was ontvangen. Het was echter nog niet gelezen. Hij legde daarop de majoor de vraag voor of het een probleem was als hij de persconferentie bijwoonde, of dat dit politiek te gevoelig was. Volgens Blom had de ander hierop gezegd dat niet te kunnen beoordelen. Volgens de majoor had hij gezegd dat er waarschijnlijk geen bezwaren bestonden als Blom alleen als toehoorder aanwezig was. Hij herinnerde zich echter niet met Blom te hebben gesproken over diens plaatsnemen op het podium. Anderhalf uur later belde Blom voor de derde keer. Hij kreeg nu wel de stafofficier operationele plannen aan de telefoon. Blom vroeg of deze zijn situatierapport had gelezen. Dat was niet het geval. Blom stelde opnieuw de vraag of zijn aanwezigheid bij de persconferentie uit politiek oogpunt bezwaren oproep. Volgens het logboek van het DCBC ging het om een optreden naast of achter generaal Franks tijdens de persconferentie. De stafofficier operationele plannen liet weten dat hij de vraag aan de souschef Operatiën zou voorleggen en dat hij daarna terug zou bellen. De stafofficier had niet de indruk dat Blom werd geacht op een podium plaats te nemen of anderszins een prominente rol zou spelen. Blom zelf heeft verklaard dat hij evenmin verwachtte dat hem een prominente rol zou worden toebedeeld.

De stafofficier operationele plannen legde de vraag voor aan de souschef Operatiën, een commodore van de Koninklijke Luchtmacht, die verantwoordelijk was voor de communicatie tussen het ministerie van Defensie en de uitgezonden militaire eenheden. Deze herinnerde zich hier later weinig van, maar zou volgens de stafofficier hebben geantwoord dat hij persoonlijk geen bezwaar zag in de aanwezigheid van Blom op een persconferentie. De souschef Operatiën had wel gevraagd de Directie Voorlichting van Defensie te raadplegen. De stafofficier informeerde daarop de adjunct-directeur Voorlichting, een kapitein-ter-zee. Deze vond de aanwezigheid van Blom geen probleem, mits hij niet zichtbaar in beeld kwam. Blom moest zeker niet 'achter de groene tafel' plaats-

---

132 *Kamerstukken II*, 2002-03, 23 432, nr. 101 en 108; Def/SSA, DAB, 1991-2004, doos 10, map 32. Zie aantekeningen op nota CDS aan de Minister, 23 maart 2003, z. nr.

nemen. Hij zou de zaak melden aan de directeur Voorlichting. De directeur Voorlichting was niet op de hoogte van een door generaal Franks te houden persconferentie en vroeg wie Blom was. De adjunct-directeur Voorlichting lichtte hem in en zei dat over de persconferentie verder weinig bekend was. De directeur Voorlichting bleek het eens te zijn met de reactie die zijn adjunct had gegeven, waarop deze laatste het niet nodig vond dit fiat, dat strookte met zijn oorspronkelijk antwoord, terug te koppelen.

Aan het begin van de avond belde Blom opnieuw naar de stafofficier operaties en stelde opnieuw de vraag wat te doen. Het was politiek gevoelig, aldus Blom, om naast of achter generaal Franks plaats te nemen bij een persconferentie. De stafofficier legde het punt opnieuw voor aan de souschef Operatiën en deelde hem mee dat de Directie Voorlichting geen bezwaar had gemaakt tegen de aanwezigheid van Blom bij de persconferentie. De souschef Operatiën droeg vervolgens de stafofficier op Blom mee te delen dat er geen bezwaren bestonden tegen zijn aanwezigheid. Hij mocht echter geen contact met de pers zoeken.

De stafofficier belde Blom en bracht de boodschap over. Blom vroeg hoe hij met de pers moest omgaan. Hij werd aangespoord terughoudend te zijn overeenkomstig de algemene richtlijnen die bestonden voor contacten tussen liaisonofficieren in het buitenland en de media. De voorwaarden die de adjunct-directeur Voorlichting had gesteld (niet zichtbaar in beeld en niet achter de tafel) kwamen niet ter sprake. Wel herinnerde de stafofficier aan het kabinetsbeleid inzake Irak. Blom noteerde in zijn logboek na dit contact: 'Ja, ik mag eraan deelnemen, maar zoek de pers niet op. Je bent daar voor de Patriotinzet in Turkije, Nederland steunt de operatie, maar neemt niet deel aan gewapend conflict.'

In de ochtend van zaterdag 22 maart kreeg Blom namens *Rear-Admiral* Robb, *Director Plans & Policy* voor alle CENTCOM-operaties, de vraag of hij toestemming had om de persconferentie bij te wonen. Blom zei dat hij die toestemming had. Aan het begin van de middag verzond Blom zijn dagelijkse situatierapport waarin hij meldde dat generaal Franks 's middags zijn persconferentie zou geven. Alle *Senior National Representatives* waren uitgenodigd op het podium plaats te nemen. Er volgde geen reactie van het DCBC.

Rond 16.00 uur werd Blom opgehaald voor de persconferentie en naar het Media Center gereden. Hem bleek nu dat hij als eerste de zaal zou moeten betreden met achter hem de Australische 'one star', vervolgens 'four star' Franks, daarna de Britse 'three star' en als laatste de Deense 'one star'. Er was gelegenheid een blik op het podium te werpen. Door het felle licht was de zaal moeilijk te zien, maar het aantal aanwezigen leek veel groter dan verwacht. Terug in het 'voorportaal' kregen de vier de tekst van Franks, die op het laatste moment binnenkwam en zich in de weinige minuten voor het begin van de conferentie beijverde de namen van zijn militaire gasten zo goed mogelijk uit te spreken. Blom zag bij het betreden van de zaal dat hij en zijn collega's de hele tijd achter Franks zouden blijven staan in het volle licht van de schijnwerpers. Weglopen op dat moment was naar zijn mening geen optie en zou meer commotie hebben veroorzaakt dan blijven staan.

De verbazing bij de Defensiestaf was groot toen Blom op de televisie verscheen in een totaal andere setting dan men verwachtte. Dat generaal Franks Blom als coalitiepartner opvoerde, maakte de verwarring nog groter. De plaatsvervangend CDS wilde dat Blom zo snel mogelijk van het podium werd weggehaald. Van de souschef Operatiën moest hij blijven staan. Na terugkeer van de briefing kreeg Blom het bericht met spoed het DCBC te bellen. De souschef Operatiën vroeg om opheldering.¹³³

Casteleijn, die door Kamp met het onderzoek was belast, concludeerde dat het DCBC en daardoor ook de Directie Voorlichting zich er niet van bewust waren geweest dat Blom een prominente rol zou spelen. Dat was het gevolg van het niet-lezen van de situatierapporten. De stringente voorwaarden van de Directie Voorlichting had de vertegenwoordiger van het DCBC niet aan Blom gemeld. De medewerker van het DCBC had de indruk dat de Directie Voorlichting geen bezwaren had. Op grond van deze bevindingen stelde minister Kamp vast dat Blom niets te verwijten viel. Als er ernstige fouten waren gemaakt, wilde de minister maatregelen ter voorkoming van herhaling.¹³⁴ De chef Defensiestaf zag hierin aanleiding de sterkte van het DCBC met één officier uit te breiden, waardoor meer ruimte ontstond om aandacht te geven aan rapportages en vragen uit het inzetgebied. Omdat de affaire zich deels in het weekeinde had afgespeeld, werden sleutelfunctionarissen voorzien van een fax met versleutelingsapparatuur, zodat ook over gerubriceerde rapporten kon worden gecommuniceerd. Alle uitgezonden liaisonofficieren, contingentscommandanten en *Senior Representatives* kregen opdracht duidelijk in hun rapportages aan te geven welke zaken onmiddellijke aandacht behoeften en waar mogelijk ook telefonisch aandacht te vragen voor spoedeisende zaken (zoals Blom al uit eigen beweging gedaan had).¹³⁵ Communicatie met de media diende te worden vermeden, tenzij hierover vooraf contact met de Directie Voorlichting of het DCBC was opgenomen en deze toestemming hadden verleend.¹³⁶ Blom tekende bezwaar aan tegen dit rondschriven. De geadresseerden zouden vrijwel zeker verband leggen met zijn aanwezigheid bij de persconferentie en de onjuiste conclusie trekken dat hij geen contact met Den Haag had opgenomen, terwijl het DCBC wel degelijk toestemming had verleend voor het bijwonen van de persconferentie.¹³⁷

In zijn beantwoording van vragen in de Tweede Kamer op 27 maart betreunde minister Kamp nogmaals de aanwezigheid van Blom in gevechtsskleding bij een persconferentie over de militaire aanval op Irak. Volgens hem had de overste echter gedaan wat van hem verwacht mocht worden. Hij had instructies gevraagd, maar helaas een verkeerde reactie op zijn vraag gekregen. Er was op dat moment te veel op het defensiepersoneel afgekomen. Dat beschikte volgens Kamp overigens over een 'zeer goede politieke antenne' en nam 'weloverwogen' besluiten, iets waarvan de Tweede Kamer minder zeker was.¹³⁸

Achteraf kan vastgesteld worden dat Blom en zijn collega's werden verrast door de massale aanwezigheid van de pers en door het feit dat zij bij de persconferentie als een in het oog lopend decorstuk zouden dienen. Evenmin waren zij erop voorbereid dat Franks hen met vermelding van land, naam en rang zou noemen, terwijl er verder geen andere vertegenwoordigers van coalitiepartners bleken te zijn uitgenodigd. De Nederlandse ambassadeur in Washington, Van Eenennaam, bracht onderminister van Buitenlandse Zaken Grossman naar aanleiding van dit voorval op 25 maart 2003 op instructie van minister De Hoop Scheffer onder de aandacht dat Nederland politieke steun gaf, en geen militaire. Blom had zich daarom niet bij een militaire briefing over Irak bij Franks

134 Zie aantekeningen gehecht aan Def/SSA, DAB, Coll. Casteleijn/Glashouwer, 2003, map 6B. Nota DAB aan Minister, 24 maart 2003, nr. DAB2003000285.

135 Def/SSA, DAB, Coll. Casteleijn/Glashouwer 2003, map 6B. Nota CDS aan de Minister, 25 maart 2003, nr. S2003001654.

136 Def/SSA, DAB, 1991-2004, doos 10, map 32. Telefax bericht, DCBC, 221712Z mrt 03.

137 Def/SSA, DAB, 1991-2004, doos 10, map 32. LNO 1003 aan SCO/DS, 23 maart 2003, nr. LNO 1003V/ZZ/001.

138 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 108, p. 14.

mogen aansluiten. De verantwoordelijkheid voor dit incident lag in eerste aanleg bij de Nederlandse autoriteiten, maar van de Verenigde Staten verwachtte Nederland dat er voortaan nauwlettend op werd toegezien dat iets soortgelijks niet nog eens gebeurde.¹³⁹

Minder lankmoedig oordeelde de Britse *National Contingent Commander, Air Marshall* Brian Burridge, die op 17 maart 2008 in het vPRO-programma *Tegenlicht* ('De verkoop van een oorlog') aan het woord kwam.¹⁴⁰ Hij zei dat hij vijftien minuten voordat Franks zijn persconferentie ging geven, hoorde dat hij, hoewel hij 43.000 man commandeerde, alleen als 'wallpaper' (behang) mocht dienen. Hij voelde zich misbruikt. Burridge kende Blom niet, maar was wel op de hoogte van de positie van Nederland. Hij had zich afgevraagd wat Blom bij de persconferentie deed. Het incident versterkte bij Burridge het beeld dat de Amerikanen met alle geweld de *coalition of the willing* wilden tonen. Een van de ter plekke aanwezige Amerikaanse militaire persvoorlichters had zelfs het vermoeden geuit dat Blom erbij was gehaald om aan een vierde man te komen, zodat achter Franks aan beide zijden twee personen te zien waren. Alles had gedraaid om de vanuit Washington geregisseerde beeldvorming.

10.6.3 BERICHTEN IN DE MEDIA

In de media verschenen in 2002, en in latere jaren, diverse berichten waaruit zou moeten worden afgeleid dat er wel degelijk sprake was geweest van een inzet van Nederlandse strijdkrachten in Irak, of althans ten behoeve van de Amerikaans-Britse invasie van Irak. De Commissie heeft al deze verwijzingen en berichten nader bestudeerd en ook door haar gehoorde personen daarover uitvoerig ondervraagd. De Commissie werd daarbij geholpen door het handzame overzicht dat haar vanuit de kring van de onderzoeksjournalistiek op 2 april 2009 werd aangeboden (ONJO.nl).

In chronologische volgorde komen deze mededelingen en berichten op het volgende neer:

1. Nederlandse F-16-piloten voerden in diep geheim verkenningsvluchten uit boven Irak. Dit zou zijn geschied in de periode eind oktober-begin november 2002. Twee van de Nederlandse F-16-piloten moesten een noodlanding maken. Van een dergelijke noodlanding (zonder vermelding van plaats) werd nadien kennisgegeven op de website van een militair van de Koninklijke Luchtmacht die op dat moment deelnam aan de operatie *Enduring Freedom*. Later zou deze website op instructie vanuit Den Haag zijn gecorrigeerd en aangepast (*Argos*, 28 maart 2003). Verder zou in een Deens inlichtingenrapport worden gesproken van 'attached NL-forces' (dit zou ook kunnen slaan op de actie hieronder vermeld onder 3).
2. Op 21 november 2002 werd een *RIL Nieuws*-reportage verzorgd, waarbij aan Staatssecretaris van Defensie, Van der Knaap, op het dek van Hr. Ms. Walrus een vraaggesprek werd afgenomen door verslaggever Roel Geeraedts. Laatstgenoemde meldde dat de onderzeeboot met geavanceerde af luisterapparatuur telefoongesprekken en radioverkeer aftapte. De boten van Iran werden bespioneerd. Er zouden vier Amerikaanse af luisteraars aan boord zijn die ieder Arabisch dialect konden verstaan. Van der Knaap verklaarde volgens het uitgezonden fragment van dit interview daarop woordelijk:

---

139 BZ, Codebericht Washington aan M, 25 maart 2003, nr. wasi123.

140 Zie ONJO.nl, Dossier Irak, maart 2009, p. 47-48.

De Amerikanen zijn heel druk bezig om te bekijken hoe is het in dit gebied vlak bij Irak, het is de toegangsweg tot Irak, dus het is duidelijk dat zo goed mogelijk van alle activiteiten in dit gebied, dat ze daar kennis van willen nemen, dat ze daar een scenario over willen maken en in dat kader moet u ook deze activiteiten van deze onderzeeboot zien. (*RTL Nieuws*, 21 november 2002).¹⁴¹

In een *Argos*-uitzending van 29 november 2002 werd aan de hand van het vorenstaande de conclusie getrokken dat Nederland 'dus op dit moment al direct betrokken [is] bij de militaire voorbereiding op de oorlog tegen Irak. De Walrusonderzeeër is al een paar weken actief in het gebied en heeft uitgebreid gepatrouilleerd in de wateren bij Irak.'

3. Volgens een niet nader aangeduide Britse *Special Forces*-bron hadden in maart 2003, bij het begin van de oorlog, Nederlandse commando's de Amerikanen in het noorden van Irak geholpen bij de opening van een tweede front (*Argos*, 14 mei 2004). Dit zou zijn bevestigd door een inlichtingenofficier uit een ander westers land, die in de aanwezigheid van overste Blom bij de persconferentie van Franks een onderbouwing zag van de geloofwaardigheid van dit bericht. De Britse BBC-oorlogsverslaggever John Simpson, ooggetuige van de opening van dat front, kende het bericht ook, zij het van horen zeggen ('I heard afterwards that they were there.') Defensiedeskundige Rob de Wijk 'weet het niet. Maar ik zou me kunnen voorstellen dat ze voor bepaalde beveiligingstaken worden ingezet of voor het vergaren van inlichtingen.'¹⁴² In een *Argos*-uitzending van 16 maart 2007 kreeg het gerucht een vervolg. Verwezen werd naar een inlichtingenrapport van de Deense inlichtingendienst van 4 maart 2003, waarin vermeld zou zijn dat Nederlandse commando's met de Denen onder Deens commando met een geheime missie bezig waren in Irak.¹⁴³

Ondanks intensieve naspeuringen heeft de Commissie over geen van deze beweerde gebeurtenissen enig archiefmateriaal bij het ministerie van Defensie of elders aangetroffen. Het materiaal waarvan redelijkerwijs vermoed kan worden dat het een aanknopingspunt voor of verwijzing naar die voorvallen zou kunnen bevatten, zoals dagrapporten, scheepsjournalen en patrouilleverslagen van de betrokken militaire eenheden, is grondig bestudeerd, maar levert evenmin iets op. Uiteraard werden alle door de Commissie gehoorde personen die daarvan ook maar enige wetenschap zouden kunnen hebben diepgaand ondervraagd, maar zij weerspraken zonder uitzondering de gegrondheid van deze geruchten.

De Commissie heeft op 28 augustus 2009 gesproken met de commandant van het in het tijdvak van medio september 2002 tot 3 januari 2003 op Manas International Airport in Kirgizië gestationeerde Nederlandse F-16-detachement R.W. Reefman. In dat gesprek is vastgesteld dat op Kirgizisch gebied in deze maanden één keer door een Nederlandse F-16 een voorzorgslanding is uitgevoerd, en één keer in Tadzjikistan. Dit blijkt uit de situatierapporten van het DCBC die weer gebaseerd zijn op de rapportages van de detachementscommandant. Deze laatste acht het niet uitgesloten dat deze incidenten de maker van de

---

141 ONJONL, Dossier Irak, maart 2009, p. 20.

142 ONJONL, Dossier Irak, maart 2009, p. 51-53.

143 ONJONL, Dossier Irak, maart 2009, p. 54.

onbekende website kunnen hebben geïnspireerd. Dat F-16's vanuit Kirgizië naar Irak zouden zijn gevlogen, acht hij technisch onmogelijk. Verder wees hij erop dat de Turkse evenals de Amerikaanse luchtmacht over grote aantallen F-16's beschikt, waaronder tal van destijds in de noordelijke en zuidelijke no-flyzone van Irak opererende Amerikaanse toestellen. Opdrachten aan Nederlandse F-16's door CENTCOM worden bovendien tevoren gecontroleerd door een Nederlandse officier in het Amerikaanse hoofdkwartier. Hij is een zogenaamde *Red Card Holder*, die toestemming kan weigeren indien de opdracht afwijkt van het aan het F-16-detachement gegeven mandaat of van de *Rules of Engagement*. Er kan dus niet zomaar een Nederlands vliegtuig door het Amerikaanse hoofdkwartier worden ingezet voor een geheel andere operatie, zoals verkenningsvluchten boven Irak.¹⁴⁴

Desgevraagd heeft de directeur Operaties van het Commando Luchtstrijdkrachten op 30 juli 2009 ten behoeve van de Commissie verklaard dat er geen vluchten zijn uitgevoerd met Nederlandse F-16's boven of nabij Irak. Een enkele vlucht naar Irak met een F-16 van de eenheid in Kirgizië zou circa drie uur duren, een afstand van 2500 kilometer beslaan en een overvlucht van drie landen vergen, waaronder Iran. Per land zou een afzonderlijke zogenaamde *Diplomatic Clearance* moeten worden gevraagd. Evenmin is er sprake geweest van een noodlanding van een Nederlandse F-16 in Irak.

De commandant van de onderzeeboot Walrus, H.H. Liebregs, die op 27 augustus 2009 door de Commissie werd gehoord, heeft verklaard dat tot de oorlog in Irak in zijn taakomschrijving, de zogeheten *tasking*, het woord 'Irak' niet voorkwam. De Commissie heeft dit geverifieerd aan de hand van de hem verstrekte schriftelijke opdracht. Hij is nooit verder gevaren dan de Straat van Hormoez en enkele aanloophavens aan de zuidzijde van de Perzische Golf, zoals Dubai, en Jebel Ali. Zijn opdracht bestond in het af luisteren van radioverkeer in Iran. Gelet op de grote afstand die de Walrus van de kust van Irak scheidde, was het af luisteren van Iraakse radiostations technisch moeilijk, zo niet onmogelijk, en ook volstrekt zinloos, omdat dit af luisteren veel beter kon plaatsvinden in havens aan de Perzische Golf, in Koeweit of via Amerikaanse vliegtuigen in de beide no-flyzones. Aan boord van zijn boot bevond zich tijdens beide missies een viertal Amerikaanse 'opstappers' die de lokale talen beheersten, waaronder het Farsi. Voor het uitgaand radioverkeer met hun Amerikaanse opdrachtgever was telkens toestemming van de Nederlandse commandant vereist, die de berichten ook tevoren las. Daarin heeft hij naar zijn zeggen nimmer het woord 'Irak' aangetroffen.¹⁴⁵

De voormalige staatssecretaris Van der Knaap, die op 15 juli 2009 door de Commissie is gehoord, ontkende zijn door *RIL Nieuws* uitgezonden uitlatingen niet, maar achtte ze wel duidelijk uit hun verband gerukt. 'Ik ben heel boos geweest om die uitzending.' Hij was zijn gesprek begonnen met melding te maken van de inzet van de onderzeeboot voor de operatie *Enduring Freedom* voor inlichtingenvergaring. Toen was hem de vraag gesteld hoe een mogelijke invasie van Irak in dat verband moest worden gezien en had hij geantwoord dat het wel duidelijk was dat de informatie voor die operatie ook voor andere doeleinden zou worden gebruikt. 'In dat kader heb ik die opmerking gemaakt.'¹⁴⁶

Wat de beweerde inzet van Nederlandse *Special Forces* in het noorden van Irak betreft stelt de Commissie vast dat hiervoor in feite geen enkel bewijs voorhanden is, behalve een anonieme bron en drie in vaagheid uitblinkende de audituerverklaringen ('verklaringen

---

144 Reefman, 28 augustus 2009.

145 Liebregs, 27 augustus 2009.

146 Van der Knaap, 15 juli 2009.

van horen zeggen'). Bovendien is zulk een inzet moeilijk te rijmen met de herhaalde afwijzing door de Nederlandse regering in die maanden om dergelijke eenheden in Afghanistan in te zetten. Waarom zou zij voor de inzet in Irak zijn heen gestapt over de bezwaren die wel voor inzet in Afghanistan golden? Oud-minister Kamp, door de Commissie hierover ondervraagd, noemde de bewering 'complete kletspraat'.¹⁴⁷ Het toenmalige hoofd operaties in het DCBC, die nauw betrokken was bij de planning en uitvoering van militaire operaties als elementen van de Nederlandse krijgsmacht daarin een rol speelden, verklaarde in een brief van 31 juli 2009 ten behoeve van de Commissie 'dat ik geen kennis heb van enig optreden, of een opdracht daartoe, van Nederlandse *Special Forces* in Noord-Irak in de periode februari/maart 2003'. Nader onderzoek bij het Korps Commandotroepen leverde evenmin iets op. Reeds eerder was naslag gedaan in het archief van dit Korps, maar ook herhaald onderzoek had geen resultaat.

Bij de Deense autoriteiten heeft de Commissie navraag laten doen naar wat daar bekend is van de mogelijke aanwezigheid of betrokkenheid van Nederlandse *Special Forces*, commando's of welke Nederlandse militairen dan ook bij (Deense) militaire acties in Noord-Irak. Het Deense ministerie van Defensie heeft op 24 augustus 2009 geantwoord dat de Deense *Defence Intelligence Service* (DIS) niet over informatie beschikt van Deense *Special Operation Forces* (SOF) in Irak voorafgaand aan de oorlog. Evenmin heeft de DIS daarover ooit een rapport uitgebracht. Wel heeft deze dienst op 7 maart 2003 een dreigingsanalyse laten uitgaan die als mogelijke casuspositie de inzet van Deense SOF's bevatte. Het is daarom onwaarschijnlijk, zo wordt gesteld, dat het DIS-rapport van 7 maart het rapport kan zijn dat in de radio-uitzending van *Argos* werd genoemd. Voor het overige wordt verwezen naar antwoorden op vragen van het Deense parlement in juni 2007. Daarin ontkent het *Defence Command Denmark* dat Deense SOF's hebben samengewerkt met Nederlandse eenheden in Irak in de periode van 11 september 2001 tot 20 maart 2003. Deense *Special Forces* zijn pas vanaf midden mei 2003 ontplooid in Zuid-Irak, ter voorbereiding van de komst van Deense militairen aldaar.¹⁴⁸

Ten slotte heeft de Commissie ook de hoogst verantwoordelijke Nederlandse militaire autoriteit, de CDS Kroon, aan de tand gevoeld. Deze kwalificeerde de hem voorgelegde berichten kort en bondig als 'lariekoek'.¹⁴⁹

Op grond van haar onderzoek komt de Commissie tot de vaststelling dat de in deze paragraaf besproken beweringen en geruchten, die ertoe strekken dat Nederland een actieve militaire bijdrage zou hebben geleverd aan de inval in Irak, of aan de voorbereiding daarvan, iedere grond missen.

10.7 Terugblik

'Een trouwe bondgenoot', zo noemde A. van Staden ons land in zijn dissertatie uit 1974 over Nederland en het Atlantisch Bondgenootschap.¹⁵⁰ Tussen Nederland, de Verenigde

---

147 Kamp, 6 juli 2009.

148 Zie vraag nr. S 5114/26 juni 2007 en vraag nr. S 5069/22 juni 2007. De Deense antwoorden op de door de Commissie gestelde vragen zijn aangeboden met brief van de secretaris-generaal van Defensie, 31 augustus 2009, nr. HDAB2009014192.

149 Kroon, 25 augustus 2009.

150 A. van Staden, *Een trouwe bondgenoot. Nederland en het Atlantisch Bondgenootschap (1960-1971)* (Baarn 1974).

Staten en het Verenigd Koninkrijk was na de Tweede Wereldoorlog een hechte politieke en militaire samenwerking gegroeid. De westelijke geallieerden hadden Nederland in 1945 van de Duitse bezetter bevrijd. De herinnering daaraan bleef lang leven. Nog in 2003 werd de Amerikaanse rol bij de bevrijding gememoreerd in de Ministerraad in de discussies over Irak.¹⁵¹ De militaire samenwerking was in 1949 onder de dreiging van de Koude Oorlog verankerd in de NAVO. In latere conflicten trok Nederland, soms ook buiten NAVO-verband, politiek en militair loyaal met de grote broer, Amerika, op. Dit was, om ons tot het nabije verleden te beperken, in de Golfoorlog van 1990-1991, op de Balkan, in Kosovo en eind 2001 in Afghanistan het geval. Toen het conflict rond Irak zich in 2002 toespitste, werkte Nederland, zij het met een bescheiden maritieme bijdrage, in de regio van de Perzische Golf, de Straat van Hormoez en de wateren rond het Arabisch Schiereiland nauw samen met de Verenigde Staten in de op Afghanistan gerichte operatie *Enduring Freedom*. Hierin werden in de loop van 2002 ook Nederlandse grondtroepen en F-16's betrokken, die in en boven Afghanistan opereerden. In het persoonlijke vlak waren de banden niet minder nauw. Vele Nederlandse officieren en hoge defensieambtenaren hadden vaak een deel van hun opleiding in de Verenigde Staten of Engeland genoten of waren daar een tijdlang gedetacheerd geweest; ze onderhielden goede contacten, soms vriendschapsbanden, met hun Amerikaanse en Britse collega's.

Het lag daarom voor de hand dat de Verenigde Staten ook ons land zouden benaderen met een verzoek om militaire steun toen het conflict met Irak in het najaar van 2002 escaleerde. Het Amerikaanse streven was erop gericht aan het hoofd van een internationale coalitie een grote militaire macht op te bouwen, die Saddam Hoessein goedschiks of kwaadschiks tot medewerking aan de VN-wapeninspecties en het naleven van de Veiligheidsraadresoluties, in het bijzonder resolutie 1441, zou dwingen. Nederland werd op 15 november 2002 inderdaad tezamen met tal van andere landen gevraagd een bijdrage te leveren, zij het voorlopig in de planningsfase, aan de opbouw van die militaire macht. Dit was (nog) geen verzoek voor actieve militaire deelname in Irak zelf, zoals minister Kamp op 17 maart 2003 terecht in de Ministerraad stelde. Het lag echter voor de hand dat een actieve bijdrage aan de militaire *voorbereidingsfase* gemakkelijk zou kunnen uitlopen op deelname aan de *uitvoeringsfase* van een militaire interventie of invasie van Irak.

De inhoud van het Amerikaanse verzoek van 15 november werd door de Nederlandse regering tegenover de Staten-Generaal grotendeels geheimgehouden. Bij de wijsheid van dit besluit plaatst de Commissie een vraagteken. Ten minste de voorzitters van de belangrijkste Kamerfracties hadden destijds geïnformeerd kunnen worden. Door deze manier van handelen kon onzekerheid ontstaan, en daarmee de overtuiging dat de waarheid verborgen werd gehouden, die uiteindelijk mede tot de roep om een parlementair onderzoek en de instelling van de Commissie heeft geleid. Het verzoek maakte, althans in de perceptie van de betrokken bewindslieden, een onderscheid tussen defensieve en offensieve militaire bijdragen die in de Amerikaanse planning zouden kunnen worden betrokken. Dit was natuurlijk een subtiel onderscheid, aangezien in elk militair conflict de inzet van defensieve middelen offensieve doeleinden kan dienen (en omgekeerd). Het was bovendien een onderscheid dat ook niet strikt werd aangehouden in het Amerikaanse verzoek zelf. Een beter criterium is wellicht de plaats *waar* die middelen zouden worden ontplooid: op het (toekomstige) strijdtoneel zelf of buiten Irak.

Nederland toonde zich bereid aan de gevraagde *Host Nation Support* te voldoen als uitvloeisel van zijn bondgenootschappelijke verplichtingen; ook landen als Duitsland en België, die veel kritischer tegenover de Amerikaanse Irakpolitiek stonden, legden die bereidheid aan de dag. De plaatsing van de Patriotraketten stuitte evenmin op grote bezwaren toen Turkije op instigatie van de Verenigde Staten formeel om die hulp vroeg. Zelfs de kritische NAVO-bondgenoot Duitsland bleek uiteindelijk, nadat vaststond dat Turkije geen directe steun aan een invasie van Irak zou verlenen, bereid tot medewerking en bood raketten aan van een geavanceerder type dan waarover Nederland beschikte. Tot humanitaire hulpverlening zoals door Amerika werd gevraagd, zelfs als de inzet beperkt bleef tot de buurlanden van Irak, bleef Nederland onwillig en onmachtig, mede omdat het zelf niet over voldoende capaciteit en expertise beschikte, terwijl een beslissing tot medewerking aan een naoorlogse stabilisatiemacht werd aangehouden tot na afloop van een eventuele invasie.

Op het tweede deel van het Amerikaanse verzoek, dat hoofdzakelijk betrekking had op de eventuele inzet van offensieve wapens, is Nederland uiteindelijk niet ingegaan, al is er wel veel over gesproken en geschreven. Van meet af aan maakte de regering het voorbehoud dat ons land eerst zelfstandig zou moeten vaststellen of van een '(further) material breach' door Irak van de jegens dat land in verschillende Veiligheidsraadresoluties neergelegde verplichtingen sprake was, voordat Nederlandse offensieve bijdragen in de Amerikaanse planning konden worden betrokken. Het is mogelijk dat dit voorbehoud de Amerikaanse belangstelling voor enigerlei vorm van actieve Nederlandse militaire steun deed verdampen. Voor de Verenigde Staten kwam daar nog bij dat een Nederlandse bijdrage, afgezien van zaken als *Host Nation Support* en de plaatsing van Patriots, in militair opzicht weinig betekenis had. Amerika had Nederlandse militaire steun voor Irak niet nodig. Voor zover Nederland al iets kon bijdragen door een eventueel aanbod van marineschepen en F-16's, zou slechts het ene gat met het andere zijn gevuld, omdat die schepen en vliegtuigen onttrokken moesten worden aan de operatie *Enduring Freedom*. Zo'n 'omlabeling' zou dus alleen symbolische en geen reële militaire betekenis hebben gehad.

Een aanvullend verzoek voor de inzet van Nederlandse *Special Forces* voor de strijd in Afghanistan (mogelijk als *backfill* te gebruiken, dus om Amerikaanse troepen vrij te maken voor een oorlog in Irak), stuitte op een Nederlandse weigering. Ons land meende dat het in internationaal opzicht al voldoende bijdroeg. Met name de operatie *Enduring Freedom* vormde een zware last voor de defensiebegroting.

Dat Nederland wel politieke maar geen militaire steun verleende aan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk in hun conflict met Irak, was gezien het voorgaande geenszins bevreemdend. De Nederlandse militaire mogelijkheden waren immers beperkt, de militaire onmogelijkheden groot. Bovendien waren er andere overwegingen die tot een militaire onthouding aanspoorden. Die waren, zoals in eerdere hoofdstukken is beschreven, gelegen in de demissionaire status van het kabinet, de druk van de publieke opinie en het verloop van de formatiebesprekingen over een nieuw te vormen CDA-PvdA-kabinet.

Toen het besluit geen militaire steun te verlenen eenmaal was gevallen, heeft minister Kamp er alles aan gedaan om de inzet van Nederlandse militairen in Irak te voorkomen. Hij dreef dit zelfs zo ver dat hij nog op het allerlaatste ogenblik Nederlandse uitwisselingsofficieren, die dienstdeden op Britse oorlogsbodems op weg naar Irak, terugtrok. Het was dan ook niet van een zekere tragiek ontbloot, zij het verder niet van enig wezenlijk belang, dat juist die indruk van militaire niet-betrokkenheid, waaraan Kamp zoveel waarde hechtte, werd verstoord door het optreden van een Nederlandse overste in

uniform op de persconferentie van *Commander Central Command* generaal Franks op 22 maart 2003. De schuld voor dit optreden lag niet bij de minister, noch bij de overste, maar bij de nalatigheid van een onderbemande en gebrekkig functionerende afdeling van het defensieapparaat in Den Haag in combinatie met een weinig zorgvuldige handelwijze van Amerikaanse zijde.

Geen enkele Nederlandse militair of militaire eenheid heeft voor of ten tijde van de invasie meegedaan aan militaire acties in, rond of boven Irak. De Commissie heeft een diepgaand onderzoek ingesteld naar geruchten in de media over F-16's, wier aanwezigheid in Irak zou zijn gesignaleerd, over Nederlandse commando's die in dat land zouden zijn ingezet en over de activiteiten van een onderzeeboot als de Walrus, die, zoals werd beweerd, voor de Amerikanen Iraakse radio-uitzendingen zouden hebben afgeluisterd. Haar conclusie is dat voor geen van die geruchten enige grondslag bestaat.

Wel kan worden gesteld dat het Nederlandse fregat Hr. Ms. Van Nes escortediens ten heeft verleend ten behoeve van onder Amerikaanse vlag varende of door de Amerikaanse regering gecharterde bevoorradingsschepen voor de opbouw van de invasiemacht. Deze bijdrage was het rechtstreekse gevolg van de inzet van dit fregat in het kader van de operatie *Enduring Freedom* en beperkte zich tot een gebied dat geheel in internationale wateren lag.

De goede verstandhouding met de Amerikanen werd door de tweeslachtige Nederlandse houding niet verstoord. De Verenigde Staten rekenden nauwelijks op actieve militaire participatie van Europese bondgenoten, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk, en waren er eigenlijk ook niet erg van gediend. Het was wel zo praktisch om anders dan in 1991 de invasiemacht tot enkele landen te beperken. Om vooral publicitaire redenen werd echter de politieke steun van Nederland op prijs gesteld. Het bleef toch altijd nog het land dat gastvrijheid biedt aan het Vredespaleis en waar de zetel van het Internationaal Gerechtshof en van het Joegoslaviëtribunaal is gevestigd. Weliswaar klein in omvang en inwonertal was het een land met internationale standing, wiens enkele aanwezigheid in een bondgenootschap bewees dat het goed zat. Aan die wens voldeed Nederland door politieke steun aan het Amerikaans-Britse optreden in Irak te geven.